

Turun yliopisto
University of Turku

KANSALLISEN KULTTUURIN VAIKUTUS SAKSAN JA SUOMEN KIRJANPITOKÄY- TÄNTÖIHIN

Liiketaloustiede, laskentatoimen ja ra-
hoituksen Pro Gradu -tutkielma

Laatija:

Laura Elo 415285

Ohjaajat:

KTL Ulla-Maarit Valve

KTM Matti Niinikoski

28.11.2012

Turku

Turun kauppakorkeakoulu • Turku School of Economics

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
1.1	Johdatus aihepiiriin	7
1.2	Tutkielman tavoite, motiivointi ja rajaukset	9
1.3	Metodologia ja menetelmät	11
1.4	Tutkielman kulku	13
2	KIRJANPIDON TEHTÄVÄT JA LAADULLINEN ARVIOINTI.....	15
2.1	Kirjanpidon tehtävät eri aikoina.....	15
2.1.1	Taloudenhoito ja pääoman säilyttäminen	15
2.1.2	Päätöksenteon tukeminen.....	16
2.2	Kirjanpidon teoriapohja.....	18
2.3	Tilinpäätöksen ominaisuudet ja niiden arviointi	20
2.3.1	Tilinpäätöksen laatu	20
2.3.2	Kirjanpidon varovaisuus ja konservatismi.....	21
2.3.3	Tuloksenjärjestely ja tuloksentasaus.....	24
2.3.4	Tilinpäätösinformaation läpinäkyvyys.....	25
3	KIRJANPITOKÄYTÄNTÖJEN KANSAINVÄLISET EROAVAISSUUDET.....	28
3.1	Kirjanpitokäytännön kehittyminen yhteiskunnassa	28
3.2	Kulttuurin vaikutus kirjanpitokäytäntöihin	31
3.2.1	Kulttuurin käsite yhteiskuntatieteissä	31
3.2.2	Kulttuurin tutkimus laskentatoimessa.....	32
3.2.3	Grayn laskentatoimen kulttuurilliset arvoulottavuudet	34
3.2.4	Hofsteden ja Grayn mallien arviointi ja kritiikki.....	37
3.3	Kulttuurin vaikutus tilinpäätösten vertailtavuuteen	40
3.3.1	Kulttuurista riippuvainen säännösten tulkinta ja soveltaminen	40
3.3.2	Kulttuurin vaikutus tuloksenjärjestelyyn ja tuloksentasaukseen	42
3.4	Tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin vaikutuksesta kirjanpitokäytäntöihin	43
4	SAKSAN JA SUOMEN KIRJANPITOKÄYTÄNNÖT.....	46
4.1	Saksan kirjanpitokäytäntö	46
4.1.1	Saksan kulttuurilliset ja taloushistorialliset ominaispiirteet	46
4.1.2	Saksan kirjanpitoa määrittävät oikeuslähteet.....	48
4.1.3	Saksan kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottavuudet	51
4.1.3.1	Ammattimaisuus.....	51
4.1.3.2	Yhdenmukaisuus	52

4.1.3.3	Konservatismi.....	53
4.1.3.4	Läpinäkyvyys	55
4.1.3.5	Vakaus	57
4.2	Suomen kirjanpitokäytäntö	58
4.2.1	Suomen kulttuurilliset ja taloushistorialliset ominaispiirteet.....	58
4.2.2	Suomen kirjanpitoa määrittävät oikeuslähteet ja sen teoriapohja....	60
4.2.3	Suomen kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottuvuudet	62
4.2.3.1	Ammattimaisuus.....	62
4.2.3.2	Yhdenmukaisuus	63
4.2.3.3	Konservatismi.....	63
4.2.3.4	Läpinäkyvyys	64
4.2.3.5	Vakaus	65
5	SAKSAN JA SUOMEN KIRJANPITOKÄYTÄNTÖJEN EROT	67
5.1	Kansainväliset vaikutukset Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöihin	67
5.2	Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöjen kulttuurillinen vertailu	69
5.2.1	Institutionaalinen vertailu	69
5.2.2	Kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottuvuudet	71
5.2.2.1	Ammattimaisuus.....	71
5.2.2.2	Yhdenmukaisuus	73
5.2.2.3	Konservatismi.....	73
5.2.2.4	Läpinäkyvyys	75
5.2.2.5	Vakaus	77
5.2.3	Yhteenveto kulttuurillisten arvojen eroista.....	77
5.2.4	Kulttuurin vaikutus Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöihin	79
6	YHTEENVETO.....	83
	LÄHTEET.....	86

KUVIOT

Kuvio 1	Tutkimusotteet liiketaloustieteissä (Kasanen ym. 1991, 317).....	12
Kuvio 2	Johdon harkinnan jatkumo tuloksenjärjestelyssä (Giroux 2004, 2) ..	25
Kuvio 3	Informaatiomekanismit: läpinäkyvyyden osatekijät (vrt. Bushman ym. 2004, 211).....	27
Kuvio 4	Kirjanpitokäytännön kehittymiseen vaikuttavat tekijät (vrt. Douppnik & Salter 1995, 192)	29
Kuvio 5	Kansallisen kulttuurin arvot ja laskentatoimen alakulttuuri (Gray 1988, 7; vrt. Hofstede 1980, 27).....	33
Kuvio 6	Kulttuurillisten arvojen vaikutus laskentatoimen järjestelmään (vrt. Perera 1989, 47; Douppnik & Riccio 2006, 239).....	37
Kuvio 7	Tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin vaikutuksesta kansalliseen kirjanpitokäytäntöön.....	44
Kuvio 8	Saksan kirjanpidollisen ja verotuksellisen taseen yhteys ja erojen aiheuttajat vuoden 2009 uudistuksen jälkeen (vrt. Haller 1992, 312) 50	
Kuvio 9	Maaklustereiden sijoittuminen ammattimaisuuden ja yhdenmukaisuuden arvoulottuvuuksille (Gray 1988, 12)	72
Kuvio 10	Maaklustereiden sijoittuminen läpinäkyvyyden ja konservatismiin arvoulottuvuuksille (Gray 1988, 13)	75
Kuvio 11	Kansallisen kulttuurin vaikutus Saksan kirjanpitokäytäntöön	80
Kuvio 12	Kansallisen kulttuurin vaikutus Suomen kirjanpitokäytäntöön.....	81

TAULUKOT

Taulukko 1	Kirjanpitokäytäntöjen maiden välisten erojen tutkimisen tasot ja kohteet (Majala 1987, 28).....	28
Taulukko 2	Grayn (1988) kulttuurillisten arvojen sekä Douppnikin (2008) vakauden arvon ilmeneminen Saksan ja Suomen kirjanpitokäytännöissä.....	78

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aihepiiriin

Yrityksissä käytettävät laskentajärjestelmät ovat ihmisten luomina sosiaalisina konstruktioina oletettavasti sidoksissa talousjärjestelmän yleisiin ajattelumalleihin ja sitä ympäröiviin tekijöihin, kuten kansalliseen kulttuuriin. Kirjanpitosäännökset ja -käytäntö muotoutuvat ihmisten toiminnassa, johon kulttuuri vaikuttaa (Roberts, Weetman & Gordon 2005, 187). Kulttuuri on määritelty mielen kollektiiviseksi ohjelmoitumiseksi, joka erottaa yhden ryhmän tai kategorian jäsenet muista. Sillä viitataan yhteiskuntaan tai kansakuntaan, kun taas esimerkiksi yhteisön tai ammattikunnan tasolla puhutaan alakulttuurista. Vaikka kulttuurisen yhtenäisyyden aste vaihtelee yhteiskuntien välillä, on suurimmalla osalla samaan yhteiskuntaan kuuluvista alakulttuureista samoja ominaisuuksia. (Hofstede 1980, 25–26.) Jos laskentatoiminta ja sen ammattilaisten edustamaa joukkoa tarkastellaan yhteiskunnan alakulttuurina, voidaan olettaa, että kulttuurialueilla ja laskentatoimen malleilla olisi kansainvälisesti havaittava yhteys (Roberts ym. 2005, 173; Nobes & Parker 2002, 18; Gray, 1988, 5). Aikaisempi vertaileva tutkimus on osoittanut, että kulttuurilla ja maan ympäröivillä olosuhteilla on vaikutusta laskentatoimen järjestelmiin (Gray 1988, 13), kirjanpitosäännösten soveltamiseen ja tulkintoihin (Dounnik & Richter 2004, 15–16; Dounnik & Riccio 2006, 254) sekä eri maissa laadittujen tilinpäätösten vertailtavuuteen (Kvaal & Nobes 2010, 184).

Vertailevaa kansainvälistä laskentatoimen tutkimusta voidaan oikeuttaa ainakin neljällä perusteella: historiallisella, monikansallisella, vertailevalla sekä yhtenäistävällä perusteella, jotka ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Historiallisesti monet maat ovat vaikuttaneet olennaisesti laskentatoimen kehitykseen ja edistysaskeleet, kuten Italiassa kehitetty kaksinkertainen kirjanpito, ovat siirtyneet rajojen yli muihin maihin ja niistä monet on lopulta otettu käyttöön maailmanlaajuisesti. Toisekseen monikansallisten yritysten valtava taloudellinen merkitys ja niiden rajat ylittävästä toiminnasta seuraava laskentatoimen käytäntöjen vienti ja tuonti sekä kansainväliset pääomamarkkinat antavat pohjaa kansainväliselle vertailevalle laskentatoimen tutkimukselle. Vertailevaa perustetta tutkimukselle voidaan pitää kaikkein olennaisimpana. Valtion on mahdollista kehittää omaa laskentatoimen järjestelmäänsä tarkkailemalla muissa maissa kehitettyjä ratkaisuja ongelmiin, jotka etenkin teollisuusmaiden kesken ovat usein samankaltaisia. Laskentatoimen yhtenäistämiseen liittyvä keskustelu on lisääntynyt viime vuosina ja korostaa tämän perusteen merkitystä vertailevassa tutkimuksessa. Yhtenäistämisellä tarkoitetaan laskentakäytäntöjen vertailtavuuden parantamista asettamalla rajoja niiden vaihteluasteelle. (Parker 1983, 9–13; Nobes & Parker 2002, 4, 6, 8.) Olemassa olevat maiden väliset tilinpäätösraportoinnin erot vaikeuttavat yritysten pääsyä ulkomaisille

pääomamarkkinoille ja kasvattavat sijoittajien kustannuksia heidän lisätessään ulkomaalaisia yrityksiä sijoitusportfolioonsa eli täten vaikuttavat epäsuotuisasti pääomamarkkinoiden kansainväliseen avautumiseen (Choi & Levich 1991, 11).

Taloudellinen globalisaatio on tehnyt kansainvälisestä laskentatoimen yhtenäistämisestä ja kulttuurin mahdollisesta vaikutuksesta siihen tärkeän ja ajankohtaisen aihealueen (Doupnik & Tsakumis 2004, 3). Yhtenäistämiskeskustelussa etenkin kansainvälisten IFRS-standardien (International Financial Reporting Standards) maailmanlaajuinen käyttöönotto on keskeinen aihe, joka on herättänyt kasvavaa kiinnostusta siihen, kuinka kulttuuri vaikuttaa kirjanpitoon ja tilintarkastukseen (Heidhues & Patel 2011, 273–274). IFRS-standardeja julkaisevan organisaation IASB:n (International Accounting Standards Board) mukaan sen tehtävänä on kehittää kansainvälisiä standardeja, jotka antavat vertailtavissa olevaa taloudellista informaatiota sitä hyödyntäville kansainvälisille sidosryhmille taloudellisen päätöksenteon tueksi (Preface to International Financial Reporting Standards 2010, A16).

Yhteisten standardien kehittäminen on välttämätön, mutta ei riittävä ehto tämän päämäärän saavuttamiseksi. Laskenta-ammattilaisten eri maissa tulee myös tulkita ja soveltaa standardeja samalla tavalla. (Doupnik & Richter 2004, 2; Doupnik & Riccio 2006, 138). On huomattava, että IFRS-standardit nojaavat olennaisesti sisältöpainotteisuuden periaatteeseen (engl. substance-over-form approach), jolloin tapahtumia käsitellään kirjanpidossa niiden tosiasiallisen sisällön, eikä ainoastaan oikeudellisen muodon mukaan. Standardit antavat tilaa ammattilaisen harkinnalle, joihin kirjanpitäjän tai tilintarkastajan kulttuurilliset arvot vaikuttavat. (Doupnik & Richter 2004, 15–16; Doupnik & Riccio 2006, 254; Heidhues & Patel 2011, 274.) Kvaal ja Nobes (2010, 184) havaitsevat IFRS:n soveltamisessa olevan kansainvälisiä eroja, jotka eivät ole sattumaa, vaan seurausta kansallisista soveltamiskäytännöistä.

Saksa on yksi Suomen tärkeimmistä kauppakumppaneista. Vuonna 2011 Saksa oli Suomen toiseksi suurin tuontimaa Venäjän jälkeen ja toiseksi suurin vientimaa Ruotsin jälkeen (Tullihallitus 2012). Saksa on väestöltään EU:n suurin jäsenvaltio ja sen suurin talous (Basic figures on the EU 2012). Siksi sen taloudellisen raportoinnin tutkiminen on tärkeää ja se on keskeinen vertailumaa Suomelle. Siitä, että Suomi ja Saksa ovat molemmat EU-jäsenmaita, seuraa tiettyjä yhtäläisyyksiä niiden kirjanpitokäytäntöihin. Vuodesta 2005 alkaen kaikkien EU-maiden listayhtiöiden on tullut laatia konsernitilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti (1606/2002/EY, 4 artikla).

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen tehtävä on vallitsevan näkökulman mukaan ennen kaikkea antaa päätöksentekoa tukevaa informaatiota sidosryhmille (engl. decision usefulness approach) (Scott 2012, 5, 67). Pohjimmiltaan tämän informaation tarve perustuu tiedon epäsymmetriaan päämies-agenttisuhteessa. Tämä voidaan määritellä sopimussuhteeksi, jossa päämies palkkaa toisen henkilön, agentin, suorittamaan jonkin palveluksen itselleen. Tällöin päättävältä annetaan agentille ja voi syntyä intressikonflikti, koska

kummatkin osapuolet toimivat oman hyötynsä mukaisesti, eikä heillä ole käytettävissä samaa informaatiota. (ks. esim. Jensen & Meckling 1976, 308.) Laskentatoimen kontekstissa informaation epäsymmetria rajoittaa tilinpäätösinformaation käyttäjien päätöksentekoa. Koska ulkopuolisilla sijoittajilla ei ole käytössään sama informaatio kuin johdolla, on tilinpäätösinformaatio ja sen julkistaminen tärkeässä asemassa. (Scott 2012, 21.) Jos tilinpäätöstä ei kuitenkaan julkisteta eli on kyse julkisesti noteeraamattomasta yhtiöstä, sisäpiiritiedot ratkaisevat informaation epäsymmetrian ongelman. Yksityiset tiedonvälityskanavat ja hyvänlaatuinen tilinpäätösraportointi ovat siis korvikkeita toisilleen poistaessaan palkatun johdon ja muiden sidosryhmien välistä informaation epäsymmetriaa. (Ball & Shivakumar 2005, 98.)

Tilinpäätöksen tehtävästä informaation antajana vallitsee Euroopassa laaja konsensus, mutta siinä, mitä yrityksen sidosryhmää pidetään tärkeimpänä, ja mille sidosryhmälle tilinpäätösinformaatio vastaavasti suunnataan, on maiden välillä eroja (Flower 2004, 29.) Saksalainen kirjanpitokäytäntö on Grayn (1988, 13) mukaan konservatiivisempi ja läpinäkymättömämpi kuin anglosaksinen ja pohjoismainen kirjanpitokäytäntö. Gray (1988) on ryhmitellyt maat Hofsteden (1980, 316, 324) kulttuurien mukaiseen maajaotteluun pohjautuen. Kahdesta tärkeästä laskentatoimen tavoitteesta: sopivan jaettavaksi jäävän voiton määrittelemisestä ja sidosryhmien informoimisesta tilinpäätöksellä, Saksan kirjanpitokäytännössä laitetaan etusijalle ensimmäinen tavoite (Nobes & Parker, 2002, 240). Saksan kirjanpitokäytäntöä moititaan liiallisten piilossa olevien varojen (saks. Stille Reserven) sallimisesta ja yksityiskohtaisten tietojen puuttumisesta (Leuz & Wüstemann 2003, 1).

Saksalaiset yritykset keskittyvät informoimaan tärkeänä sidosryhmänä etenkin yritystoimintaa rahoittavia pankkeja, jotka saavat informaation sisäisten kanavien kautta (Leuz & Wüstemann 2003, 1). Perinteisessä suomalaisessa laskentatoimen järjestelmässä tilinpäätösinformaation tehtävänä oli antaa tietoa veroviranomaisille sijoittajien kustannuksella. (Pirinen 2005, 218, 222.) Suomen kirjanpitolainsäädäntö, joka koostuu keskeisimpinä kirjanpitolaista (KPL) ja kirjanpitoasetuksesta (KPA) on melko suppeaa ja suurin osa ongelmien ratkaisuista jätetään tehtäväksi hyvää kirjanpitoa noudattaen. Suomalainen kirjanpitotraditio on teoriaperusteista ja sitä säätelevä lainsäädäntö perustuu tärkeimpänä Saarion (1959) meno-tulo-teoriaan. Meno-tulo-teoria on kuitenkin saanut jonkin verran väistyä EU-direktiivien täytäntöönpanon kautta.

1.2 Tutkielman tavoite, motivointi ja rajaukset

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia kansallisen kulttuurin vaikutusta kirjanpitokäytäntöihin ja niissä havaittaviin eroihin erityisesti Saksan ja Suomen välillä. Teoreettisena viitekehysenä tutkimuksessa käytetään Hofsteden (1980) muotoilemia kansallisen

kulttuurin arvoulottuvuuksia sekä niihin pohjautuvia Grayn (1988) laskentatoimen kulttuurillisia arvoulottuvuuksia. Kansallinen kulttuuri ymmärretään tässä tutkielmassa mielen kollektiivisena ohjautumisena ja kulttuurillisina arvoina, jotka yhteiskunnan jäsenet jakavat. Kulttuuria ei voida erottaa yhteiskunnasta tai nähdä erillisenä tekijänä, vaan se vaikuttaa yhteiskunnan institutionaaliseen rakenteeseen (Nobes 1998, 177). Kulttuuri ilmenee yhteiskunnan lainsäädäntö-, verotus-, ja rahoitusjärjestelmissä ja vaikuttaa siihen, millaiseksi laskentatoimen järjestelmä muodostuu. Tutkielmassa otetaan huomioon kulttuurin käsitteen monimuotoisuus ja pyritään tuomaan esille myös kulttuurin selitysvoimaa kohtaan kirjallisuudessa esitettyä kritiikkiä.

Kirjanpitokäytännön nähdään tässä tutkielmassa koostuvan kirjanpitoa sääntelevistä elimistä, kirjanpitosäännöstöstä ja sen soveltamisesta. Tämä kokonaisuus voidaan nähdä osana maan institutionaalista infrastruktuuria, sen laskentatoimen järjestelmänä. Talousteoriat esittää, että institutionaalisen infrastruktuurin osat kehittyvät hyvin toimivassa taloudessa siten, että ne sopivat yhteen ja vahvistavat toisiaan. Siksi on tärkeää ymmärtää maan institutionaalista rakennetta ja tarkastella laskentatoimen järjestelmää sen osana. (Leuz & Wüstemann 2003, 1.) Ottamalla yhteiskunnan taustatekijät, kuten historialliset, lainsäädännölliset, poliittiset ja sosiaaliset tekijät huomioon, voidaan Heidhuesin ja Patelin (2011, 274) mukaan kehittää kansainvälistä laskentatoimen tutkimusta. Käytämällä tällaista holistista lähestymistapaa saadaan heidän mukaansa syvällisempää tietoa laskentatoimen järjestelmiä toisistaan erottavista tekijöistä sen sijaan, että keskityttäisiin yksinkertaistamaan ja luokittelemaan järjestelmiä sekä ilmaisemaan niitä määrällisesti. Tässä tutkielmassa sovelletaan kokonaisvaltaista mallia Saksan ja Suomen laskentatoimen järjestelmien osalta ja pyritään sen avulla saamaan tietoa maiden kirjanpitokäytäntöihin vaikuttavista tekijöistä ja niiden eroista.

Kansainvälinen laskentatoimen tutkimus keskittyy usein samojen maiden laskentatoimen järjestelmien tarkasteluun. Keskeisten maiden- konseptin (engl. vital countries¹) (ks. Nobes & Parker 2002, 11–12) mukaan tilinpäätösraportoinnin yhtenäistäminen voidaan saada aikaan vain tiettyjen maiden tuella. Nämä maat voidaan konseptin mukaan määrittää perustuen niiden taloudelliseen ja laskentatoimen alalla havaittavaan merkittävyyteen. Nobes ja Parker (2002, 11) listaavat maailman suurimpien yritysten ja arvopaperipörssien kotimaat. Muina suorina maan keskeisyyden mittareina he pitävät maan laskentatoimen ammattiryhmän kokoa, sen laskentatoimen alan yritysten kansainvälisyyttä ja perustajajäsenyyttä IASC:ssä (International Accounting Standard Committee, vuodesta 2001 lähtien IASB) sekä kansainvälisten laskentatoimen kongressien isäntänä toimimista. Näihin listauksiin pohjautuen Nobes ja Parker (2002, 13) tukevat Ma-

¹ Mason, A.K. (1978) *The Development of International Financial Reporting Standards*, ICRA Occasional Paper No. 17. University of Lancaster, Lancaster.

sonin (1978) väitettä siitä, että kuusi keskeisintä maata ovat USA, Iso-Britannia, Saksa, Ranska, Hollanti ja Japani. Saksan laskentatoimen järjestelmästä on tähän perustuen olemassa suhteellisen paljon vertailevaa tutkimustietoa. Suomi, maailmanlaajuisesti pienenä taloutena, ei pääse korkeille sijoille keskeisten maiden listalla ja vastaavasti sen laskentatoimen järjestelmä ei ole ollut useasti kansainvälisen vertailevan laskentatoimen tutkimuksen kohteena. Kuitenkin etenkin kirjanpidon ja tilinpäätösraportoinnin kansainvälisen yhtenäistämisen aikana on tärkeää tietää, millaisia eroja maan kirjanpitokäytännössä on suhteessa muihin, varsinkin vertailtavan aiheen kannalta keskeisiin maihin. Tällä tutkielmalla pyritään vastaamaan edellä kuvailtuun tutkimusaukkoon Suomen ja Saksan osalta.

Kulttuurilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa kansallista kulttuuria ja siinä keskitytään maiden välisiin eroihin. Organisaatiokulttuuri ja sen vaikutus rajataan tutkielman ulkopuolelle. Tässä tutkielmassa käsitellään ainoastaan pääomayhtiöiden kirjanpitokäytäntöä. Muut yhtiömuodot, kuten henkilöyhtiöt, rajataan tutkielman ulkopuolelle. Suomessa kyseeseen tulevat yritysmuodot ovat osakeyhtiö (OY) ja julkinen osakeyhtiö (OYJ) sekä Saksassa osakeyhtiö (Aktiengesellschaft, AG) ja rajavastuuyhtiö (Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH). Tutkielmassa käsitellään kansallisen lainsäädännön mukaista kirjanpitokäytäntöä. Lisäksi kansainvälisten tilinpäätösstandardien (IFRS) mukaista käytäntö otetaan huomioon maan kansallisen kirjanpitokäytännön muuttamiseen kohdistuvana harmonisointipyrkimyksenä. Standardien soveltamisen erot maiden välillä on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle.

1.3 Metodologia ja menet

Liiketaloustieteissä käytettävät tutkimusotteet voidaan jakaa Neilimon ja Näsin (1980, 32–35) mukaan käsiteanalyyttiseen, nomoteettiseen, päätöksentekometodologiseen ja toiminta-analyyttiseen tutkimusotteeseen, lähinnä sen mukaan, missä määrin empiria on mukana tutkimuksessa, ja millaisia tutkimustuloksia tutkimusotteella pyritään saavuttamaan. Kasanen, Lukka ja Siitonen (1991, 317) lisäsivät jaotteluun konstruktivisen tutkimusotteen. Tätä jakoa havainnollistaa kuvio 1.

	Teoreettinen	Empiirinen
Deskriptiivinen	Käsiteanalyttinen tutkimusote	Nomoteettinen tutkimusote Toiminta-analyttinen tutkimusote
Normatiivinen	Päätöksentekometodologinen tutkimusote	Konstruktiiivinen tutkimusote

Kuvio 1 Tutkimusotteet liiketaloustieteissä (Kasanen ym. 1991, 317)

Tämän tutkielman tutkimusote on käsiteanalyttinen eli se on teoreettinen ja deskriptiivinen. Näsi (1980, 10) määrittelee käsiteanalyysin käsitteiden muodostamisena analyttisen ja synteettisen pohdinnan kautta jo tunnettuja käsitteitä ja oivallusta hyväksikäyttäen. Siinä edetään vanhoja käsitteitä eritellen ja yhdistellen ja käytetään lisäksi luovuutta, joka mahdollistaa lisäykset ja muutokset käsitemaailmaan. Tämän tutkielman pohjan muodostaa aikaisempi käsiteanalyysi, mutta myös aikaisemman tutkimuksen tuottamat empiiriset tutkimustulokset, joiden havaintojen takana olevia tekijöitä pyritään analysoimaan. Itse tutkielmassa ei ole empiiristä havaintomateriaalia.

Tämän tutkielman tutkimusotetta voisi tarkemmin luonnehtia tulkitsevaksi käsitetutkimukseksi. Lähteinä tutkimuksessa käytetään lähinnä tieteellisiä tekstejä ja niissä esiintyviä toisten tutkijoiden esittämiä käsitteitä, joiden määritelmiä tulkitaan ja kehitellään. Tulkittamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksen kohteena olevan käsitteen merkitysten tulkintaa valitusta teoreettisesta näkökulmasta käsin tarkasteltuna. (Takala & Lämsä 2001, 375–376, 378.) Keskeisinä määriteltävinä käsitteinä tässä tutkimuksessa ovat kansallinen kulttuuri ja sen arvoulottuvuudet. Tutkimuksessa pyritään erityisesti tulkitsemaan niiden merkitystä laskentatoimelle ja sen osana kirjanpitokäytännölle. Tulkinnan pohjana käytetään tietoja siitä yhteiskunnan järjestelmästä ja niistä taustatekijöistä, joiden yhteisvaikutuksen seurauksena kirjanpitokäytäntö on syntynyt ja toisaalta maiden välisistä kirjanpitokäytäntöjen eroista saatuja tutkimustuloksia. Koska kulttuuria ei voida nähdä yksiselitteisenä ja objektiivisena käsitteenä, tutkimuksessa pyritään erityisesti tuomaan esiin aiheesta kirjallisuudessa käytyä keskustelua ja tutkimustulosten mahdollista ristiriitaisuutta sekä käyttämään lähdekritiikkiä käsitteitä määrittelevää kirjallisuutta analysoitaessa.

Käsiteanalyysissa käytetään ajattelun metodia, jonka avulla tuotetaan uusia käsitteitä ja kehyksiä (Neilimo & Näsi 1980, 32). Asetetun tutkimusongelman ratkaiseminen merkitsee sitä, että havaintojen, vihjeiden ja teoreettisen viitekehyksen vuorovaikutuksen perusteella tehdään merkitystulkinta tutkimuksen kohteena olevasta käsitteestä. Tulkittu käsite kytketään viitekehjyksiensä kautta tutkimusalan tieteelliseen keskusteluun. Tällaisen tulkitsevan käsitetutkimuksen tavoitteena on laajentaa tutkinnan kohteena olevaan käsitteeseen liittyvää ymmärrystä. Tutkimuksella päästään avaamaan tutkittavan käsitteen monimuotoisuutta. Toisaalta on hyväksyttävä, että tutkijan valitsema näkökulma ja hänen lukeneisuutensa ja tulkintapotentialinsa vaikuttavat tehtyyn tulkintaan. Lisäksi käsitteen merkitykset muuttuvat ajassa ja niiden tulkinta jää aina jossain mielessä kesken. Kun tulkinnat nähdään tutkimuksen tavoitteiden kannalta riittävän mielekkäiksi, tutkimusprosessi katkaistaan ja raportoidaan paras mahdollinen tulkinta. (Takala & Lämsä 2001, 378, 380, 387.)

Käsiteanalyttisellä tutkimusotteella saavutetut tutkimustulokset voivat olla sekä toteavia että suosittelevia ja pyrkimyksenä on jäsentää tutkittavaa ilmiötä ja ottaa se käsitteellisesti haltuun (Neilimo & Näsi 1980, 33). Tämä tutkielma pyrkii syventämään ymmärrystä kulttuurin merkityksestä laskentatoimelle ja sen vaikutusta kirjanpitokäytäntöjen eroavaisuuksiin erityisesti Suomen ja Saksan välillä. Tutkimustulokset ovat toteavia ja ne liitetään aiheen aikaisempaan kirjallisuuteen ja tutkimukseen. Johtopäätöksissä korostuu tutkijan lähdeaineiston ja oman pohdinnan perusteella muodostama näkemys kulttuurin käsitteestä ja sen arvoulottuvuuksien merkityksestä erityisesti Saksan ja Suomen kirjanpitokäytännöille.

1.4 Tutkielman kulku

Tutkielman toisessa luvussa määritellään kirjanpidon tehtävät ja selvennetään, miten ne ovat muuttuneet historian aikana. Luvussa esitellään myös erilaisia kirjanpitoteorioita ja niiden näkemyksiä kirjanpidon ja tilinpäätöksen päätehtävästä. Erityisesti keskitytään tilinpäätöksen tehtävään informaation antajana ja päätöksenteon tukijana. Luvussa esitellään keskeisiä tekijöitä, joiden voidaan nähdä vaikuttavan tilinpäätöksen laatuun. Luku taustoittaa sitä, millaisena kirjanpidon tehtävä on nähty eri aikoina ja pyrkii vastaamaan kysymyksiin siitä, miksi kirjanpito laaditaan, ja miten tilinpäätöksen ominaisuuksia voidaan arvioida.

Kolmannessa luvussa käsitellään kirjanpitokäytännöissä kansainvälisesti havaittavia eroavaisuuksia ja niiden syntymiseen vaikuttavia tekijöitä. Ensimmäiseksi esitellään se yhteiskunnallinen todellisuus, jossa kirjanpitokäytäntö syntyy. Tämän todellisuuden osana ja sen institutionaalisiin tekijöihin vaikuttavana tekijänä nostetaan keskeisesti esiin kulttuuri ja sen vaikutus. Käsitteilyssä lähdetään liikkeelle painottaen kulttuurille

annettuja käsitelmäärittelyjä ja sitä, mitä merkityksiä käsitteelle on annettu laskentatoimen tutkimuksessa. Esiin nostetaan myös käsitelmäärittelyjen nostattama kritiikki sekä vaihtoehtoiset tavat hahmottaa kulttuuria ja sen vaikutusta. Seuraavaksi luvussa siirrytään käsittelemään kulttuurin vaikutusta kirjanpitokäytäntöön. Kolmannen luvun lopussa esitellään tässä tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin ja yhteiskunnan institutionaalisten tekijöiden vaikutuksesta kansalliseen kirjanpitokäytäntöön hyödyntäen aikaisemmin luvussa esitettyjä malleja.

Neljännessä luvussa käsitellään Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöjä. Molempien maiden osalta käsitellään niiden kulttuurillisia ja historiallisia ominaispiirteitä sekä talouteen ja pääomamarkkinoiden rakenteeseen liittyviä piirteitä. Seuraavaksi tarkastellaan sekä Saksan että Suomen kirjanpidon oikeuslähteitä ja maiden sijoittumista kulttuurillisille arvoulottuvuuksille. Viidennessä luvussa selitetään molempien maiden kirjanpitokäytäntöihin vaikuttavia kansainvälisiä tekijöitä, minkä jälkeen siirrytään vertailemaan maiden institutionaalista rakennetta ja analysoimaan Suomen ja Saksan kirjanpitokäytäntöjen kulttuurillisia eroja. Tutkielman kolmannessa luvussa esitelty malli kulttuurin vaikutuksesta kirjanpitokäytäntöön muokataan vastaamaan tutkielmassa aiheesta Suomen ja Saksan osalta tehtyjä johtopäätöksiä. Tutkielman kuudes luku on yhteenveto, joka kokoaa tutkielman keskeiset sisällöt ja siinä tehdyt huomiot yhteen.

2 KIRJANPIDON TEHTÄVÄT JA LAADULLINEN ARVIOINTI

2.1 Kirjanpidon tehtävät eri aikoina

2.1.1 Taloudenhoito ja pääoman säilyttäminen

Ennen osakeyhtiön kehittymistä 1700-luvun alun Englannissa oli laskentatoimen ja etenkin perinteisen kaksinkertaisen kirjanpidon tarkoituksena lähinnä toimia järjestelmänä, joka auttoi kauppiasta hallitsemaan ja tarkkailemaan omaa liiketoimintaansa. Kun yhtiöt kasvoivat ja niiden omistus ja johto erotettiin toisistaan sekä yhtiön osista eli osakkeista tuli siirrettäviä ja osakemarkkinat kehittyivät, syntyi luonnollisesti myös informaatiotarpeita sijoittajille, jotka myivät ja ostivat näitä osakkeita. (Flower 2004, 34; Scott 2012, 2.) Siten laskentatoimen rooli alkoi muuttua yhtiön sisäisestä valvojasta kohti järjestelmää, joka informoi yhtiöön sijoittavia, sen päivittäisen toiminnan ulkopuolisia henkilöitä. Molempien osapuolten parhaaksi oli, että yrityksen taloudellinen informaatio oli luotettavaa ja sen varmistamiseksi kehittyi kirjanpito- sekä tilintarkastuslainsäädäntö. (Scott 2012, 2.)

Useimpien eurooppalaisten maiden hallitukset vaativat 1800-luvulla, että yhtiöiden tulisi vuosittain laatia tase. Tuloslaskelmaa tai muita nykyisen tilinpäätöksen osia ei kuitenkaan vaadittu. Taseen julkistamisen tarkoituksena oli varmistaa, että yhtiö oli säilyttänyt pääomansa. Tällä tuettiin etenkin yhtiön velkojien etuja, koska heidän on mahdollista vaatia saamisiaan ainoastaan yhtiön varoista, jotka näkyvät yhtiön taseessa. Täten osinkojen jakamista rajoitettiin, jottei yhtiön nettovarallisuus pienentyisi vaaran taen velkojien oikeuksia. Taseen julkistaminen ajoi lisäksi osakkeenomistajien etuja, sillä siten he pystyivät varmistumaan siitä, että osinkoja jaettiin vain pääomaa kasvattaneista tuotoista, mikä takasi yhtiön toiminnan pitkällä tähtäimellä. (Flower 2004, 30.)

1900-luvulla ulkoisen laskentatoimen kehityksen painopiste siirtyi Yhdysvaltoihin, jonka taloudellinen merkitys kasvoi nopeasti. Varsinkin osakemarkkinoiden romahdus vuonna 1929 ja sitä seurannut laskusuhdanne vaikuttivat hallituksen toimiin ja sijoittajien suojaamiseen, tärkeimpänä sijoittajien oikeuksia puolustavan SEC:in (Securities and Exchange Commission) perustaminen vuonna 1934. (Scott 2012, 2–3.) Tämän seurauksena laskenta-ammattilaiset alkoivat kehittää laskentatoimen peruskäsitteitä ylläpitääkseen SEC:in luottamusta siihen, että he loivat ja ylläpitivät ulkoisen laskentatoimen ympäristöä, jossa sijoittajia suojellaan ja informoidaan, ja joka tukee toimivia pääomamarkkinoita. Näiden peruskäsitteiden tarkoituksena oli olla perustavanlaatuisia totuuk-

sia, joihin laskentatoimen käytännön tulisi perustua, mutta konsensuksen saavuttaminen osoittautui hankalaksi (Scott 2012, 4).

Laskentatoimen teoria ja tutkimus keskittyikin 1960-luvun loppupuolelle asti lähinnä teoreettiseen pohdintaan siitä, mitkä laskentatoimen käsitteet ja käytännöt ovat ”parhaita”. Samaan aikaan myös muilla opinaloilla tapahtui merkittävää kehitystä, esimerkkinä Arrowin paradoksi, jonka mukaan yleisesti ei ole mahdollista yhdistellä yhteiskunnan eri yksilöiden eriäviä mieltymyksiä sosiaalisesti mieltymysten järjestykseksi, joka täyttäisi perustellut ehdot. Siten ei olisi olemassa täydellisiä ja totuudenmukaisia laskentatoimen käsitteitä, eikä mikään käsitteistö ole täysin eri osapuolten, kuten yhtiön johdon ja sijoittajien mieltymysten mukainen. Sen sijaan käsitteitä tulee muokata neuvottelemalla ja tekemällä kompromisseja, kunnes molemmat osapuolet ovat valmiita hyväksymään ne, vaikka ne eivät ole täysin mieleiset kummallekaan osapuolelle. (Scott 2012, 4–5).

Olennaista laskentatoimen käsitejärjestelmän kehittymiselle oli epätäydellisen informaation taloustiede, jonka mukaan joillain yksilöillä on informaatioetu muihin nähden. Tämä puolestaan johti agenttiteorian kehittymiseen (Scott 2012, 6). Tämän teorian mukaan on olemassa tiedon epäsymmetria päämies-agenttisuhteessa. Se voidaan määritellä sopimussuhteeksi, jossa päämies palkkaa toisen henkilön, agentin, suorittamaan jonkin palveluksen itselleen. Tällöin päätäntävaltaa annetaan agentille ja syntyy konflikteja, koska kummatkin osapuolet toimivat oman hyötynsä mukaisesti, eikä heillä ole käytettävissään samaa informaatiota. (ks. esim. Jensen & Meckling 1976, 308.) Klassinen tapa, jolla päämies varmistaa, että agentti toimii hänen ohjeidensa mukaan, on pyytää siltä säännöllinen selvitys käytössä olevien varojen käytöstä. Jos selvitys, jolla tässä asiayhteydessä tarkoitetaan tilinpäätöstä, pystyy osoittamaan, että varoja on hoidettu hyvin, voidaan sen nähdä toteuttavan taloudenhoidon (engl. stewardship) tehtävän. Silloin omistajat eli osakeyhtiön sijoittajat pystyvät tarkkailemaan, ettei yhtiön johto ole hävittänyt sille uskottuja varoja. Tämän näkökulman mukaisesti tilinpäätöksen tehtävä on mahdollistaa yhtiön johdon tarkkaileminen. (Flower 2004, 34.)

2.1.2 Päätöksenteon tukeminen

1960-luvun lopulla lähestymistapa tilinpäätöksen tehtävään alkoi muuttua ja tilinpäätösinformaation rooliksi tuli ennen kaikkea antaa päätöksentekoa tukevaa informaatiota (engl. decision usefulness approach; ”informational” approach) (Scott 2012, 5; Beaver 1998, 4). Tälle painotuksen muutokselle on ainakin kaksi selitystä. Ensinnäkin taloudellisen tulon käsite ei ole yksiselitteinen epätäydellisillä markkinoilla ja se, mitä informaatiota tilinpäätöksen tulisi parhaassa tapauksessa esittää, ei ole selkeästi määriteltävissä. Toisekseen tilinpäätöksen laatimisen keinoista ei vallinnut myöskään yksimielii-

syyttä, koska eri sidosryhmillä, kuten osakkeenomistajilla, velkojilla, sääntelijöillä, johdolla ja tilintarkastajilla on erilaisia tarpeita liittyen tilinpäätöksen laatimisvaatimukseen. Tavoiteltu taloudellisen tuloksen mittaaminen ei ottanut näitä tarpeita huomioon. (Beaver 1998, 4.) Beaver (1998, 2) kutsuu tätä tilinpäätöksen tehtävää koskevan näkökulman muutosta tilinpäätösraportoinnin vallankumoukseksi.

Tilinpäätökselle annettu päätöksenteon tukemisen tehtävä mainittiin ensimmäistä kertaa AAA:n (American Accounting Association) komitean mietinnössä vuonna 1966. Siinä komitea määrittelee laskentatoimen prosessiksi, jossa määritetään, mitataan ja viestitään taloudellista informaatiota valistuneiden arvioiden ja tiedon käyttäjien tekemien päätösten tueksi (AAA 1966, 1). Myös viimeisin laskentatoimen peruskäsitteet määrittelevä lausunto, IFRS-standardeja julkaisevan organisaation IASB:n (International Accounting Standards Board) käsitteellinen viitekehys, perustuu tilinpäätösinformaation rooliin päätöksenteon tukijana. IASB:n mukaan sen tehtävänä on kehittää kansainvälisiä standardeja, jotka antavat vertailtavissa olevaa taloudellista informaatiota sitä käyttäville kansainvälisille sidosryhmille taloudellisen päätöksenteon tueksi. (Preface to International Financial Reporting Standards 2010, A16.)

Laskentatoimen kontekstissa informaation epäsymmetria rajoittaa tilinpäätösinformaation käyttäjien päätöksentekoa. Koska ulkopuolisilla sijoittajilla ei ole käytössään sama informaatio kuin johdolla, on tilinpäätösinformaatio ja sen julkistaminen tärkeässä asemassa. (Scott 2012, 21). Sijoittaja saa siis tietoa yhtiöstä sen tilinpäätöksestä ja voi tarkkailla johdon toimintaa, jolloin taloudenhoiton tehtävän voidaan nähdä toteutuvan. Varsinkaan suuressa yhtiössä, jolla on paljon osakkeenomistajia, yksittäisellä osakkeenomistajalla ei ole juuri valtaa vaikuttaa johdon toimintaan tai sen kokoonpanoon. Tällöin ainut realistinen vaihtoehto yksittäiselle yhtiön johdon toimintaan tyytymättömälle osakkeenomistajalle on myydä osakkeensa. Tästä näkökulmasta osakkeenomistajaa ei nähdäkään yrityksen omistajana, joka haluaisi varmistaa yhtiön tehokkaan johtamisen, vaan ennemminkin ulkopuolisena sijoittajana, joka ottaa yhtiön johdon annettuna. Tällöin tilinpäätöksen voidaan nähdä toteuttavan sijoittamisen tehtävän, koska se kertoo sijoittajalle sijoituksen kannattavuudesta ja antaa perustan sijoituspäätöksen arvioimiselle. Tämän tehtävän on nähty korostuneen viime vuosina. Nämä näkökulmat eroavat etenkin siinä, että omistajien tarkkaillessa yhtiön taloudenhoitoa, he katsovat vain menynyttä kehitystä, toisin kuin sijoituspäätöstä tekevät sijoittajat, joita kiinnostaa lähinnä yhtiön oletettavissa oleva tulevaisuuden kehitys. (Flower 2004, 35–36.)

Luonnollisesti myös muilla yhtiön sidosryhmillä kuin sijoittajilla on informaatiotarpeita. Esimerkiksi valtio tarvitsee tietoa yhtiöistä hallitukseen suhdannekehitystä ja työllisyyttä. Etenkin liiketoiminnan tuottojen yleinen taso kertoo yleisestä talouden tilasta. Tilinpäätöksen osoittaman tuloksen perusteella valtio myös määrittää kunkin yhtiön osuuden valtion tuloihin eli sille maksettavaksi tulevat verot. Valtion ja sijoittajien informoimisen tehtävät ovat ristiriidassa ja Euroopan maiden välillä on eroja siinä, kum-

man informoimista tilinpäätöksellä pidetään tärkeämpänä tehtävänä. Maissa, kuten Iso-Britanniassa ja Alankomaissa sekä etenkin USA:ssa, joissa osakemarkkinoiden asema on vahva, on sijoittajien merkitys suurempi kuin maissa, kuten Ranskassa ja Saksassa, joissa osakemarkkinat ovat heikommalla tasolla ja valtion informoimista pidetään tärkeämpänä. (Flower 2004, 36–38, 44.) Monissa Manner-Euroopan maissa ja Japanissa tilinpäätösraportointi on kehitetty etenkin velkojien suojaamiseksi ja valtion tarpeisiin (Nobes & Parker 2006, 31). Maiden välisiin kirjanpitoikäntöjen eroihin ja niiden kulttuurilliseen taustaan palataan tarkemmin luvussa 3.

Olenaisesti myös yrityksen työntekijät ovat kiinnostuneita saamaan tilinpäätöksen tarjoamaa tietoa yrityksen tilasta, koska heidän nykyiset ja tulevat tulonsa riippuvat yhtiön taloudellisesta tilasta ja odotettavissa olevasta tulevaisuuden kehityksestä. Työntekijöille nämä tiedot ovat yleisesti tärkeämpiä kuin sijoittajille, koska heidän yhtiöstä saamansa tulot muodostavat tyypillisesti suuremman osan kaikista tuloista kuin sijoittajilla, ja koska työntekijä myös on vahvemmin sidoksissa työnantajaansa kuin sijoittaja yhtiöön. Lisäksi työnantajan vaihtaminen ei ole yhtä helppoa kuin sijoituskohteen vaihtaminen varsinkin isossa osakeyhtiössä, jonka omistus on hyvin hajautunutta. Kuitenkaan useimmissa Euroopan maissa työntekijöiden informoimiseen ei keskitytä vaan sen nähdään hoituvan ikään kuin sijoittajien informoimisen sivutuotteena, koska työntekijöiden käytössä on sijoittajille suunnatut tiedot. Muut vähemmälle merkitykselle jäävät, mutta yhtiön toiminnasta kiinnostuneet ryhmät, ovat esimerkiksi riippumattomat, yhteisiä etuja ajavat organisaatiot. (Flower 2004, 38–40.)

Vaikka tilinpäätöksellä voidaan nähdä monenlaisia tehtäviä, vallitsee ainakin Euroopassa laaja yksimielisyys siitä, että sen tehtävänä on antaa tietoa yrityksestä. Erilaisia näkökulmia kuitenkin on etenkin siinä, ketkä nähdään tämän tiedon pääasiallisina käyttäjinä, ja mihin tarkoitukseen he käyttävät tätä tietoa. (Flower 2004, 29.) Tilinpäätösraportointi voidaan nähdä osana kunkin maan laskentatoimen järjestelmää, joka puolestaan on osa maan institutionaalista infrastruktuuria, jonka osat kehittyvät hyvin toimivassa taloudessa siten, että ne sopivat yhteen ja vahvistavat toisiaan. Siten myös tilinpäätösraportointi todennäköisesti sovitetaan vastaamaan maan talouden tärkeiden osapuolten tiedonsaanti- ja sopimuksetekotarpeita. Erot olennaisina pidettävissä sidosryhmissä osaltaan selittävät eroja siinä, mikä nähdään tilinpäätöksen päätehtävänä eri maissa. (Leuz & Wüstemann 2003, 1–2)

2.2 Kirjanpidon teoriapohja

Liiketapahtumien kirjaamisessa ei kansainvälisesti ole huomattavia teknisiä eroja, sillä jo keskiajan Italiasta peräisin oleva kaksinkertaisen kirjanpidon periaate levisi maiden rajat ylittäen ja muodosti perustan kirjanpitoikäntöille. On kuitenkin olemassa erilai-

sia kirjanpitolaitteita, jotka eroavat toisistaan lähinnä sen suhteen, millaisina tilinpäätöksen luonne ja tehtävä nähdään. Kuten luvussa 2.1.1. todettiin, aikaisemmin historiallisesti on painotettu etenkin taseen laatimisen tärkeyttä pääoman säilyttämisen varmistamiseksi. Tästä johtuen kirjanpitolaitteista käytetään vakiintuneesti nimitystä taseteoria. Tilinpäätöksen pääasiallisen tehtävän mukaan taseteoriat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: staattisiin, dynaamisiin ja orgaanisiin taseteorioihin, joita Schmalenbach (1926, 80) kutsuu dualistisiksi. Staattiset taseteoriat painottavat omaisuuden arvonmäärittämistä, dynaamiset teorit tulolaskentatehtävää ja orgaaniset teorit pyrkivät yhdistämään molemmat tehtävät. (Majala 1987, 17.)

Staattiset taseteoriat ovat vanhimpia ja niitä voidaan pitää klassisina käsityksinä tilinpäätöksen tarkoituksesta. Staattisen tasekäsityksen mukaan tase ilmoittaa oman pääoman määrän eli yrityksen nettoarvon varallisuuden ja vieraan pääoman erotuksena. Tilikauden tulos määräytyy tässä teoriassa oman pääoman muutoksena, siten että oman pääoman lisäys on voittoa ja sen vähennys tappiota. (Majala 1987, 18.) Tase kuvaa yhden hetken, tilinpäätöspäivän, tilannetta ja on siten niin sanotusti staattinen (Schmalenbach 1926, 79).

Myöhemmin kehittyi tulolaskentatehtävää painottavia taseteorioita, joita kutsutaan dynaamisiksi taseteorioiksi, koska ne painottavat ensisijaisena tilinpäätöksen tehtävänä tuloksen laskemista tietyltä aikaväliltä. Tämä tehtävä on yritystoiminnan kehittymisen myötä noussut keskeisimmäksi. Etenkin isoissa yrityksissä, joissa omistus ja johto ovat eriytyneet, osakkeenomistajat ja muut sidosryhmät, kuten verottaja vaativat tietoa yrityksen toiminnan tuottamasta tuloksesta voidakseen esittää voitonjakovaatimuksia. Yrityksen nettoarvo ei siis ensisijaisesti kiinnosta sidosryhmiä, paitsi mahdollisesti luotonantajia. (Majala 1987, 18.) Myös dynaamisen taseteorian mukaan taseella voi olla staattisia tehtäviä, mutta ne eivät saa häiritä päätehtävän eli tuloksen laskemisen toteutumista (Schmalenbach 1926, 80).

Orgaanisissa tai dualistisissa kirjanpitolaitteissa pyritään ratkaisemaan samanaikaisesti sekä tulolaskentatehtävä että omaisuuden arvonmäärittämistehtävä. Ne eivät ole kuitenkaan onnistuneet ratkaisemaan molempia tehtäviä siten, että niitä olisi voitu menestyksellisesti soveltaa. (Majala 1987, 22.) Schmalenbach (1926, 80–81, 85) pitää dualistisia taseteorioita epätieteellisinä ensinnäkin koska useissa niistä ei ole edes yritetty luotettavasti täyttää molempia tehtäviä, vaikka näin on esitetty. Toisaalta hänen mielestään taseteoriassa tulisi olla vain yksi hallitseva tehtävä myös siitä syystä, että silloin kirjanpito-oppiin ja -käytäntöön ei muodostu epäselvyyksiä tai ristiriitoja.

Euroopassa kirjanpitolainsäädäntöä on pyritty yhtenäistämään Euroopan yhteisöjen neljännellä ja seitsemännellä yhtiöoikeudellisella direktiivillä. Niiden perustana ei ole mikään yksittäinen kirjanpitolaitte, eikä niiden sisältöä ole mahdollista selittää millään yksittäisellä kirjanpitolaitteella, sillä niiden perustana ovat monien maiden lainsäädännöt, joilla on erilaisia taustoja. Direktiivit ovat luonteeltaan ennemminkin yksityiskoh-

taisia soveltamisohjeita valtaosalle käytännössä esiintyvistä tilanteista. (Leppiniemi 2000, 538.)

2.3 Tilinpäätöksen ominaisuudet ja niiden arviointi

2.3.1 Tilinpäätöksen laatu

Jos tilinpäätöksen tehtävänä nähdään laskentatoimen tutkimuksen hallitsevan näkökulman mukaisesti sidosryhmien informointi, voidaan laadukkaana tilinpäätöksenä vastavasti pitää tilinpäätöstä, jonka informaatioarvo sidosryhmille on olennainen. Ball ja Shivakumar (2005, 84–85) määrittelevät tilinpäätöksen laadun sen hyödyllisyytenä sijoittajille, luotonantajille, johdolle ja kaikille yhtiön kanssa sopimussuhteessa oleville osapuolille arvioimiskriteerinään tappion näyttämisen ajankohta. Leuzin ja Wüstemanin (2003, 1–2) mukaan maiden välillä on institutionaalisen infrastruktuurin eroista johtuvia eroavaisuuksia siinä, mitkä ovat tärkeimmät informoitavat sopimusosapuolet ja siten tilinpäätösraportointia tulisi arvioida sen mukaan, täyttääkö se näiden tärkeimpien sidosryhmien informaatiotarpeet.

Korkealaatuista tilinpäätösinformaatiota tuottavat yritykset poikkeavat ominaisuuksiltaan olennaisesti muista. Iatridiksen (2011, 96) tutkimuksen mukaan ne ovat kooltaan suurempia ja pörssinoteerattuja, jolloin muun muassa sijoittajat, pörssiviranomaiset ja analyytikot seuraavat niiden päätöksiä ja toimia. Samoin riippuvaisuus vieraasta ja omasta pääomasta saa yritykset tuottamaan korkealaatuista tilinpäätösinformaatiota. Tämän voi tulkita siten, että korkealaatuinen tilinpäätös vahvistaa tuotetun tilinpäätösinformaation validiteettia ja reliabiliteettia ja tuo pääomantarjoajille turvallisuutta ja vähentää heidän kokemaansa epävarmuutta. Toisaalta nopeasti kasvavat yritykset saattavat tuottaa huonolaatuisempaa tilinpäätösinformaatiota mahdollisesti peittääkseen epäsuotuista tulosta ja välttääkseen pääomantarjoajien pettymisen ja siten mahdollistaakseen kasvun jatkumisen. (Iatridis 2011, 96–97.) Korkealaatuisella tilinpäätösinformaatiolla pystytään lieventämään yhtiön johdon ja sijoittajien välistä informaation epäsymmetriaa (Hämäläinen 2011a, 39).

Ballin ja Shivakumarin (2005, 84–85) mukaan tilinpäätöstä arvioitaessa sen laatua ja hyödyllisyyttä ei voida kuitenkaan nähdä ominaisuuksina, joiden maksimoiminen olisi optimaalista toisin kuin toiminnan tehokkuuden maksimoiminen. Alempi laatu ei nimitäin johda epäoptimaalisuuteen, koska sen aiheuttajana voi olla myös alhainen kysyntä korkealaatuiselle tilinpäätökselle tai laadun tuottamisen korkeat kustannukset. Tutkimuksessaan Ball ja Shivakumar (2005, 126) havaitsivat eroja yksityisten ja julkisten yhtiöiden tilinpäätösten esittämän tuloksen laadussa ja havaitsivat, että yksityisillä yhti-

öillä se oli alhaisempi. Heidän mukaansa eron selittää erilainen kysyntä tilinpäätösraportoinnille edellä kuvattujen yhtiöiden välillä. Tutkimuksen mukaan tilinpäätös voidaan siten nähdä taloudellisena hyödykkeenä, jonka ominaisuudet, kuten esimerkiksi tuloksen laatu, määräytyvät pääasiassa kysynnän ja käyttötarkoitusten mukaan.

2.3.2 Kirjanpidon varovaisuus ja konservatismi

Konservatismia pidetään olennaisen ja luotettavan tilinpäätösinformaation esittämistä rajoittavana tekijänä (Riahi-Belkaoui 2004, 226). Gray (1988, 8) määrittelee konservatismiin taipumukseksi varovaisuuteen arvostamisessa. Kirjanpidon varovaisuus ja konservatismi ovat siten läheisessä yhteydessä toisiinsa ja niillä on pitkä historia kirjanpitoon vaikuttavina arvostamisperiaatteina. Yhtiön pääoman säilyttämisen tavoite juurtui 1800-luvulla monen Euroopan maan tilinpäätösraportointia eli siihen aikaa taseen julkaisemista säätelevään lainsäädäntöön ja sitä kautta oikeuden päätöksiin ja laskentatoimen ammattikunnan käytäntöihin. Pääoman säilyttämiseksi varojen yliarvostaminen ja velkojen aliarvostaminen oli rangaistavaa. Toisaalta varojen aliarvostamisen ja velkojen yliarvostamisen seuraukset eivät vaikuttaneet yhtä vakavilta ja varovaisuuden periaate (engl. principle of prudence) muotoutui. (Flower 2004, 31–32.) IASB määrittelee varovaisuuden periaatteen seuraavasti:

”Varovaisuudella tarkoitetaan huolellisuuden astetta päätöksenteossa, kun arvioidaan epävarmuuden olosuhteita eli pyritään siihen, että varoja tai tuloa ei yliarvosteta, ja että velkaa tai kuluja ei aliarvosteta.” (IASB Käsitteellinen viitekehys 2010)

Varovaisuuden periaatteella on ollut paljon vaikutusta etenkin tiettyjen Euroopan maiden kirjanpitokäytäntöön. Viime vuosina sen merkitys on kuitenkin vähentynyt monissa Euroopan maissa, kun muiden tilinpäätöksen ominaisuuksien merkitys on korostunut. Varovaisuutta voidaan pitää edelleen hallitsevana periaatteena Saksassa ja maissa, joilla on läheiset kulttuurilliset ja taloudelliset sidokset Saksaan, kuten esimerkiksi Itävallassa ja Sveitsissä. Saksalaiset tilinpäätöksen laatijat pitävät varojen yliarvostamista paljon vakavampana virheenä kuin velkojen yliarvostamista, jota he saattavat pitää jopa tavoiteltavana, koska sen avulla taataan tietynlainen puskuri pääoman vähenemisen estämiseksi. (Flower 2004, 32, 34). Näihin saksalaiselle kirjanpitokäytännölle tyypillisenä pidettyihin piirteisiin palataan myöhemmin luvussa 4.1.

Kirjanpidon konservatismi ilmaistaan perinteisesti (ks. Basu 1997, 7) sääntönä², jonka mukaan ei ennakoita mitään voittoja, mutta ennakoidaan kaikki tappiot. Basun

² Bliss, J.H. (1924) *Management through accounts*. The Ronald Press Co., New York.

(1997, 4) mukaan se voidaan määritellä taipumukseksi vaatia korkeamman asteen varmennusta ennen kuin hyvistä uutisista raportoidaan tilinpäätöksessä verrattuna huonoihin uutisiin, joista raportoidaan herkemmin. Tällöin tulos heijastaa huonoja uutisia nopeammin kuin hyviä. Konservatismi on todennäköisesti kaikkein vanhin ja vaikutusalueen luultavasti kaikkein laajin arvostusperiaate kirjanpidossa (Gray 1988, 10). Konservatismi vaikuttaa siihen, mitkä viennit kirjanpidossa tehdään ja miten erät arvostetaan tilinpäätöksessä, ja siten sillä on merkittävä vaikutus tilinpäätösten kansainväliseen vertailtavuuteen (Doupnik & Tsakumis 2004, 35).

Kirjallisuudessa on määritelty kahdenlaista konservatismia: ehdotonta (engl. unconditional tai news-independent conservatism) ja ehdollista konservatismia (conditional tai news-dependent conservatism). Ehdottomassa konservatismissa nettovarallisuuden kirjanpitoarvo aliarvostetaan johtuen kirjanpidon laatimiseen liittyvistä ennalta määrätyistä ominaisuuksista. Tällöin varojen ja velkojen kirjaamiselle on toisistaan poikkeavat kirjausedellytykset ja seurauksena syntyy piilovarauksia ja täten raportoimatonta arvoa. Esimerkkejä ehdottoman konservatismiin soveltamisesta ovat kiihdytetyt poistot (engl. accelerated depreciations) ja yrityksessä aikaansaatuisten aineettomien hyödykkeiden kirjaaminen välittömästi kuluiksi. Ehdollisessa konservatismissa kirjanpitoarvoa alennetaan vasta tarpeeksi epäsuotuisissa olosuhteissa, mutta sitä ei koroteta suotuisissa olosuhteissa. Ehdollista konservatismia siis esiintyy, kun tietty ehto täyttyy, eikä alkuperäiskirjaus siten välttämättä ole konservatiivinen, kuten ehdottomassa konservatismissa. Esimerkiksi vaihto-omaisuuden arvostaminen alimman arvon periaatteella tai vaihtoehtoisesti markkina-arvoon tai arvonalentumisten tekeminen käyttöomaisuudesta kuvaavat ehdollista konservatismia. (Beaver & Ryan 2005, 269–270.) Kirjanpidon konservatismiin kaksi eri ilmenemismuotoa on haastavaa erottaa empiirisesti toisistaan, koska molemmat johtavat varallisuuden aliarvostamiseen tai velkojen yliarvostamiseen tai molempiin (Fülbier, Gassen & Sellhorn 2008, 1318).

Ehdottoman ja ehdollisen konservatismiin on havaittu vaikuttavan toisiinsa siten, että ehdoton konservatismi vähentää ehdollista konservatismia (Qiang 2007, 790). Yksi ehdottoman konservatismiin esiintymistä selittävä tekijä on, että johto pyrkii kasvattamaan omaa strategista liikkumavaraansa lähtökohtaisesti aliarvostamalla koko nettovarallisuuden. Silloin syntyneet piilovaraukset (engl. hidden reserves) voidaan purkaa myöhemmin vaihikka ja niillä saadaan negatiivinen kehitys piilotettua ja tuloskehitystä tasattua (engl. earnings smoothing). Tätä kautta kirjanpidon ehdoton konservatismi mahdollisesti estää ehdollisen konservatismiin käyttöä. Tapahtumat, jotka olisivat laukaissut ehdollisen konservatismiin soveltamisen, siis verhotaan näkymättömiin purkamalla piilovarauksia. (Fülbier ym. 2008, 1323–1324.) Iatridis (2011, 98) havaitsee tutkimuksessaan, että yritykset, jotka tarjoavat korkealaatuisia tilinpäätöstietoja, osoittavat alhaista ehdotonta konservatismia, mutta toisaalta korkeaa ehdollista konservatismia.

Tutkijat ovat määritelleet useita syitä konservatismiin esiintymiselle kirjanpidossa. Eri tekijöiden on nähty perustelevan konservatismiin olemassaoloa tai ainakin vaikuttavan sen tasoon. Tällaisia selittäviä tekijöitä ovat muun muassa sopimussuhteet, oikeudenkäyntikulut, verotus ja sääntely (Watts 2003, 209; Qiang 2007, 790; García Lara, García Osma & Penalva 2009, 369). Yritykseen erilaisissa sopimussuhteissa olevilla osapuolilla on luonnollisesti erilaiset tuotot, vastuut ja vaikutusmahdollisuudet sekä käytössään erilainen informaatio. Tilinpäätöksen luvut vaikuttavat esimerkiksi sekä sijoittajan sijoituspäätöksiin että johdon toiminnan arviointiin. Konservatismiin voidaan nähdä poistavan moraalikatoa (engl. moral hazard) rajoittamalla johdon opportunistista käyttäytymistä eli taipumusta hyvän tuloksen esittämiseen oman etunsa takaamiseksi. Koska konservatismi vähentää opportunistisia maksuja yrityksen sidosryhmille, se kasvattaa yrityksen arvoa sekä tästä seuraten kaikkien yritykseen sidoksissa olevien osapuolten hyvinvointia ja on siten tehokas sopimusmekanismi. (Watts 2003, 209.) Kirjanpidon konservatismiin on huomattu vähentävän johdon kannustimia ja mahdollisuuksia manipuloida kirjanpitoa ja siten se vähentää informaation epäsymmetriaa ja sen aiheuttamia kustannuksia. Tämä puolestaan nostaa yrityksen arvoa. (LaFond & Watts 2008, 447.)

Oikeudenkäyntikulut ja niiden minimoimispyrkimys vaikuttavat kirjanpidon konservatismiin sitä kautta, että yrityksen nettovarallisuuden yliarvostaminen aiheuttaa oikeudenkäyntikuluja todennäköisemmin kuin niiden aliarvostaminen, jota esiintyy konservatiivisessa kirjanpidossa. Taustalla tässäkin perusteessa on oikeusjärjestelmän tavoite rajoittaa johdon opportunistista käyttäytymistä. Verosuunnittelu puolestaan lisää kirjanpidon konservatismia, koska voittojen näyttämisen viivästyttäminen ja kulujen näyttämisen aikaistaminen siirtävät verojen maksua. Sääntelijöillä on myös omat intressinsä suosia konservatiivista kirjanpitoa ja tilinpäätösraportointia. Standardien asettajat ja sääntelijät todennäköisemmin saavat osakseen kritiikkiä yritysten yliarvostaessa nettovarallisuutensa toisin kuin niiden aliarvostaessa sen. Siten samoin kuin konservatismi vähentää oikeudenkäyntikuluja, se myös vähentää sääntelijöihin kohdistuvia poliittisia kustannuksia. (Watts 2003, 209–210.) Nämä selitykset antavat ymmärtää, että kirjanpidon konservatismi on hyödyllistä taloudellisen informaation käyttäjille moraalikadon poistamisen kautta (Hämäläinen 2011b, 51).

Konservatiivisen menettelytavan pitkästä historiasta ja jatkuvasta soveltamisesta huolimatta sen käytön suositeltavuudesta vallitsee kirjallisuudessa eriäviä mielipiteitä (Beaver & Ryan 2005, 270). 1930-luvun puolivälistä lähtien tasekeskeisyys laskentatoimessa on yleisesti vähentynyt, joten vastaavasti on keskitytty nimenomaan tuloslaskelman konservatismiin (Basu 1997, 8). Muun muassa sekaannuksen ehdottoman ja ehdollisen konservatismiin välillä voidaan nähdä selittävän aiheen kiistanalaisuutta laskentatoimen tutkimuksessa huolimatta sen edelleen jatkuvasta olennaisesta vaikutuksesta kirjanpitokäytäntöön (Ball & Shivakumar 2005, 91). Konservatismiin tilinpäätöksissä

on nähty yleistyneen viimeisten vuosikymmenten aikana (Basu 1997, 34; Watts 2003, 207). Toisaalta viimeisimpien kansallisten lakiuudistusten ja kansainvälisten standardien muutosten perusteella konservatismi kirjanpitoperiaatteena näyttäisi olevan häviämässä kirjanpitosääntelystä. Tähän on vaikuttanut etenkin vallalle tullut pyrkimys objektiivisen ja oikean (engl. true and fair) tiedon esittämiseen sekä sijoittajien näkeminen tärkeänä informoitavana sidosryhmänä. Konservatismia pidetään nykyään yleisemmin periaatteena, jota voidaan noudattaa epätavallisissa tilanteissa kuin yleisenä sääntönä, jota tulisi soveltaa kaikissa olosuhteissa. (Riahi-Belkaoui 2004, 227.)

2.3.3 Tuloksenjärjestely ja tuloksentasaus

Tuloksenjärjestelylle on monia määritelmiä, mutta useimmille niistä on yhteistä, että siinä on kyse toimijoiden käyttämästä harkinnasta ja sen perusteella tekemistä valinnoista. Usein siteerattu tuloksenjärjestelyn määritelmä on Healy ja Wahlenin (1999, 368) muotoilema. Sen mukaan tuloksenjärjestelystä on kyse silloin, kun johto käyttää harkintaansa tilinpäätösraportoinnissa ja järjestäessään liiketapahtumia muuttaakseen tilinpäätöstä, joko tarkoituksenaan johtaa sidosryhmiä harhaan yrityksen taloudellista tilaa koskien tai vaikuttaakseen sellaisiin sopimuksellisiin seurauksiin, jotka riippuvat kirjanpidon luvuista. Scott (2012, 423) määrittelee tuloksenjärjestelyn sellaisten kirjanpidon menettelytapojen ja kirjanpidon tulokseen vaikuttavien toimien valintana, joiden tarkoituksena on saavuttaa tietty tulostavoite. Kirjanpidon menettelytavat, joita tuloksenjärjestelyssä käytetään, hän jakaa kahteen eri ryhmään. Ensinnäkin voidaan valita menettelytapojen välillä sinänsä; esimerkiksi tehdäkö tasapoistot vai degressiiviset poistot. Toisaalta voidaan muodostaa harkinnanvaraisia kirjanpidon väliaikaiseriä, kuten varauksia.

Giroux (2004, 2) näkee tuloksenjärjestelyn sisältävän johdon harkintaa, johon johdon kannustimet vaikuttavat. Johdon lähestymistapa kirjanpidon erien kirjaamiseen ja tuloksen näyttämiseen voi olla konservatiivista, jolloin tilinpäätös ei esimerkiksi juuri sisällä satunnaisia eriä ja julkistettu informaatio on lähellä täydellistä. Tulos on tällöin lähellä taloudellista todellisuutta ja tuloksen laatua voidaan pitää korkeana. Toisaalta johdon lähestymistapa voi olla myös aggressiivisempi tai jopa vilpillinen. Tuloksenjärjestelyyn liittyvän harkinnan voidaan nähdä asettuvan kuvion 2 mukaiselle jatkumolle (Giroux 2004, 2).

konservatiivinen kirjanpito	maltillinen kirjanpito	aggressiivinen kirjanpito	kirjanpitopetos
--------------------------------	---------------------------	------------------------------	-----------------

Kuvio 2 Johdon harkinnan jatkumo tuloksenjärjestelyssä (Giroux 2004, 2)

Kuten varovaisuuden periaatetta ja kirjanpidon konservatismia käsittelevässä luvussa 2.3.2 todettiin, konservatismiin on tutkimuksissa havaittu olevan hyödyllistä taloudellisen informaation käyttäjille, koska se poistaa johdon moraalikatoa. Tuloksenjärjestelyn keinot sijoittuvatkin lähinnä kuvion 2 mukaisen jatkumon vastakkaiseen päähän eli liittyvät aggressiiviseen kirjanpitoon ja jopa kirjanpitopetoksiin (Napar & Boonlert-U-Thai 2007, 38). Näitä kahta ryhmää voidaan yhdessä nimittää tulosmanipuloinniksi, joka voidaan määritellä tuloksenjärjestelyn opportunistisena käyttämisenä, jonka tarkoituksena on esittää tulos todellisuudesta poikkeavalla tavalla johdon edun saavuttamiseksi. (Giroux 2004, 3–4; Giroux 2003, 280.)

Tasaisesta kausittaisesta tulovirrasta yritystoiminnalle koituvat hyödyt on tunnustettu jo aiheen varhaisessa tutkimuksessa. Hepworth (1953, 33) nostaa esille edut johdolle suhteessa sijoittajiin ja työntekijöihin. Luotonantajien luottamus yrityksen tulontuotokkykyyn on korkeammalla tasolla yrityksessä, jonka raportoima tulovirta on tasainen verrattuna yritykseen, jonka tuloksessa esiintyy tilikausittain huomattavaa vaihtelua. Toisaalta tasainen osinkovirta pitää myös osakkeenomistajat tyytyväisinä. Tuloksen-tasaus on myös keino saavuttaa veroetuja. Muun muassa edellä mainituista syistä kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä vastaavat henkilöt eri keinoin tasaavat tulosta vähentääkseen niin negatiivisten kuin positiivistenkin kehitysten vaikutusta kausittaisiin tuloksiin. (Hepworth 1953, 34–39.) Tuloksen tasaamisen on nähty myös olevan sopimussuhteiden näkökulmasta tehokasta. Tasainen tuloskehitys, joka mahdollistetaan piilovarausten luomisella voitollisina tilikausina ja niiden purkamisella huonompina tilikausina, on hyödyllistä muun muassa tulospalkatulle johdolle ja tuloksesta riippuvaisia osinkoja saaville osakkeenomistajille sekä osakkeiden hintoja ennakoiville markkinaosapuolille, jotka suorittavat markkinatransaktioita pääomamarkkinoilla. (Fülbier ym. 2008, 1324.)

2.3.4 *Tilinpäätösinformaation läpinäkyvyys*

Läpinäkyvyyden (engl. transparency) ja sen puuttumisen eli läpinäkymättömyyden (engl. secrecy) käsitteitä käytetään paljon puhuttaessa kyseenalaisesta kirjanpitokäytän-

nöstä. Usein niitä ei määritellä, koska käsitteiden merkityksen oletetaan olevan kaikille osapuolille selvä ja yhtenevä. (Roberts ym. 2005, 612.) Bushman, Piotroski ja Smith (2004, 208) määrittelevät läpinäkyvyyden yrityskohtaisten tietojen saatavuudeksi julkisesti noteerattujen yritysten ulkopuolella oleville osapuolille. Heidän mukaansa on olemassa taloudellista läpinäkyvyyttä (engl. financial transparency) ja hallinnollista läpinäkyvyyttä (engl. governance transparency). Taloudellisessa läpinäkyvyydessä on kyse taloudellisen tiedon julkistamisen intensiteetistä ja ajoittumisesta sekä analytikkojen ja median tulkinnasta ja tiedon levittämisestä. Hallinnollinen läpinäkyvyys tarkoittaa yrityksen hallintoa koskevien tietojen julkistamisen laajuutta. Näiden tietojen käyttäjiä ovat ulkopuoliset sijoittajat, jotka pitävät yrityksen johtoa tilivelvollisena. (Bushman ym. 2005, 209.) Läpinäkymättömyys voidaan puolestaan määritellä taipumukseksi luottamuksellisuuteen ja liiketoimintaa koskevan informaation julkistamiseen vain niille, jotka ovat läheisessä yhteydessä yhtiön johtoon tai rahoitukseen (Gray 1988, 8).

Jos tilinpäätöstä ei julkisteta eli on kyse julkisesti noteeraamattomasta yhtiöstä, sisäpiiritiedot ratkaisevat informaation epäsymmetrian ongelman. Yksityiset tiedonvälityskanavat ja hyvänlaatuinen tilinpäätösraportointi ovat siis korvikkeita toisilleen poistaessaan palkatun johdon ja muiden sidosryhmien välistä informaation epäsymmetriaa. (Ball & Shivakumar 2005, 98.) Bushman ym. (2004, 210) jakavat informaatiomekanismit kolmeen luokkaan: yrityksen tilinpäätösraportointi, yksityiset informaatiokanavat ja informaation levittäminen. Kuvio 2 havainnollistaa erilaisia tiedonkulkumekanismeja Bushmanin ym. (2004, 211) mukaan.

<p>1. <u>Tilinpäätösraportointi</u></p> <p>Tiedon julkistamisen laajuus – Taloudellinen tieto – Hallinnollinen tieto</p> <p>Kirjanpitoperiaatteet</p> <p>Julkistamisen ajankohta</p> <p>Julkistetun tiedon luotettavuus</p>	<p>2. <u>Yksityiset tiedonvälityskanavat</u></p> <p><u>Suora viestintä (raportointi)</u></p> <p>Analyytikot</p> <p><u>Epäsuora viestintä (kaupankäynti)</u></p> <p>Institutionaaliset sijoittajat</p> <p>Sisäpiirikauppa</p>	<p>3. <u>Tiedon levittäminen</u></p> <p>Media</p> <p>Sisäpiiri</p>
---	--	--

Kuvio 3 Informaatiomekanismit: läpinäkyvyyden osatekijät (vrt. Bushman ym. 2004, 211)

Kuvion 3 mukaisella ensimmäisellä informaatiomekanismilla eli tilinpäätösraportoinnilla Bushman ym. (2004, 211) tarkoittavat yritys kohtaisten tietojen kausittaista joko vapaaehtoista tai pakollista julkistamista. Sen viitenä osa-alueena he pitävät taloudellisen ja hallinnollisen tiedon julkistamisen laajuutta, julkistetun taloudellisen tiedon tuottamisessa käytettyjä kirjanpitoperiaatteita, julkistamisen ajoitusta ja julkistettujen tilinpäätösten tilintarkastuksen laatua eli niiden luotettavuutta.

Toisena läpinäkyvyyden osa-alueena ovat yksityiset tiedonvälityskanavat. Näillä Bushman ym. (2004, 213) tarkoittavat ensinnäkin analytikkoja, jotka ovat erikoistuneet yritysten julkaiseman taloudellisen informaation käsittelemiseen ja tulkitsemiseen. He myös mahdollisesti keräävät lisää informaatiota yrityksen johdolta, toimittajilta tai asiakkailta saaden yksityistä tietoa yrityksestä. Toiseksi Bushman ym. pitävät yksityisenä tiedonvälityskanavana institutionaalisten sijoittajien ja yrityksen sisäpiiriläisten kaupankäyntipäätöksiä, jotka signaloivat sisäpiiritietoa markkinoille osakekurssin kautta. Kolmanneksi läpinäkyvyyden osa-alueeksi Bushman ym. (2003, 214) määrittelevät tiedon levittämisen. Perusteluna tälle he esittävät, että kehittyneen viestintäinfrastruktuurin puuttuessa yritysten julkaisema informaation kulku voi hankaloitua, mikä rajoittaa sen saatavuutta talouden toimijoille. Bushman ym. (2003, 219–220) löytävät tutkimuksessaan positiivisen yhteyden useimpien kuvion 2 kuvaamien informaatiomekanismien laadun ja taloudellisen läpinäkyvyyden väliltä. Näitä ovat korkealaatuinen tilinpäätösraportointi, analytikit ja institutionaaliset sijoittajat sekä kehittyneet median viestintäkanavat.

3 KIRJANPITOKÄYTÄNTÖJEN KANSAINVÄLISET EROA-VAISUUDET

3.1 Kirjanpitokäytännön kehittyminen yhteiskunnassa

Kirjanpitokäytännön eli kirjanpitoa sääntelevien elinten, kirjanpitosäännöstön ja sen soveltamisen kehittymiselle erilaiseksi eri maissa on olemassa monenlaisia syitä. (Roberts ym. 2005, 144.) Majala (1987, 25) on kehittänyt käsitteellistä viitekehystä kirjanpitokäytäntöjen vertailevalle tutkimukselle. Hänen mukaansa kirjanpidon erien nimet ja järjestys sekä tuloslaskelman ja taseen muoto eli kirjanpidon formaattitaso on vain jäävuoren huippu, joka on näkyvillä ja jossa havaitaan eroja kansainvälisesti. Todelliset syyt eroihin ovat kuitenkin pinnan alla, niissä tekijöissä, jotka ovat vaikuttaneet eri maissa kirjanpidon ja tilinpäätöksen muotoutumiseen palvelemaan maan kulttuuriympäristön edellyttämiä tarkoituksia, jotka puolestaan ovat historiallisen kehityksen tulos. Tasot, joilla erilaiseksi kehittyntä kirjanpitokäytäntöä Majalan (1987, 28) mukaan voidaan selittää, on esitetty taulukossa 1.

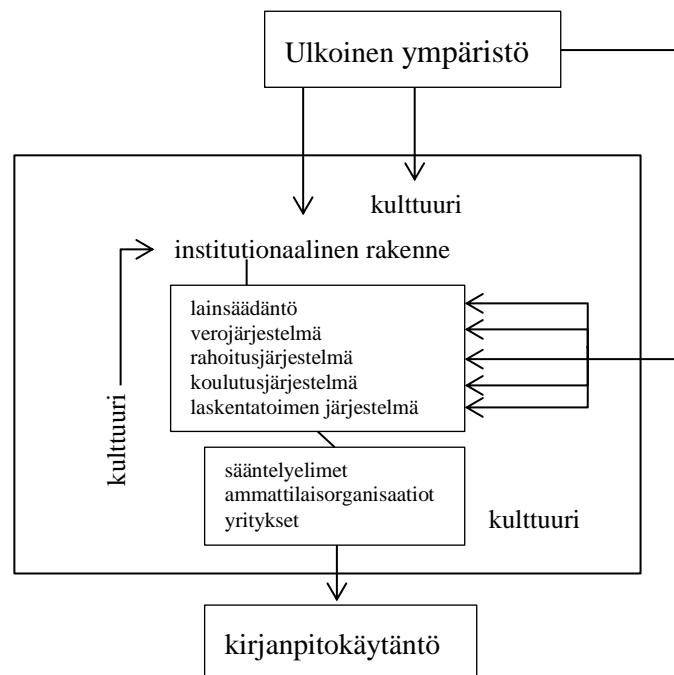
Taulukko 1 Kirjanpitokäytäntöjen maiden välisten erojen tutkimisen tasot ja kohteet (Majala 1987, 28)

Kulttuuritaso	Historiallinen kehitys maassa, erityisesti talousjärjestelmä ja sen instituutiot
Teoriataso	Kirjanpitoteoriat ja niiden kehitysvaiheet
Säätelytaso	Lait, asetukset, standardit, ohjeet ja suositukset sekä instituutiot
Formaattitaso	Tuloslaskelman ja taseen kaavat, kirjanpidon erien nimet ja järjestykset sekä liitetiedot

Erilaiseksi kehittyneitä kirjanpitokäytäntöjä voidaan Majalan (1987, 26–27) mukaan tutkia ensinnäkin kulttuuritasolla, koska ihmisen laativat kirjanpidon ja tilinpäätöksen ihmisten muodostamissa yhteisöissä ja se siten on sidoksissa siihen kulttuuriin, joka yhteisössä vallitsee. Toisaalta kirjanpitokäytäntöjen kansainvälisiin eroihin vaikuttaa myös maassa vallitseva kirjanpitoteoria, ja se mikä nähdään tilinpäätöksen päätehtävänä, kuten esiteltiin aikaisemmin luvussa 2.2. Kirjanpito voi myös perustua teorian sijaan yleisesti hyväksytyihin menettelytapoihin ja periaatteisiin, jotka on vahvistettu standardeiksi. Kolmannella tasolla on kyse siitä, millaiset lait, asetukset ja viranomaisohjeet sääntelevät ja ohjaavat kirjanpitokäytäntöjä eri maissa. Maiden välillä on eroja siinä, mistä lähtökohdasta kirjanpitoa säätelevä lainsäädäntö on kehittynyt, ja kuinka tiukasti kirjanpitovelvollisten sitä tulee noudattaa eli kuinka paljon se jättää varaa tulkinnalle. Neljännellä tutkimisen tasolla eli formaattitasolla tarkoitetaan sidosryhmille näkyvillä

olevaa kirjanpitoa ja tilinpäätösinformaatiota, joka kätkee muiden tasojen selittävää tietoa taakseen. Kirjanpitokäytäntöä voi formaattitason tietojen perusteella vertailla numeerisesti, mutta tietoa siitä, miten nämä luvut ovat syntyneet, ja miten niitä voi vertailla tai tulkita, on etsittävä muilta eroja selvittäviltä tasoilta.

Toinen tapa hahmottaa kirjanpitokäytännön kehittymistä on tarkastella sitä osana laskentatoimen järjestelmää, joka puolestaan on osa yhteiskuntaa, jota kansallinen kulttuuri ympäröi. Laskentatoimen järjestelmien kehittymistä on lähestytty pääasiassa kahta erilaista lähestymistapaa käyttäen. Induktiivisessa lähestymistavassa analysoidaan kirjanpitokäytäntöä ja sitä kautta luodaan erilaisia malleja, joiden mukaan laskentatoimen järjestelmän nähdään kehittyvän. Näitä selitetään liittämällä ne taloudellisiin, sosiaalisiin, poliittisiin ja kulttuurillisiin tekijöihin. Deduktiivista lähestymistapaa käytettäessä määritellään tärkeitä ulkoisia tekijöitä ja tutkitaan niiden yhteyttä kansalliseen kirjanpitokäytäntöön. Havaittujen yhteyksien perusteella muodostetaan malleja laskentatoimen järjestelmän kehittymisestä. (Gray 1988, 2.) Kuvio 4 havainnollistaa deduktiivista lähestymistapaa laskentatoimen järjestelmän kehittymisen tutkimuksessa (Doupnik & Salter 1995, 192).

Kuvio 4 Kirjanpitokäytännön kehittymiseen vaikuttavat tekijät (vrt. Doupnik & Salter 1995, 192)

Laskentatoimen järjestelmän kehittyminen nähdään monimutkaisena prosessina. Kuvio 4 havainnollistaa koko laskentatoimen järjestelmän muovautumiseen vaikuttavia tekijöitä sekä tekijöitä, joiden yhteisvaikutuksen tuloksena kirjanpitokäytäntö syntyy.

Lainsäädännölliset, poliittiset, taloudelliset sekä vero-, koulutus-, ja rahoitusjärjestelmään liittyvät tekijät ovat siinä keskeisiä. Toisaalta myös maan ulkopuoliset tekijät, kuten kauppasuhteet muihin maihin vaikuttavat maan instituutioihin. Tämän näkemyksen mukaan kansallisen kulttuurin voidaan nähdä vaikuttavan kaikkiin tekijöihin, mahdollisesti vahvistaen tai vähentäen niiden vaikutusta maassa kehittyneeseen laskentatoimen järjestelmään. (Roberts ym. 2005, 146.) Deduktiivinen lähestymistapa on hyvin laaja ja ottaa monta tekijää huomioon, mutta siinä kulttuurin vaikutus nähdään epäsuorana, eikä se suoraan näyttäydy kirjanpitokäytännön eroja selittävänä muuttujana. Induktiivista lähestymistapaa taas on kritisoitu sen tutkimusaineiston heikkouksien, kuten sen sisältämien harhaanjohtavien yksittäistapausten ja virheiden takia. (Chanchani & MacGregor 1999, 4.)

Kirjanpito on monissa, varsinkin Manner-Euroopan maissa, säädelty ensisijaisesti lainsäädännöllä. Siten lainsäädännöllä on suora vaikutus myös kirjanpitokäytännön kehittymiseen. Maan kirjanpitoa säätelevässä lainsäädännössä on eroja ensinnäkin siinä, onko sääntelevä elin valtionhallinto vai mahdollisesti laskentatoimen ammattikunta tai jokin muu ryhmä. Tämä ero on seurausta maan poliittisesta ja taloudellisesta järjestelmästä. Jotkin valtiot haluavat pitää sääntelyn vahvasti omissa käsissään, jopa taata omistuksena ja sitä kautta valtansa yrityksissä. Toisissa valtio jättää talouden markkina-voimien varaan ja samalla todennäköisesti kontrolloi ja sääntelee sen toimintaa vähemmän. Tällöin jokin itsenäinen taho, kuten laskenta-ammattilaisten joukko luultavasti huolehtii jonkinlaisesta yhtenäisyydestä maan sisäisessä laskentatoimen raporttien laatimisessa. (Roberts ym. 2005, 146–147.)

Vaikka minkään maan lainsäädäntö ei ole täysin samanlainen kuin toisen, yleisellä tasolla oikeusjärjestelmien voidaan nähdä kuuluvan kahteen perinteeseen: civil law- ja common law -perinteisiin. Civil law -perinteen sisällä nähdään kolme erilaista perinnettä, joihin modernit kauppalait perustuvat: ranskalainen, saksalainen ja skandinaavinen perinne. Ne nojaavat roomalaiseen lakiin ja pitävät lain säännöksiä tärkeimpänä oikeuslähteenä, toisin kuin englannista lähtöisin oleva common law -perinne, jota määrittävät merkittävästi oikeuden päätökset. (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer & Vishny 1998, 1115, 1118–1119.) Kirjanpitokäytäntö ei kuitenkaan ole aina suoraan lainsäädännön määrittämä, sillä vapaaehtoisilla käytännöillä voi olla maassa tärkeä merkitys. (Roberts ym. 2005, 146.)

3.2 Kulttuurin vaikutus kirjanpitokäytäntöihin

3.2.1 Kulttuurin käsite yhteiskuntatieteissä

Maan institutionaalinen rakenne on ihmisten rakentama ja ylläpitämä. Eri ihmiset usein ajattelevat ja toimivat eri tavoin, sillä heillä on erilaisia uskomuksia ja asenteita. Ne eivät kuitenkaan jakaannu sattumanvaraisesti, vaan niissä on huomattavissa samankaltaisuuksia eri ihmisryhmien kesken. Aiheen tutkimus on olennaista etenkin ihmistä tutkiville antropologeille, jotka hahmottelivat kulttuurin käsitettä 1950-luvulla päätyen moniin erilaisiin määritelmiin. (Eriksen 2004, 15.) Kluckhohn (1951, 86, 5) kokosi näitä määritelmiä yhteen seuraavasti: Kulttuuri muodostuu ajattelu- tuntemis- ja käyttäytymistavoista, jotka omaksutaan ja ne siirtyvät pääasiassa symbolien kautta, muodostaen ihmisryhmille ominaiset saavutukset, sisältäen niiden ruumiillistumisen esineissä ja rakennelmissa; kulttuurin olennaisin ydin koostuu perinteisistä (historiasta juontuvista ja valituista) ideoista ja etenkin niihin liittyvistä arvoista.

Antropologian määritelmien mukaan kulttuurissa on kyse niistä ihmisyyden puolista, jotka eivät ole luonnollisia, vaan liittyvät hankittuihin ja opittuihin ominaisuuksiin. Eriksen (2004, 15) pelkistää antropologien yleisimmin käyttämän kulttuurin määritelmän seuraavasti: ”kulttuurin voi määritellä niiksi kyvyiksi, käsityksiksi ja käyttäytymisen tavoiksi, jotka ihmiset ovat omaksuneet yhteiskunnan jäseninä. Koska ihmiset ovat hankkineet erilaisia kykyjä ja käsitteitä, he ovat kulttuurin takia keskenään erilaisia” (Eriksen 2004, 16). Voidaan sanoa, että kulttuuri merkitsee ihmisryhmälle samaa kuin persoonallisuus yksilölle. Siten kulttuuri voidaan määrittää niiden yhteisten ominaisuuksien vuorovaikutteiseksi kokonaisuudeksi, jotka vaikuttavat ihmisryhmän käyttäytymiseen suhteessa ympäristöön. (Hofstede 1980, 25.)

Antropologiassa, jonka keskeinen tutkimuskohde kulttuuri on, ei kuitenkaan ole historiassa vallinnut yksimielisyyttä kulttuurin määritelmästä. Jyrkkää kritiikkiä esitettiin varsinkin 1980- ja 1990-luvulla. Kritiikin kohteena oli etenkin Clifford Geertz, yksi 1900-luvun lopun merkittävimmistä antropologeista ja hänen klassinen kulttuurin käsitteensä. Geertz määritteli kulttuurin ihmistä ympäröiväksi merkitysten verkostoksi, joka siirtyy historiassa ja jonka muodostavat erilaiset symboliset järjestelmät, joiden avulla ihmiset kommunikoivat, ja joiden mukaan he muodostavat tietonsa ja asenteensa elämäänsä (Geertz 1973, 5, 89). Myöhemmin Geertz tunnusti edustamansa kulttuurin käsitteen joutuneen kritiikin kohteeksi lähinnä, koska se näkee kulttuurin tietyn ryhmän jakamana, yhtenäisenä ja tiukasti rajattuna. Kuitenkin hän näki klassisen kulttuurin käsitteen kestävän kritiikin. (Geertz 1995, 43.)

Klassisen kulttuurin käsitteen kohtaama kritiikki pohjautui siihen, että se olettaa selkeärajaiset kulttuurilliset kokonaisuudet ja yhtenäiset yhteiskunnat, vaikka todellisuus

on monimutkaisempi, eivätkä kulttuurilliset rajat ole selkeitä, vaan kulttuurit vaikuttavat toisiinsa ja yhteiskuntien sisällä on suuriakin kulttuurillisia eroja (Clifford 1986, 22). Ortner (1999, 7–8, 11) nostaa esiin erityisesti kansojen rajat ylittävät verkostot ja monien kulttuurillisten vaikutusten alaiset identiteetit, jotka tekevät klassisesta kulttuurin käsitteestä vähemmän olennaisen nykyisessä maailmassa. Hänen mukaansa, jotta kulttuurin käsite olisi edelleen olennainen yhteiskunnan osa ja sen kuvaaja, sitä tulisi havainnoida monilla eri tavoilla, ottaen sen monimuotoisuuden, epäyhtenäisyyden ja globaaliuden huomioon.

Kulttuurin käsitteellä viitataan usein kansalliseen kulttuuriin, mutta kulttuuria voidaan tarkastella eri tasoilla. Ylimmällä tasolla on kansallinen tai alueellinen kulttuuri eli valtion tai maaryhmittymän kulttuuri. Toisella tasolla puhutaan organisaatiokulttuurista, joka kuvaa asenteita ja arvoja yhden organisaation sisällä. Kolmanneksi voidaan puhua ammattikulttuureista, jotka jakavat tietyn ammatin tai eettisen suuntautumisen edustajat. Tästä voidaan käyttää myös termiä alakulttuuri. (Hofstede 1980, 26; Trompenaars 1993, 7–8.) Kulttuurin tutkimuksen keskittymistä kansoihin voidaan perustella sillä, että ne ovat täydellisimpiä olemassa olevia ihmisryhmiä, joiden riippumattomuus muista ryhmistä on korkeimmillaan. Maan sisäisten ryhmien ja alakulttuurien voidaan havaita kuuluvan samaan maahan nimenomaan niiden kesken havaittavissa olevan riippuvuuden ja niiden jakamien yhteisten ominaisuuksien perusteella. (Parsons 1977, 6; Hofstede 1980, 26.)

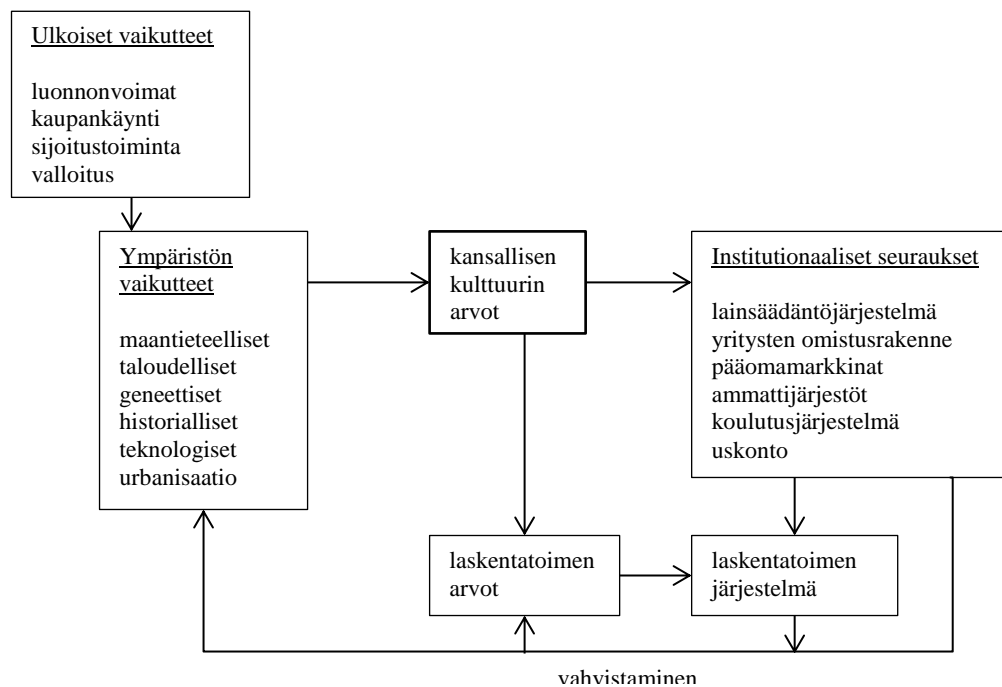
3.2.2 *Kulttuurin tutkimus laskentatoimessa*

Kulttuurin vaikutuksen tutkimuksessa etenkin johtamistieteissä ja psykologiassa ylivoimaisesti käytetyin ja siteeratuin teos on Geert Hofsteden ”Culture’s consequences” (1980) (Baskerville 2003, 3). Hofstede (1980, 25–26) määrittelee kulttuurin mielen kollektiiviseksi ohjelmoitumiseksi, joka erottaa yhden ryhmän tai kategorian jäsenet muista. Sillä viitataan yhteiskuntaan tai kansakuntaan, kun taas esimerkiksi yhteisön tai ammattikunnan tasolla puhutaan alakulttuurista. Tutkiessaan maiden kulttuurillisia ulottuvuuksia Hofstede toteutti ajalla 1967–1973 asennekyselyn suuressa monikansallisessa korkeateknologian alalla toimivassa yrityksessä. Aineisto koostui 117 000 kyselyvastauksesta 88 000 vastaajalta yhteensä 66 maasta. (Hofstede 1980, 55–56, 58, 64.) Tutkimukseensa perustuen Hofstede (1980, 92, 153, 213, 261) määritteli neljä kansallisissa kulttuureissa esiintyvää yhteiskunnallista arvoulottuvuutta:

- valtaetäisyys (engl. power distance),
- epävarmuuden välttäminen (engl. uncertainty avoidance),
- individualismi (engl. individualism) vs. kollektivismi (engl. collectivism),
- maskuliinisuus (engl. masculinity) vs. feminiinisyys (engl. femininity)

Viidenneksi ulottuvuudeksi hän myöhemmin lisäsi lyhyen vs. pitkántähtäimen orientaation (engl. short-term versus long-term orientation) (Hofstede 1991, 14). Maiden kullakin arvoulottuvuudella saamien pisteiden perusteella Hofstede (1980, 332–336) muodosti maaklustereita samankaltaisesti sijoittuneista maista.

Yksi ensimmäisistä kirjoittajista, joka sovelsi kulttuuriantropologista lähestymistapaa laskentatoimen tutkimukseen, on Violet (1983) (Chanchani & MacGregor 1999, 2). Hän tarkastelee laskentatoimen järjestelmiä kulttuurillisesta näkökulmasta ja pitää laskentatoimintaa sosiaalisena toimintona, joka on ympäröivän kulttuurinsa tuote (Violet 1983, 5–6). Valta-aseman saavutti kuitenkin Grayn (1988) tutkimus: “Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems internationally”, joka pohjautuu Hofsteden (1980) kehittämiin arvoulottuvuuksiin. Grayn (1988, 5) mukaan on olennaista selvittää se mekanismi, jolla kansallisen kulttuurin arvot ovat yhteydessä laskentatoimen alakulttuurin arvoihin, jotta voitaisiin tutkia tarkemmin kulttuurin vaikutusta laskentatoimen järjestelmään, koska nämä arvot vaikuttavat kirjanpitoikäytännön kehittymiseen. Gray kuvaa tämän prosessin kuvion 5 kaltaisena (Gray 1988, 7). Kuvio mukaillee Hofsteden (1980, 27) muotoilemaa mallia kansallisen kulttuurin pysyvyydestä yhteiskunnassa.

Kuvio 5 Kansallisen kulttuurin arvot ja laskentatoimen alakulttuuri (Gray 1988, 7; vrt. Hofstede 1980, 27)

Kuvion 5 mukaisessa mallissa ympäristön tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi kansallisen kulttuurin arvot muodostuvat, joihin toisaalta myös ulkoiset tekijät eli kanssa-

käyminen muiden kulttuurien kanssa vaikuttaa. Lisäksi kansallisella kulttuurilla on institutionaalisia seurauksia ja ilmentymiä, jotka puolestaan vahvistavat sekä ympäristön vaikutuksia että kansallisen kulttuurin arvoja. Kansallinen kulttuuri vaikuttaa laskentatoimen järjestelmän ja sen osana kirjanpitokäytännön muodostumiseen yhteiskunnan instituutioiden sekä kansallisen kulttuurin arvoista johdettujen laskentatoimen kulttuurillisten arvoulottuvuuksien kautta.

3.2.3 *Grayn laskentatoimen kulttuurilliset arvoulottuvuudet*

Arvot, jotka suuri osa yhteisön jäsenistä jakaa, kuuluvat olennaisina sosiaalisiin yhteisöihin. Ne voidaan määritellä laajaksi taipumukseksi pitää tiettyjä asioita ja tilanteita parempina kuin toisia. (Hofstede, 1980, 19.) Laskenta-ammattilaisten arvojen ja asenteiden voidaan olettaa liittyvän ja pohjautuvan sosiaalisiin ja etenkin työhön liittyviin arvoihin. Laskentatoimen arvojen voidaan taas olettaa vaikuttavan laskentajärjestelmiin ja kirjanpitokäytäntöön eli lopulta varojen ja tuottojen arvostamiseen sekä informaation julkistamiseen tilinpäätöksessä (Gray 1988, 5; Douplik & Riccio 2006, 238).

Gray (1988, 6) päättelee tutkimuksessaan, että mikäli Hofsteden määrittelemät ulottuvuudet selittävät maan sosiaalista järjestelmää, on oletettavaa, että kulttuurialueilla ja laskentatoimen järjestelmän ominaisuuksilla on kansainvälisesti havaittava läheinen yhteys. Tutkimuksessaan Gray selvitti, miten Hofsteden muodostamat kansallisen kulttuurin arvot ovat yhteydessä laskentatoimen alakulttuurin arvoihin, jotka todennäköisesti suoraan vaikuttavat siihen, miten laskentatoimen järjestelmä kehittyy ja millaiseksi kirjanpitokäytäntö sen osana muodostuu. Nämä Grayn määrittelemät laskentatoimen kirjallisuuteen ja käytäntöön perustuvat arvot ovat:

- ammattimaisuus (engl. professionalism) vs. lakiperusteinen sääntely (engl. statutory control),
- yhdenmukaisuus (engl. uniformity) vs. joustavuus (engl. flexibility)
- konservatismi (engl. conservatism) vs. optimismi (engl. optimism),
- läpinäkymättömyys (engl. secrecy) vs. läpinäkyvyys (engl. transparency)

(Gray 1988, 8.)

Ammattimaisuudella Gray (1988, 8–9) tarkoittaa yksilöllisen ammattimaisen harkinnan ja itsesäätelyn pistämistä etusijalle lakisääntelyn sijaan. Grayn mukaan ammattimaisuus voidaan läheisimmin liittää Hofsteden (1980) arvoulottuvuuksista individualismiin ja epävarmuuden välttämiseen. Taipumus oman ammattimaisen harkinnan käyttämiseen on voimakkaampaa sellaisessa sosiaalisessa ympäristössä, jossa sosiaaliset puitteet ovat väljät, ja jossa korostetaan itsenäisyyttä ja yksilöiden yritteliäisyyttä ja päätöksentekokykyä. Tämä taipumus on yhdenmukainen lisäksi alhaisen epävarmuuden välttämisen kanssa, sillä silloin yleinen luottamus ihmisten hyvyteen ja reiluun peliin

on vahvaa, tarkoille säännöille ei nähdä tarvetta ja ammattilaisen harkinnankäyttöä suvaitaan helpommin.

Yhdenmukaisuuden Gray määrittelee haluksi ylläpitää yhdenmukaista kirjanpitokäytäntöä yritysten välillä ja pitää huolta sen jatkuvuudesta. Sen vastakäsitteenä hän pitää joustavuutta eli käytännön sovittamista vallitseviin olosuhteisiin ja yksittäisiin yrityksiin. Gray myöntää yhdenmukaisuuden olevan avoin erilaisille tulkinnoille sen sisällöstä, sillä sen voidaan nähdä tarkoittavan yritysten välistä yhdenmukaisuutta, joka tähtää vertailtavuuteen tai yrityksen sisäisen käytännön yhdenmukaisuutta ajan kuluessa. Esimerkkeinä kirjanpitokäytännön yhdenmukaisuudesta Gray nostaa esiin tilikarttojen samanlaisuuden ja toisaalta verotussäännösten soveltamisen kirjanpidon erien arvostamisessa osoituksena kansallisesta suunnittelusta ja makrotaloudellisiin tavoitteisiin pyrkimisestä. Grayn mukaan yhdenmukaisuuden arvoulottuvuus liittyy läheisimmin kansallisen kulttuurin kollektivismiin ja epävarmuuden välttämiseen. Taipumus yhdenmukaisuuteen liittyy hänen mukaansa vahvaan epävarmuuden välttämiseen, jolloin pyritään luomaan tarkkoja säännöksiä ja lakeja, joilla yhdenmukaisuus mahdollistetaan. Yhdenmukaisuus on myös yhteydessä kollektivismiin eli individualismin vastakohtaan, sillä kollektivistisessä kulttuurissa kunnioitus yhteisiä sääntöjä ja usko yhteisöön ja järjestykseen on vahvaa. (Gray 1988, 9–10.)

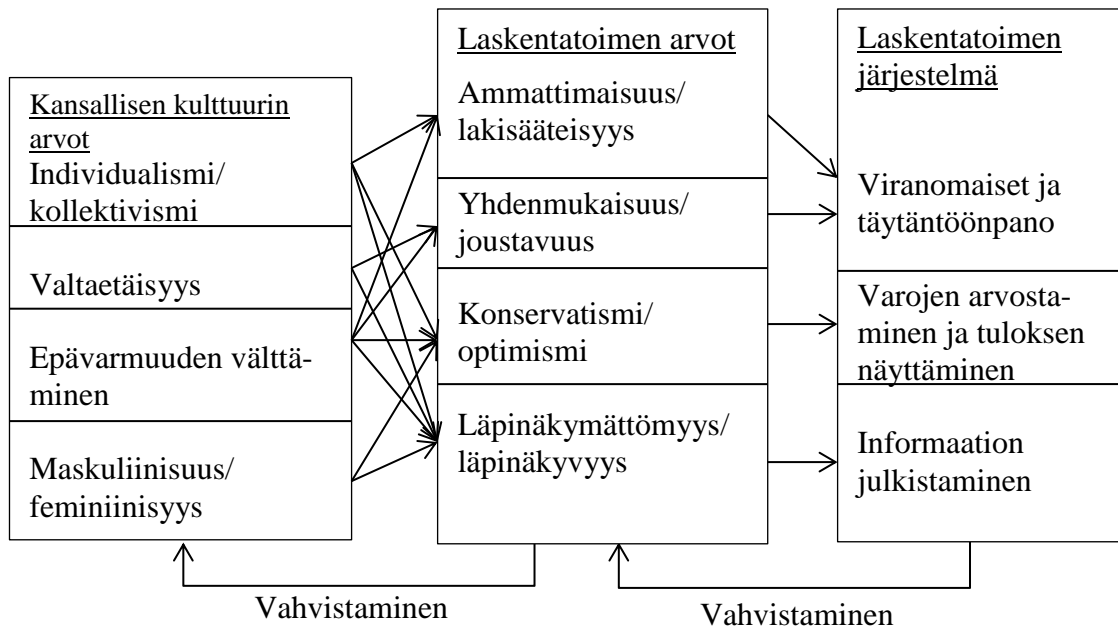
Kolmas Grayn luoma arvoulottuvuus on konservatismi ja sen vastakäsite optimismi. Konservatismi merkitsee Grayn mukaan varovaisuutta arvonmäärityksessä ja tuloksen näyttämässä, kun on kyse epävarmoista tulevaisuuden tapahtumista. Optimistisessa ajattelussa epävarmuuden vallitessa ei toimita varovaisesti vaan ottaen riskejä. Grayn mukaan kansainvälisiin eroihin kirjanpidon konservatismissa näyttäisi vaikuttavan kunkin maan pääomamarkkinoiden kehitys, eri sidosryhmien intressien painottuminen ja kirjanpidon verosidonnaisuus. Taipumus kirjanpidon konservatismiin on Grayn mukaan läheisimmin yhteydessä kansallisen kulttuurin korkeaan epävarmuuden välttämisen tasoon, sillä sellaisessa kulttuurissa turvallisuutta ja varovaisuutta pidetään tärkeänä keinona selvitä tulevaisuuden tapahtumiin liittyvästä epävarmuudesta. Alhaisella maskuliniisuudella ja individualismilla vaikuttaisi Grayn mukaan myös olevan yhteys konservatismiin. Yksilön saavutusten korostaminen nimittäin todennäköisesti edistää vähemmän konservatiivista lähestymistapaa kirjanpidon erien arvostamisessa (Gray 1988, 8, 10.)

Neljänneksi arvoulottuvuudeksi Gray määrittelee läpinäkymättömyyden ja läpinäkyvyyden. Läpinäkymättömässä laskentatoimen kulttuurissa liiketoimintaa koskevaa tietoa halutaan antaa vain yrityksen johtoon ja rahoitukseen läheisesti liittyville henkilöille, jolloin luottamuksellisuutta arvostetaan. Vastakohtana läpinäkyvyydessä lähestymistapa tiedon julkistamiseen on avoimempi. Läpinäkyvyys näyttäisi Grayn mukaan olevan läheisessä yhteydessä konservatismiin, sillä molemmat laskentatoimen arvot merkitsevät varovaista lähestymistapaa tilinpäätösraportointiin yleisesti. Kuitenkin hän näkee lä-

pinäkymättömyyden liittyvän erityisesti tilinpäätösinformaation julkistamiseen ja konservatismiin kirjanpitoerien arvostamiseen. (Gray 1988, 8.)

Kansainvälisen vaihtelun tilinpäätösinformaation läpinäkyvyydessä Gray näkee johtuvan konservatismiin tavoin pääomamarkkinoiden ja yhtiöiden omistusrakenteen eroista, jotka voivat kannustaa vapaaehtoiseen informaation julkistamiseen. Kansallinen kulttuuri, jossa epävarmuuden välttäminen on voimakasta johtaa Grayn mukaan tilinpäätösinformaation läpinäkymättömyyteen, sillä sellaisessa kulttuurissa on tarve rajoittaa tiedon julkistamista välttääkseen mahdollisia konflikteja ja kilpailua ja säilyttääkseen turvallisuuden. (Gray 1988, 8, 11.) Individualismin, maskuliinisuuden ja vähäisen epävarmuuden välttämisen yrityksen sijaintimaan kulttuurissa on havaittu johtavan todennäköisesti informaation julkistamiseen suuremmassa laajuudessa. (Zarzeski 1996, 31, 35.) Kansallisen kulttuurin valtaetäisyyden ollessa suuri yhteiskunnassa todennäköisesti pyritään rajoittamaan informaation saatavuutta vallan epätasaisen jakautumisen säilyttämiseksi. Samoin kollektivistisessä yhteiskunnassa voidaan läpinäkymättömyyden nähdä olevan korkealla tasolla, koska tilinpäätösinformaatiota pyritään antamaan lähinnä yhteisön sisäpiirille ulkoisten osapuolien sijaan. (Gray 1988, 11).

Gray jaottelee tutkimuksessaan maat arvoulottuvuuksien akselille Hofsteden muodostamien maaklustereiden perusteella. Kuvio 6 havainnollistaa Hofsteden (1980; 1991) kansallisten kulttuurien arvoulottuvuuksien yhteyksiä Grayn (1988) arvoulottuvuuksiin sekä niiden vaikutusta laskentatoimen järjestelmään ja -käytäntöihin Pereran (1989, 47) ja Doupnikin ja Riccion (2006, 239) mukaan.

Kuvio 6 Kulttuurillisten arvojen vaikutus laskentatoimen järjestelmään (vrt. Perera 1989, 47; Douplik & Riccio 2006, 239)

Kuten kuviosta 6 huomaa, järjestelmillä ja käytännöillä on laskentatoimen arvoja vahvistava vaikutus ja laskentatoimen arvot puolestaan vahvistavat osaltaan kansallisen kulttuurin vallitsevia arvoja. Kuviossa 6 havainnollistetut kansallisen kulttuurin ja laskentatoimen alakulttuurin arvoulottuvuuksien yhteydet osoittavat, että laskentatoimen alakulttuurin kannalta olennaisimmat arvoulottuvuudet ovat individualismi ja epävarmuuden välttäminen. Niillä on eniten yhteyksiä laskentatoimen alakulttuurin olennaisiin arvoihin ammattimaisuuteen eli ammattimaisen harkinnan käyttöön lakisääteisen sääntelyn vastakohtana sekä konservatismiin eli käytännössä kirjanpidon erien arvostamiseen sekä läpinäkyvyyteen eli sitä kautta tilinpäätösinformaation julkistamiseen. (Gray 1988, 10–12.)

3.2.4 Hofsteden ja Grayn mallien arviointi ja kritiikki

Hofsteden laajasti huomiota saanut ja monien alojen tutkimuksessa pohjana käytetty tutkimus on vastaavasti saanut paljon kritiikkiä osakseen. Baskerville (2003, 6) huomaa sitaattianalyysissään, että Hofsteden määrittelemiin arvoulottuvuuksiin viitataan yhteiskuntatieteissä, kuten antropologiassa ja sosiologiassa huomattavan vähän verrattuna liiketaloustieteisiin, joissa sen käyttö on laajaa ja edelleen kasvavaa. Tähän hän näkee syynä teoreettisen pohjan, jolle Hofstede perustaa työnsä. Vaikkakin Hofstede perustaa

tutkimuksensa antropologiaan ja sosiologiaan, se edustaa Baskervillen (2003, 6) mukaan äärimmäisen universalistista lähestymistapaa, joka Rokkanin (1996, 18–19) mukaan ilmenee siinä, että kaikkien tunnettujen muuttujien oletetaan olevan edustettuina otoksessa ja mielekkäiden, maiden välisten vertailujen tekemiselle ei nähdä olevan esteitä. Rokkan pitäisi tällaista lähestymistapaa mahdollisena siinä tapauksessa, jos yhteiskunnat olisivat toisistaan erillisiä ja niissä olisi vain paikallista vaihtelua, mutta koko ajan laajentuvien viestintäverkostojen ja rajat ylittävien ideologioiden vallitessa universalistinen lähestymistapa ajautuu loogisiin vaikeuksiin.

Hofstede käyttää tutkimuksensa itsenäisenä muuttujana kansaa (engl. nation). Sosiologian tutkimuksessakin kansa on usein tutkimuksen kohde, mutta niissä analysoidaan ensisijaisesti sitä, mitä eroja eri maiden sosiaalisissa instituutioissa voidaan havaita ja kansaa pidetään niissä tutkimuksen ja siihen liittyvän tulkinnan kontekstina ja sen taustana, joka on yhteydessä valtiossa olemassa oleviin sosiaalisiin instituutioihin. (Kohn 1996, 29–30.) Hofstede taas pitää kansallisia ominaisuuksia organisatorista tai liiketoiminnallista toimintaa selittävinä muuttujina (Baskerville 2003, 6). Kohn (1996, 31) ei pidä mitään lähestymistapaa toista parempana, koska niillä pyritään erilaisiin tutkimustuloksiin, mutta hänen mukaansa maista ja niiden kansoista saatavan tiedon laadun ja maiden välisen mielekkään vertailun kannalta on tärkeää ymmärtää kansa tutkimuksen taustana ja kontekstina ennen kuin kansoista tehdään selittäviä muuttujia.

Kritiikkiä voidaan kohdistaa myös sitä kohtaan, että Hofstede samaistaa tutkimuksessaan valtioiden kansan ja kulttuurin, vaikka valtion sisällä on monissa tapauksissa useamman kulttuurin edustajia. Kuitenkin, jotta tilastollinen tutkimus olisi validi, jokaisen muuttujan tulisi olla itsenäinen ja yksiselitteisesti määritelty. Hofsteden tutkimuksen teoksessa ”Culture’s consequences” voidaan nähdä olevan ristiriidassa tämän periaatteen kanssa, koska hän ei tutkimuksessaan sisällytä muuttujiensa epäiltyä heterogeenisyyttä ja itsenäisyyden puutetta laskelmiinsa kansojen sijoittumisesta arvoulottuvuuksille, minkä hän kuitenkin myöhemmissä tutkimuksissaan ottaa huomioon. (Baskerville 2003, 6–7.) Hofsteden vastaus tähän kritiikkiin on, että kansat ovat yleensä ainut saatavilla oleva vertailuyksikkö (Hofstede 1998, 481). Baskerville (2003, 8) ei kriittisessä artikkelissaan kuitenkaan näe tämän vastaavan siihen kysymykseen, miksei kansojen heterogeenisyyttä ole otettu huomioon tutkimuksessa. Hofsteden tutkimuksen ainoa muuttuja ei ole kansallisuus vaan hänen kyselynsä vastasivat yksittäiset henkilöt, yksilöt, joiden käsityksiin, asenteisiin ja käyttäytymiseen etnisyys eittämättä vaikuttaa. Hofstede kuitenkin luokittelee kyselyvastaukset ainoastaan valtioittain.

Kritiikistäkin huolimatta Hofsteden tutkimusta siteerataan monilla tieteenaloilla edelleen aktiivisesti. Yleisesti havaitun kehityksen vastaisesti siihen viittaaminen tieteellisissä julkaisuissa ei ole vähentynyt ensijulkaisemisen jälkeen, vaan on vielä 20 vuoden jälkeenkin korkealla tasolla. (Baskerville 2003, 3.) Hofsteden tutkimuksen saama asema vaikuttaisi heijastuvan myös hänen määrittelemiänsä arvoulottuvuuksia pohjana käyttä-

viin kulttuurien välisiin liiketaloudellisiin tutkimuksiin, esimerkkinä Grayn (1988) laskentatoimen arvoulottuvuudet, joita on sovellettu myöhemmissä kulttuurin ja laskentatoimen yhteyttä selvittävässä tutkimuksessa laajasti (Chanchani & MacGregor 1999, 10). Baskerville (2003, 11) näkee kuitenkin, että jotta tutkijat voisivat käyttää näitä kulttuurin ulottuvuuksia tutkimuksensa pohjana onnistuneesti, tulisi heidän sen lisäksi myös pohtia sitä, miten heidän tutkimuksensa ottaa huomioon valtioiden monikulttuurisuuden ja rajat ylittävien vaikutteiden merkityksen.

Hofstede (1991, 258) varoittaa itsekkin tutkimuksensa soveltuvuuden rajoitteista ja kehottaa tulevia tutkijoita kehittämään omaan tutkimuskohteeseensa parhaiten sopivat tutkimusmenetelmänsä hänen tutkimusasetelmansa kopioimisen sijaan. Hän korostaa luomiensa kulttuurin arvoulottuvuuksien olevan sovellettavissa kansallisten kulttuurien erojen analysointiin ja soveltuvan vain osittain alakulttuurien, kuten organisaatioiden kulttuurien eroavaisuuksien tutkimiseen (Hofstede 1991, 18). Tämä voisi tarkoittaa, ettei Hofstede suosittelisi tutkimuksensa soveltamista laskentatoimeen alakulttuurina, kuten Gray (1988) on tutkimuksessaan tehnyt. Kuitenkin Gray vertailee laskentatoimintaa eri maissa, jolloin on kyse eroista kansallisen kulttuurin tasolla ja voidaan nähdä, että Hofsteden teoria on sovellettavissa (Roberts ym. 2005, 176). Nobes ja Parker (2002, 19) toteavat Grayn määrittelemien kulttuurillisten ominaispiirteiden selittävän yhteyden tilinpäätösraportointiin kuitenkin olevan heikko ja epäsuora verrattuna ulkoisten tekijöiden, kuten oikeudellisten järjestelmien tai pääomamarkkinoiden suurempaan vaikutukseen.

Heidhues ja Patel (2011, 273) samoin esittävät, että Grayn (1988) luomat laskentatoimen arvoulottuvuudet ovat hallinneet kulttuurien välistä laskentatoimen tutkimusta ja vaikuttaneet siihen voimakkaasti ilman, että niiden teoreettisia ja metodologisia rajoitteita olisi kriittisesti arvioitu. Heidän mukaansa Grayn viitekehys heijastaa Hofsteden (1980) määrittelemien ulottuvuuksien rajoituksia ja heikkouksia ja sen myöhempi laaja soveltaminen on tukenut teoreettisesti ja metodologisesti kyseenalaisia lähestymistapojen käyttämistä kansainvälisessä laskentatoimen tutkimuksessa. Se jättää heidän mukaansa huomiotta poliittisten, oikeudellisten, historiallisten, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden vaikutuksen ja niiden keskinäisen riippuvuuden arvioidessaan ja vertaillessaan kansallisia laskentatoimen järjestelmiä. (Heidhues & Patel 2011, 274, 276, 277.)

Hofsteden ja Grayn tavoin laskentatoimi voidaan nähdä alakulttuurina, jolla on kansallisen kulttuurin ominaispiirteitä. Toisaalta laskentatoimi on kuitenkin yrityksen muita toimintoja tukeva toiminto ja ulkoista laskentatoimintaa määrittävät vahvasti lain säännökset. Siten voidaan nähdä, että erityisesti valtion taloudellisilla instituutioilla on vaikutusta laskentatoimen järjestämiseen, vaikkakin myös kansainväliset harmonisointipyrkimykset siihen vaikuttavat. Baskervillen (2003, 10) mukaan tutkimalla kirjanpitoikäntö-yhteyttä sosio-ekonomisiin tekijöihin eri valtioissa voisi saada tietoa siitä, miten laskentatoimi on järjestetty missäkin maassa ilman että näitä eroja nimettäisiin kulttuu-

rillisiksi. Jos kuitenkin haluttaisiin tutkia nimenomaan erimaalaisten laskenta-ammattilaisten käyttäytymisen eroja, tulisi hänen mielestään jokaisen kyselyyn vastaavan kansallisuuden lisäksi myös ilmoittaa, mihin etniseen ryhmään itse tuntee kuuluvansa. Tällöin myös valtioiden sisäinen kulttuurillinen heterogeenisyys otettaisiin tutkimuksessa huomioon ja tulokset voisivat kertoa kulttuurin vaikutuksesta kirjanpitoikäntäntöön.

Robertsin (1995, 661) mukaan vertailevassa kansainvälisessä laskentatoimen tutkimuksessa tulisi enemmän vertailla laskentatoimen järjestelmiä (engl. accounting system) kuin maita. Varsinkin suuret listatut yhtiöt voivat soveltaa kansallisesta kirjanpitoikäntännöstä poikkeavaa käytäntöä, kuten IFRS:ää tai U.S. GAAP:ia. Maassa voi siis olla useampia laskentatoimen järjestelmiä ja sen mukaan, mitä niistä taloudelliselta tuotokyvyltään suurin yritysten joukko soveltaa, voidaan jonkin järjestelmän nähdä olevan maassa hallitsevassa asemassa. (Nobes 1998, 165.) Zarzeskin (1996, 35) tutkimuksen mukaan paikalliset yritykset julkistavat tilinpäätösinformaatiota enemmän kulttuurinsa mukaisesti kuin kansainväliset yritykset. Hänen mukaansa myös läpinäkymättömän tilinpäätösinformaation julkistamisen kulttuureista lähtöisin olevat kansainväliset yritykset todennäköisesti julkistavat enemmän informaatiota kuin ne kotimaassaan julkistaisivat. Kansainvälinen kilpailu resursseista siis johtaa siihen, että yritykset paljastavat enemmän tietoja liiketoiminnastaan.

3.3 Kulttuurin vaikutus tilinpäätösten vertailtavuuteen

3.3.1 Kulttuurista riippuvainen säännösten tulkinta ja soveltaminen

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönotto ei takaa yhtenäistä kirjanpitoikäntäntöä standardit käyttöönettävissä maissa, vaan niiden saavuttamiseksi eri kulttuureista lähtöisin olevien laskenta-ammattilaisten tulisi myös soveltaa ja tulkita säännöksiä samalla tavalla (Dounik & Riccio 2006, 238). Vaikka eri maissa olisi käytössä samat tilinpäätösraportoinnin säännökset, kulttuurin vaikutus voi silti olla olennainen selittämään eroja siinä, miten säännöksiä tulkitaan ja sovelletaan eri maissa (Dounik & Tsakumis 2004, 39). Schulz ja Lopez (2001, 272) tutkivat eri maalaisten kirjanpidosta vastaavien henkilöiden tekemiä arvioita, kun heillä on käytössään täysin samat taloudelliset tiedot ja tilinpäätösstandardit. Tässä tutkimuksessa havaittiin, että kansainvälisesti yhtenäiset kirjanpito- ja tilinpäätösstandardit eivät todennäköisesti johda tosiasialliseen kansainväliseen yhteneväisyyteen, varsinkaan standardien sallissa merkittävää harkintaa tai valinnanvapautta. Tutkimuksessa yhdysvaltalaiset koehenkilöt olivat arvioissaan vähemmän varovaisia kuin saksalaiset ja ranskalaiset. (Schulz & Lopez 2001, 273, 282.)

Kirjanpitosäännökset, jotka asettavat kirjanpitovelvolliselle harkintarajoja, mahdollistavat myös varovaisen kirjanpitokäytännön laajemmin kuin mitä muista lain säännöksistä yksinään seuraisi (Fülbier ym. 2008, 1328). On mahdollista että kulttuuri vaikuttaa kirjanpitokäytäntöön erityisesti tätä kautta, sillä tällaiset säännökset mahdollistavat yksilön omat valinnat, joihin kulttuurilliset arvot kiistämättä vaikuttavat. Esimerkki kirjanpitovelvolliselle annetusta harkintavarasta on todennäköisyyden käsite, joka liittyy olennaisesti tilinpäätösstandardien soveltamiseen. IAS 18:n mukaan ”tuotto kirjataan, kun on todennäköistä, että erään liittyvä vastainen taloudellinen hyöty koituu yrityksen hyväksi” (IFRS-standardit 2010, 356).

Mahdollinen syy säännösten tulkittamisen eroihin on ensinnäkin se, että ne on eri maissa käännetty eri kielille, jolloin käsitteet voivat saada eri merkityksen. Douplik ja Richter (2003, 26, 30) tutkivat todennäköisyyden käsitteen (engl. probability expression) tulkintaa erillään asiayhteydestään ja havaitsevat eroavaisuuksia saksalaisten ja yhdysvaltalaisien laskenta-ammattilaisten tekemien tulkintojen välillä. Saksalaiset asettavat matalamman numeerisen todennäköisyyden käsitteelle kuin yhdysvaltalaiset. Heidän tutkimuksensa mukaan eroavaisuuksia selittävät kielellis-kulttuurilliset erot ja toisaalta kielen kääntämisen vaikutus.

Douplik ja Richter (2004, 1) tutkivat todennäköisyyden käsitteen tulkinnan eroja saksalaisten ja yhdysvaltalaisien laskenta-ammattilaisten välillä, kun käsitettä tulkitaan asiayhteydessään eli IAS-standardissa. Douplik ja Richter (2004, 15) havaitsevat tutkimuksessaan, että erot asiayhteydestä erillään tehdyissä todennäköisyyden tulkinnoissa havaittu kaava häviää, kun käsitteitä tulkitaan asiayhteydessään. He havaitsevat kulttuurin konservatismiin vaikuttavat IAS:n todennäköisyyden käsitteen tulkintaan. Kun todennäköisyyttä käytetään kynnyksenä omaisuuserien kirjaamiselle tai tulon näyttämiseksi, saksalaisten havaitaan tutkimuksessa asettavan korkeamman numeerisen arvon todennäköisyydelle eli kirjaamisen kynnykselle kuin yhdysvaltalaisien kollegoidensa. Konservatismiin vaikutuksen todennäköisyyden käsitteen tulkittamiseen vahvistaa myös Douplikin ja Riccion (2006, 251–254) tutkimus, jossa puolestaan vertaillaan kehittyneen latinalaisamerikkalaisen kulttuurin ja yhdysvaltalaisen kulttuurin eroja. Lisäksi he havaitsevat Grayn (1988, 8) laskentatoimen arvoista kulttuurin läpinäkymättömyyden vaikuttavan todennäköisyyden käsitteen tulkintaan, kun määritetään kynnyksille, milloin tilinpäätösinformaatiota julkistetaan. Nämä tutkimuksissa havaitut erot tulkinnoissa saattavat johtaa eroavaisuuksiin kriteerien soveltamisessa ja lopulta erilaisiin kirjauksiin.

Eri maissa mahdollisesti tehtävät toisistaan poikkeavat kansainvälisten laskentatoimen standardien tulkinnat ja niiden erilainen soveltaminen saattavat vaikuttaa negatiivisesti eri maissa laadittujen tilinpäätösten vertailtavuuteen (Douplik & Richter 2004, 15). Kvaal ja Nobes (2010, 173) ovat tutkineet kansallista kirjanpitokäytäntöä IFRS -standardeja soveltavissa maissa. He analysoivat australialaisten, ranskalaisten, saksalais-

ten, espanjalaisten ja isobritannialaisten pörssinoteerattujen yritysten IFRS -tilinpäätöksiä sellaisten kirjausten osalta, joille IFRS -standardit sallivat vaihtelua. Kvaal ja Nobes (2010, 184–185) löysivät tutkimuksessaan vahvoja todisteita siitä, että IFRS- kirjanpito menetelmien valinnassa on systemaattisia eroja maiden välillä. Tämä vaihtelu ei ole sattumanvaraista, vaan kansallista IFRS -kirjanpito käytäntöä selittää maassa ennen IFRS -standardien voimaantuloa sovellettu käytäntö tai maassa vallitseva käytäntö.

3.3.2 *Kulttuurin vaikutus tuloksenjärjestelyyn ja tuloksentasaukseen*

Kepsun (2012, 130) case-tutkimuksesta selviää, ettei tuloksenjärjestely ole käsitteenä yksiselitteinen, vaan sosiaalisesti konstruoitu ja tulkinnanvarainen. Se on neuvottelujen tulos, joihin toimijoiden käsitykset vaikuttavat. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että tuloksenjärjestelystä voidaan löytää systemaattisia eroja maiden väliltä. Leuzin, Nandan ja Wysockin (2003, 519) mukaan mannereurooppalaisten ja aasialaisissa yrityksissä esiintyy enemmän tuloksenjärjestelyä kuin angloamerikkalaisista maista lähtöisin olevissa yrityksissä. Tuloksenjärjestelyssä havaittuja eroja selittävinä syinä Leuz ym. (2003, 519) havaitsevat monia institutionaalisia tekijöitä, kuten oikeusjärjestelmä ja sijoittajiensuoja. Heidän tutkimuksensa mukaan tuloksenjärjestely on alhaisemmalla tasolla maissa, joissa on suuret osakemarkkinat, hajautunut yritysomistus ja vahva sijoittajiensuoja. Johdon osakekannustimien taas on havaittu korreloivan positiivisesti tuloksenjärjestelyn kanssa (Cheng & Warfield 2005, 457).

Douppnik (2008, 318, 338) tutkii kansallisen kulttuurin ja tuloksenjärjestelyn yhteyttä otoksenaan 31 maata ja havaitsee, että kulttuuri on merkittävä tuloksenjärjestelyn maiden välisiä eroja selittävä tekijä. Kulttuurin vaikuttaa Douppnikin (2008, 322, 338) tutkimuksen mukaan enemmän tuloksen tasaamiseen (engl. earnings smoothing) kuin tulosharkintaan (engl. earnings discretion). Tuloksen tasaamisella tarkoitetaan Douppnikin tutkimuksessa tuloksen näyttämisen ajankohdan manipuloimista, jonka tarkoituksena on taata vakaa tuloskehitys. Tulosharkinta määritellään tutkimuksessa johdon pyrkimykseksi tehdä tulosvaikutteisia kirjauksia saavuttaakseen tiettyjä tavoitearvoja.

Hofsteden määrittelemistä kansallisen kulttuurin arvoulottuvuuksista Douppnik (2008, 338) näkee ensisijaisesti epävarmuuden välttämisen ja individualismin vaikuttavan tuloksen tasaamiseen. Kulttuureissa, joissa epävarmuuden välttäminen on korkealla tasolla, halutaan hallita tulevaisuuden kehitystä ja tuloksen tasaaminen tukee tätä pyrkimystä. Sen nähdään myös olevan yhdenmukainen sisäpiirin suojelemisen kanssa ja on siten korkeampaa kollektivistisen kulttuurin maissa ja vastaavasti matalampaa individualistisissa maissa. Douppnik (2008, 339) ei kuitenkaan löydä selkeää yhteyttä tuloksen tasaamisen ja Grayn (1988, 8) määrittelemien laskentatoimen arvoulottuvuuksien väliltä.

Näistä arvoista konservatismiin nähdään yleisesti liittyvän tuloksen muodostumiseen, mutta se on ristiriidassa tuloksen tasaamisen kanssa, koska tasaaminen voi johtaa joinkin vuosina myös tuloksen näyttämiseen tahallisesti suurempana, kun taas konservatiivinen pyrkimys on päinvastainen.

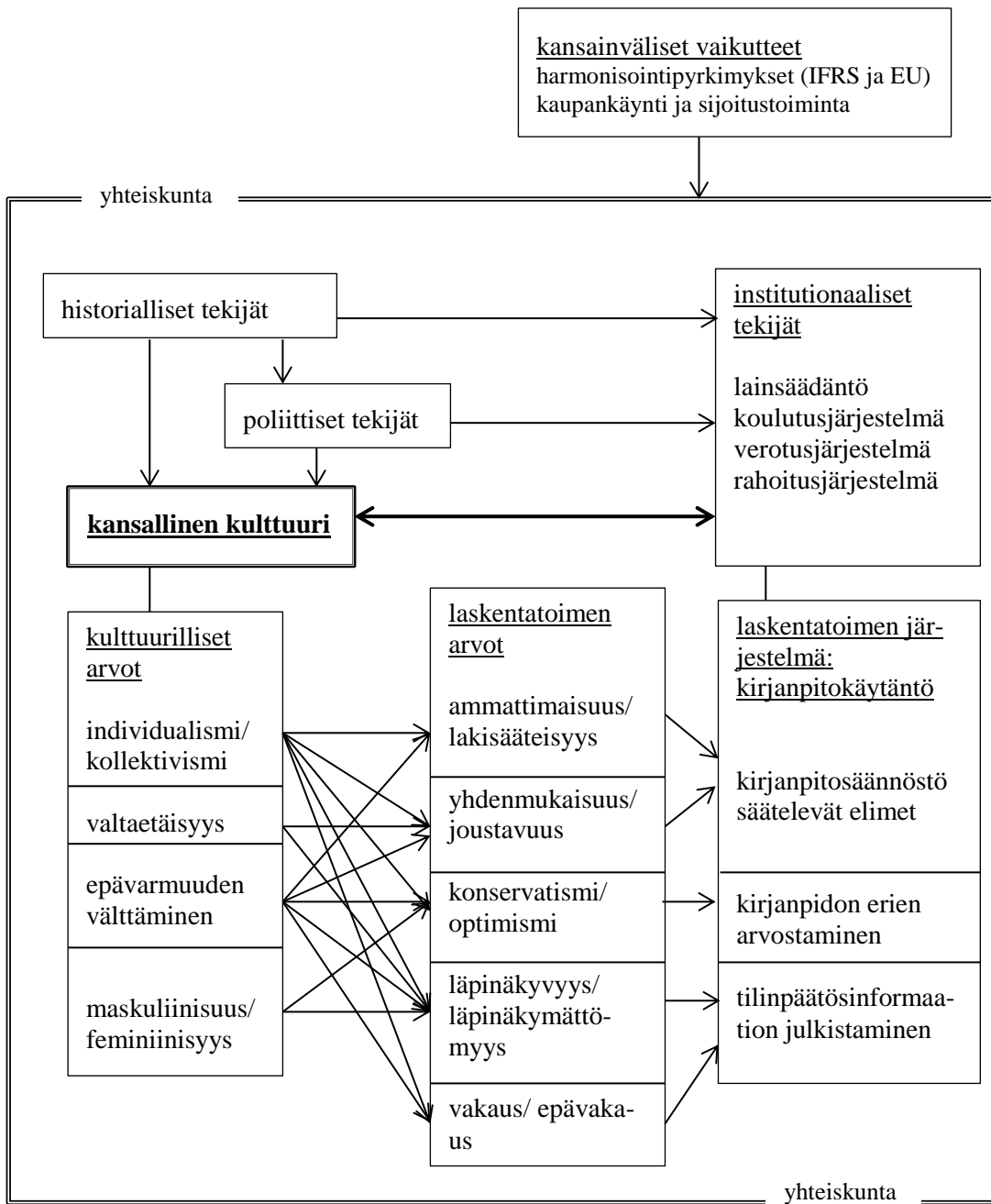
Johtuen Grayn (1988, 8) kulttuurillisten arvoulottuvuuksien yhteensopimattomuudesta tuloksen tasaamisen kanssa Douppnik (2008, 338) olettaa, että on olemassa viides laskentatoimen arvo, jonka hän nimeää vakaudeksi (engl. stability). Gray (1988, 8) itsekin painottaa, etteivät hänen muodostamansa laskentatoimen arvot välttämättä ole ainoat olemassa olevat. Douppnik (2008, 339) esittää, että maiden väliset erot epävarmuuden välttämiseksi ja individualismissa johtavat systemaattisiin maiden välisiin eroihin pyrkimyksessä esittää ajallisesti vakaata tilinpäätösinformaatiota. Tämä pyrkimys vakautteen näkyisi käytännössä tuloksissa tapahtuvan vaihtelun minimoimisena eli tuloksen tasaamisena.

3.4 Tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin vaikutuksesta kirjanpitokäytäntöihin

Tässä tutkielmassa kansallinen kulttuuri käsitetään Hofsteden (1980, 25–26) määritelmän mukaisesti mielen kollektiivisena ohjelmoitumisena, joka erottaa yhden ryhmän tai kategorian jäsenet muista. Laskentatoimen alakulttuuria koskien sovelletaan Grayn (1988) muotoilemia laskentatoimen arvoulottuvuuksia täydennettynä Heidhuesin ja Patelin (2011) esityksellä yhteiskunnan institutionaalisten taustatekijöiden vaikutuksesta. Lisäksi otetaan huomioon yhteiskunnan ulkopuoliset kansainväliset vaikutteet. Kansallisen kulttuurin nähdään vallitsevan yhteiskunnan sisällä ja vaikuttavan siihen, millaiseksi institutionaaliset tekijät, kuten lainsäädäntö-, verotus-, ja rahoitusjärjestelmä muodostuvat. Myös historiallisilla ja poliittisilla taustatekijöillä on tähän vaikutusta. Kansallinen kulttuuri ilmenee kulttuurillisten arvoulottuvuuksiensa kautta, jotka puolestaan ilmenevät laskentatoimen tasolla omina laskentatoimen arvoulottuvuuksinaan. Näillä kulttuurillisilla arvoulottuvuuksilla nähdään olevan vaikutusta siihen, millaiseksi kirjanpitokäytäntö eli kirjanpitoa sääntelevät elimet, kirjanpitosäännöstö ja sen soveltaminen muodostuu.

Kirjanpitokäytännön osina voidaan nähdä erien arvostaminen ja informaation julkistaminen, jotka on tässä tutkielmassa eroteltu siksi, että tietyillä kulttuurillisilla arvoilla nähdään olevan suuremmin vaikutusta toiseen niistä. Grayn (1988, 8) mukaan hänen määrittelemistään laskentatoimen arvoista konservatismi (engl. conservatism) ja läpinäkyttömyys (engl. secrecy) vaikuttavat suorimmin tilinpäätöksen tarjoamaan informaatioon vaikuttamalla varojen ja tuottojen arvostamiseen (konservatismi) sekä laajuuteen, jossa informaatiota julkistetaan (läpinäkyvyys). (Gray 1988, 12; Zarzeski 1996,

35; Douplik & Riccio 2006, 238.) Tutkielmassa valittua näkökulmaa kulttuurin vaikutuksesta kirjanpitokäytäntöön havainnollistaa kuvio 7.

Kuvio 7 Tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin vaikutuksesta kansalliseen kirjanpitokäytäntöön

Kuvion 7 mukaisen mallin pohjalla on Douplikin ja Salterin (1995, 192) malli laskentatoimen järjestelmästä yhteiskunnan osana ja Douplikin ja Riccion (2006, 239) kehittämä malli Hofsteden (1980) ja Grayn (1988) muotoilemien kulttuurillisten arvovoulottuvuuksien yhteydestä toisiinsa ja vaikutuksesta laskentatoimen järjestelmään ja

kirjanpitokäytäntöön sen osana. Laskentatoimen arvoulottuvuuksiin on lisätty myös Douppnikin (2008, 338) esittämä vakauden arvoulottuvuus. Nämä mallit on yhdistelty kuviossa 7 kuvaamaan tutkielman laatijan käsitystä kirjanpitokäytäntöön vaikuttavista tekijöistä ja tekijöiden yhteydestä toisiinsa.

4 SAKSAN JA SUOMEN KIRJANPITOKÄYTÄNNÖT

4.1 Saksan kirjanpitokäytäntö

4.1.1 *Saksan kulttuurilliset ja taloushistorialliset ominaispiirteet*

Saksa on liittovaltio, joka koostuu 16 osavaltiosta. Se on väestöltään EU:n suurin jäsenvaltio ja sen suurin talous (Basic figures on the EU 2012). Väestöltään Saksa on monikulttuurinen maa. Saksassa asuvista noin 82 miljoonasta ihmisestä vuonna 2011 noin 7 miljoonaa oli ulkomaalaisia ja noin 15 miljoonaa maahanmuuttotauksia, kun lukuun otetaan mukaan myös Saksassa syntyneet ulkomaalaiset ja saksalaiset, joiden jompikumpi vanhempi on ulkomaalainen. (Statistisches Bundesamt 2011b, 23; 2011c, 6, 32.) Nykyinen Saksan liittotasavalta (saks. Bundesrepublik Deutschland) on ollut olemassa vasta 22 vuoden ajan. Sitä edelsi kaksi hävittyä sotaa, maan jälleenrakentaminen ja 40 vuotta kestänyt jako Itä- ja Länsi-Saksaan, joka päättyi jälleenyhdistymiseen vuonna 1990. Silloin Länsi-Saksan 10 osavaltioon liitettiin Itä-Saksasta muodostetut 6 uutta osavaltiota. Länsi- ja Itä-Saksalla oli yhdistymisen hetkellä huomattavasti toisistaan poikkeava taloudellinen lähtötilanne. Entinen Länsi-Saksa oli vapaa perustuslaillinen demokratia ja avoin länsimaalainen markkinatalous, joka oli kriiseistä huolimatta luonut taloudelliset suhteet läntisen Euroopan maihin. Entisellä Itä-Saksan alueella tilanne oli toinen, sillä ennen sosialistisen puolueen hallitseman maan talous oli keskitetysti ohjattu ja se oli ajautunut taloudellisen romahduksen partaalle. Itä-Saksan muuttaminen toimivaksi ja kansainvälisesti kilpailukykyiseksi markkinataloudeksi oli siten suuri haaste jälleenyhdistyneelle Saksalle. (Statistisches Bundesamt 2012, 6.)

Saksan kansallinen kulttuuri on Hofsteden (1991, 26, 53, 84, 113) mukaan individualistista ja maskuliinista ja siinä epävarmuuden välttäminen on keskitasoa sekä valtaetäisyys on suhteellisen pieni. Hofsteden (1991, 50, 96) mukaan Saksan kaltaisessa individualistisessa yhteiskunnassa yksilön etu menee yhteisön edun edelle ja yksilöt luokitellaan heidän yksilöllisten ominaisuuksiensa perusteella. Maskuliinisuus kansallisessa kulttuurissa ilmenee siinä, että kulttuurin hallitsevat arvot liittyvät aineelliseen menestykseen ja vahvuutta ja itsevarmuutta arvostetaan. Hyvä taloudellinen suoriutuminen ja kilpailussa pärjääminen on tällaisessa kulttuurissa tärkeää.

Historiallinen jako on jättänyt jälkensä Saksan kehitykseen ja on edelleen nähtävissä alueellisina, ennen kaikkea taloudellisina eroina. Vuonna 2011 entisen Itä-Saksan alueen asukasta kohden laskettu bruttokansantuote oli noin 22 000 euroa, kun se entisen Länsi-Saksan puolella samaan aikaan oli noin 33 000 euroa. Vastaavasti työttömyysprosentti oli vuonna 2011 idässä 11,3 ja lännessä 6. Entisen Itä-Saksan ja Länsi-Saksan

taloudelliset erot ovat kuitenkin yhdistymisen jälkeisinä 20 vuotena kaventuneet. Itä-Saksan työttömien osuus koko Saksan liittovaltion työttömistä on laskenut 39 prosentista vuonna 1991, 31 prosenttiin vuonna 2011. Idän puolella tuotetun bruttokansantuotteen osuus koko nykyisen Saksan bruttokansantuotteesta on samalla aikavälillä noussut 11 prosentista 15 prosenttiin. Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat jälleenyhdistymistä seuranneina 18 vuonna entisen Itä-Saksan alueella yli kaksinkertaistuneet. (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie 2011, 2–3.) Koko Saksan bruttokansantuotteen kehitys on ollut positiivista koko jälleenyhdistymisen jälkeisen ajan ja se kasvoi kaikkina muina vuosina paitsi maailmanlaajuisen finanssikriisin aikaan vuonna 2009 (Statistisches Bundesamt 2011a, 631).

Saksan taloudelliselta kehitykseltä ei sen historian aikana ole puuttunut haasteita. Hävityt sodat, niiden jälkeinen maan jälleenrakentaminen ja sen rahoittaminen lähes ilman kansainvälisten pääomamarkkinoiden tukea johtivat osaltaan angloamerikkalaisista maista poikkeavaan rahoitusmarkkinoiden rakenteeseen. (Hansen 1998, 39.) Saksan osakemarkkinat ovat kansainvälisesti katsottuna suhteellisen pienet ja yritykset rahoittavat toimintaansa lähinnä pankkilainalla tai muulla yksityisellä rahoituksella. Saksan rahoitusjärjestelmän nähdään edustavan suhteisiin perustuvaa sisäpiirijärjestelmää (engl. insider system) erotuksena angloamerikkalaisesta avoimesta ja yrityksen ulkopuolisia sidosryhmiä informoivasta järjestelmästä (engl. arm's length outsider system) (Leuz & Wüstemann 2003, 1, 7).

Laina oli vuonna 2010 kysytyin rahoituksen lähde rahoitusmahdollisuuksia etsiville pienille ja keskisuurille yrityksille, joista 25 % halusi rahoittaa yritystoimintaansa lainalla. Tärkeimmät pk-yritysten luotonantajat ovat pankit: 95 % vuonna 2010 lainaa hakeneista pk-yrityksistä haki sitä pankista. Muiden rahoitusmahdollisuuksien kuin lainojen osuus pk-yrityksillä oli 22 % ja 75 % niistä oli leasing-rahoitusta. (Statistisches Bundesamt 2011d, 622, 623–624.) Samoin vuonna 2010 lainat muodostivat noin 50 % pääomayhtiöiden (muut kuin rahoitusyhtiöt) ulkoisesta rahoituksesta. Niistä 65 % oli kotimaisia lainoja. (Deutsche Bundesbank 2012, 21.) Koska pankit siten ovat yritysten tärkeä sidosryhmä, on kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeinen tehtävä Saksassa perinteisesti ollut yritystoimintaa rahoittavien luotonantajien suojeleminen (Busse von Colbe 1984, 126; Haller 1992, 313).

Yhtiöiden omistusrakenne Saksassa on keskittynyt ja monet yhtiöt omistaa yhä perhe. Pankit eivät toimi ainoastaan saksalaisten yhtiöiden merkittävinä rahoittajina, vaan ne omistavat myös merkittäviä osuuksia yhtiöistä. Ne ovat tyypillisesti edustettuina myös yhtiön hallintoneuvostossa (saks. Aufsichtsrat), joka tarkkailee yrityksen hallituksen ja johdon työskentelyä ja siten edustaa hyvän hallintotavan (engl. corporate governance) toteutumista. (Leuz & Wüstemann 2003, 7.)

4.1.2 *Saksan kirjanpitoa määrittävät oikeuslähteet*

Saksan laskentatoimen järjestelmän yhtenä perustavanlaatuisena ominaispiirteenä pidetään sen perustumista lakiin ja sen nähdään edustavan legalistista lähestymistapaa tyyppisimmillään. (Gray 1988, 8; Rätty & Virkkunen 1996, 203; Ordelheide & Pfaff 1994, 82.) Kaikkia yhtiömuotoja koskeva kirjanpito- ja tilinpäätöksen laatimisvelvollisuus on säädetty Saksan kauppalaissa (Handelsgesetzbuch, HGB 238.1 §; 242 §). Tilinpäätös koostuu sen mukaan taseesta ja tuloslaskelmasta (HGB 242.3 §) ja sen tulee olla järjestelmällisen kirjanpidon periaatteiden (saks. Grundsätze ordnungsmäßiger Buchführung, GoB) mukaisesti laadittu (243.1 §). Pääomayhtiöistä, joita Saksassa ovat osakeyhtiöt (saks. Aktiengesellschaft, AG) ja rajavastuuyhtiöt (saks. Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH) on säädetty Saksan kauppalaissa erikseen. Osakeyhtiöiden kirjanpitoa ja tilinpäätöksen laatimista koskevia säännöksiä on kauppalain lisäksi Saksan osakeyhtiölaissa (AktG, Aktiengesetz). Suurten pääomayhtiöiden tulee liittää tilinpäätökseensä taseen ja tuloslaskelman lisäksi toimintakertomus ja liitetiedot (HGB 264.1 §).

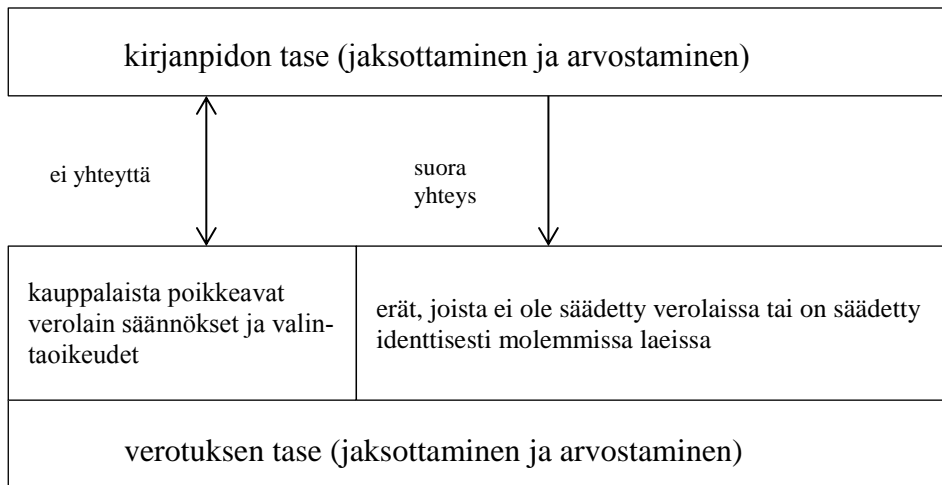
Kauppalaissa mainittua järjestelmällisen kirjanpidon periaatteiden käsitettä ei ole määritelty yksiselitteisesti kauppalaissa. Laissa määrätään, että kirjanpidon tulee olla laadittu siten, että ulkopuolinen asiantuntija pystyy sen perusteella kohtuullisessa ajassa muodostamaan yleiskuvan liiketapahtumista ja yrityksen tilasta. Liiketapahtumia pitää pystyä seuraamaan niiden syntymisestä purkautumiseen. (HGB 238.1 §.) Tilinpäätöksestä säädetään vastaavasti, että sen tulee olla laadittu järjestelmällisen kirjanpidon periaatteiden mukaisesti, ja että sen tulee olla selkeä ja ymmärrettävä (HGB 243 §). Kirjanpidon periaatteet tulee johtaa erillisistä kauppalain säännöksistä sekä tilintarkastajaliiton (Institut der Wirtschaftsprüfer) lausunnoista ja verolaista (Nobes & Parker 2006, 283).

Keskeisiin kirjanpidon periaatteisiin, jotka on nimenomaisesti määritelty kauppalaissa, kuuluvat täsmällisyys (saks. Vollständigkeit) (HGB 239.2 §), liiketoiminnan jatkuvuus (saks. Fortführung der Unternehmenstätigkeit) (HGB 252.1 §), tasejatkuvuus (saks. Bilanzidentität) (HGB 252.1 §) sekä muodollinen johdonmukaisuus (HGB 265.1 §). Lisäksi kauppalakiin sisältyy periaate epäsymmetriasta tuottojen ja kulujen kirjaamisessa (saks. Imparität). Tämän periaatteen mukaan kaikki tappiot ja menetykset, jotka ovat syntyneet ennen tilikauden päättymistä, on otettava huomioon tilinpäätöstä laadittaessa; myös sellaiset tappiot ja menetykset, jotka ovat tulleet tietoon tilikauden päätyttyä tilinpäätöksen laadinta-aikana. Voitot kirjataan vain, jos ne ovat realisoituneet tilinpäätöspäivään mennessä. (HGB 252.1 §.) Erityisesti arvostukseen liittyviin periaatteisiin kuuluvat alkuperäisen hankintamenon soveltaminen (saks. Anschaffungs- oder Herstellungskosten) HGB 253.1 §) ja varovaisuuden periaate (saks. Vorsichtsprinzip), jonka mukaan arvostettaessa on noudatettava varovaisuutta ja tappioiden ja todennäköisten menetysten määrä kirjataan tuloksen vähennykseksi jo ennen niiden lopullista realisoitumista (HGB 252.1 §). Saksan lainsäädännössä ei ole viittausta meno tulon

kohdalle – periaatteeseen eikä olennaisuuden periaatteeseen. (Räty & Virkkunen 1996, 212–213.)

Saksassa verotuksella ja kirjanpidolla on perinteisesti hyvin läheinen sidos (Haller 1992, 313). Verolainsäädännön vaikutus kauppalakiin tulee sen määräävyysperiaatteen (saks. Maßgeblichkeitsprinzip) kautta. Yhtiön varallisuudeksi, joka on verotettavan tulo perusta, katsotaan Saksan tuloverolain (Einkommensteuergesetz, EStG) mukaan kauppalain järjestelmällisen kirjanpidon periaatteiden mukaan laaditun kirjanpidon ja tilinpäätöksen mukainen varallisuus, paitsi jos elinkeinon harjoittajan on ollut mahdollista käyttää verotuksellista valintaoikeutta (EStG 5.1 §). Kauppalain säännösten mukaisesti laadittu kirjanpito ja tilinpäätös olennaisesti siis määräävät verotuksellisen tuloksen muodostumisen. Saksan tuloverolain mukaan verotettava tulo on verovuoden alussa ja lopussa lasketun yhtiön nettovarallisuuden erotus (EStG 4.1 §). Saksan fiskus on siis kiinnostunut enemmän taseessa kuin tuloslaskelmassa tapahtuneista muutoksista (Haller 1992, 311).

Verotuksen ja kirjanpidon läheisellä suhteella on Saksassa pitkät perinteet; määräävyysperiaate on osa Saksan tuloverolakia (EStG) jo vuodesta 1934. Aikaisemmin yhtiöt ovat voineet laatia yhden taseen, joka on täyttänyt sekä kirjanpidolliset että verotukselliset tarpeet. (Haller 1992, 310, 314–315.) Tuloverolakia kuitenkin muutettiin vuoden 2009 tilinpäätösoikeuden muutoslailla (Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz, BilMoG). Sillä lisättiin EStG 5.1 §:ään sen jälkimmäinen lause, joka sallii kirjanpidollisen ja verotuksellisen tuloksen poikkeaman siinä tapauksessa, että kirjanpitovelvollinen on käyttänyt hyödykseen verotuksellista valintaoikeutta (BilMoG 3:1). Tämä on tulkittavissa siten, että verotusta varten laaditun taseen perustana on kauppalain mukaan laaditun tilinpäätöksen tase ja verotuksellinen tase poikkeaa siitä, jos tuloverolain säännöksistä niin erityistapauksissa seuraa. Tuloverolain täytäntöönpanoasetuksen (EStDV, Einkommensteuer-Durchführungsverordnung) mukaan kirjanpidollisen taseen sisältäessä erä, jotka eivät vastaa tuloverolain säännöksiä, tulee nämä erät merkitä tai täydentää vastaamaan tuloverolain säännöksiä. Verovelvollinen voi myös liittää kirjanpidolliseen taseeseen erillisen, tuloverolain säännösten mukaisen taseen (saks. Steuerbilanz) (EStDV 60.2 §). Kuvio 8 havainnollistaa Saksan kirjanpidon ja verotuksen taseen yhteyttä ja niiden välisten erojen syntyminen syytä (vrt. Haller 1992, 312).

Kuvio 8 Saksan kirjanpidollisen ja verotuksellisen taseen yhteys ja erojen aiheuttajat vuoden 2009 uudistuksen jälkeen (vrt. Haller 1992, 312)

Kirjanpidollisen ja verotuksellisen taseen erot johtuvat kuvion 8 mukaisesti kauppalaisista poikkeavista verolain säännöksistä. Kauppalaissa säädetään esimerkiksi, että ennakoitavissa olevista tappioista tulee muodostaa kirjanpidollinen varaus (HGB 249.1 §), mutta tuloverolaissa tällaisten varausten muodostaminen kielletään (EStG 5.4a §). Monet eroavaisuudet liittyvät etenkin erilaiseen arvostamiseen kirjanpidossa ja verotuksessa. Verovuoden 2009 alusta Saksassa voimaan tullut tilinpäätösoikeuden uudistamislaki löyhensi verotuksen ja kirjanpidon läheistä sidosta. Siinä poistui aikaisemmin mahdollinen käänteinen määräävyysperiaate (saks. umgekehrte Maßgeblichkeit), jonka mukaan tietyt verotukselliset valintaoikeuden mukaiset kirjaukset tuli tehdä myös kirjanpidossa, jotta ne saisi tehdä verotuksessa. (Deutscher Bundestag 2008, 35.) Nykyään verotuksen valintaoikeutta voidaan käyttää verotuksessa kirjanpidosta riippumatta (Bundesministerium der Finanzen 2010, 5).

Saksassa kirjanpidon ja verotuksen läheisellä yhteydellä varmistetaan verotettavan tulon määrittämisen objektiivisuus. Se myös yksinkertaistaa lainsäädäntöä, koska lainsäätäjän ei tarvitse erikseen säätää kokonaista kirjanpitosäännöstöä verotusta varten. Tuloverolain kauppalakia tiukempien arvostamis- ja poistojen kirjaamissäännösten tarkoituksena on vähentää menetelmien valinnan ja tuloksenjärjestelyn vaikutuksia verotettavaan tuloon. Verovelvollinen pystyy kuitenkin vaikuttamaan verotettavaan tuloon kirjauksilla, joista ei ole erikseen säädetty tuloverolaissa, koska niiden osalta pätevät kirjanpidossa tehdyt kirjaukset myös verotuksessa. (Haller 1992, 311–312, 314.)

Saksan kirjanpito perustuu lakien lisäksi saksalaisia tilinpäätösstandardeja julkaisevan DRSC:n (Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee) suosituksiin ja stan-

dardien tulkintaohjeisiin. Se perustettiin vuonna 1998 käyttäen mallina yhdysvaltalaisista FASB:ia (Financial Accounting Standards Board). (Roberts ym. 2005, 392.) DRSC:n luominen perustuu kauppalakiin. HGB 342 §:n mukaan Saksan oikeusministeriö voi tunnustaa ja hyväksyä yksityisoikeudellisesti järjestyneen laitoksen ja tehdä sen kanssa sopimuksen seuraavien tehtävien suorittamisesta:

- Konsernitilinpäätöksen periaatteiden soveltamissuosituksen muotoilu (HGB 342.1 §)
- Oikeusministeriön avustaminen kirjanpitolainsäädännön lakialoitteiden laatimisessa (HGB 342.2 §)
- Saksan liittotasavallan edustaminen kansainvälisissä standardisointielimissä (HGB 342.3 §)
- Kansainvälisten tilinpäätösstandardien tulkintojen laatiminen (HGB 342.4 §)

Kauppalain mukaan kuitenkin vain sellainen yksityinen laitos voidaan hyväksyä, jossa sääntömääräisesti on taattu, että sen tekemät tulkinnat ja suositukset ovat riippumattomia ja että niitä muodostettaessa otetaan mukaan ammatillisesti kiinnostuneen yleisön intressit (HGB 342.5 §.)

4.1.3 Saksan kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottuvuudet

4.1.3.1 Ammattimaisuus

Laskenta-ammattilaisilla on kansainvälisesti havaittavissa erilaisia asenteita ja he käyttävät omaa ammattimaista harkintaansa eri laajuudessa eri maissa (Gray 1988, 8). Joh-tuen Saksan kirjanpitokäytännön perinteisesti vahvasta legalistisuudesta, on laskenta-ammattilaisen tehtävänä ollut suhteellisen yksityiskohtaisten lainsäädännösten toimeenpaneminen sen sijaan, että he voisivat käyttää ammattimaista harkintakykyään säännösten soveltamisessa. Tässä yhteydessä vastakkaisena esimerkkinä on pidetty Ison-Britannian kirjanpitokäytäntöä. (Busse von Colbe 1984, 121, 124–125.) Grayn (1988, 8–9) ammat-timaisuuden arvoulottuvuuden nähdään olevan vahvimmin sidoksissa Hofsteden (1980) määrittelemiin kansallisen kulttuurin individualismiin ja epävarmuuden välttämiseen. Hofsteden (1980) tutkimusaineistoon perustuen näyttäisi siltä, että Saksan laskentatoi-men järjestelmä perustuu epätodennäköisemmin ammattimaiseen harkintaan kuin Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen järjestelmä, mutta todennäköisemmin kuin Ranskan järjes-telmä.

Saksan kirjanpitosäännökset on pitkälti määritelty lainsäädännössä, keskeisimmin kauppalaissa (HGB). Toisin kuin monissa muissa maissa Saksassa ei arvopaperipörssien itsesääätelyllä tai tilintarkastajakunnan omilla standardeilla ole ollut merkittävää roolia

kirjanpitosäännösten kehittämisessä. Saksan laskentatoimen järjestelmässä vallinnut puhdas legalistisuus näkyi vielä 1990-luvulla erityisesti siinä, ettei Saksassa ehdotuksista huolimatta ollut perustettu laskenta-ammattilaisten neuvostoa, jolla olisi ollut tapauskohtaisten kirjanpitosääntöjen muodostamiseen vaadittavat valtuudet (Räty & Virkkunen 1996, 204, 206; Ordelheide & Pfaff 1994, 82–83.)

Saksan kirjanpitokäytäntö on lähentynyt ammattimaisuutta 2000-luvulla Saksan oikeusministeriön hyväksyttyä vuonna 1998 yksityisen ja riippumattoman DRSC:n (Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee) saksalaisia tilinpäätösstandardeja luovaksi ja kirjanpitosäännösten tulkintaohjeita ja niiden soveltamissuosituksia antavaksi elimeksi ja uusittua hyväksyntänsä joulukuussa 2011. DRSC:n hyväksyminen kansalliseksi standardielimeksi oli Saksan oikeusministeriön mukaan suuri askel saksalaiselle laskentatoimelle, koska se määrittelee Saksan kirjanpitokäytännölle yhtenäiset suunta- viivat ja edustaa Saksaa myös suhteessa kansainväliseen IASB:iin. Oikeusministeriön mukaan DRSC tarjoaa ennen kaikkea keskisuurille yrityksille mahdollisuuden osallistua liittonsa kautta standardinlaadintatyöhön. (Bundesministerium der Justiz 2011; Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee 2011a, 2.) Tällä hetkellä DRSC:n tekemiä ja oikeusministeriön hyväksymiä lähinnä konsernitilinpäätöstä koskevia saksalaisia tilinpäätösstandardeja (DRS, Deutsche Rechnungslegungsstandards) on 25 (Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee 2011b). DRSC:n tuoma muutos Saksan kirjanpidon standardienluomisjärjestelmään lähentää sitä Ison-Britannian ja USA:n järjestelmiin ja IASB:iin. On kuitenkin tärkeää korostaa, että DRSC:n standardit eivät rajoita tai muuta kauppalain kirjanpitosäännöksiä. (Choi & Meek 2005, 77).

4.1.3.2 Yhdenmukaisuus

Saksan teollisuuden järjestöissä on perinteisesti kehitetty toimialakohtaisia yhtenäistilipuitteistoja (saks. Kontenrahmen), minkä johdosta saksalaisyritysten soveltamat tilijärjestelmät ovat formaattitasolla pitkälti yhdenmukaisia (Räty & Virkkunen 1996, 204; Roberts ym. 2005, 429). Etenkin sota-aikoina yritysten kirjanpito oli järjestetty palvelemaan sotatalouden tarpeita ja perustui niin sanottuun pakkotilikarttaan (saks. Zwangkontenrahmen), joka mahdollisti yrityksen tulosten tarkan kontrolloinnin. Tästä yhtenäisestä tilipuitteistosta on jäänyt jäljelle toimialojen välistä yhdenmukaisuutta Saksan kirjanpitokäytäntöön (Forrester 1984, 317). Yhtenäistilipuitteistojen käyttäminen on ollut vuodesta 1945 yrityksille vapaaehtoista, mutta Saksan teollisuusliitto (Bundesverband der Deutschen Industrie, BDI) on jatkanut niiden julkaisemista edelleen ja ottanut myös Euroopan yhteisöjen neljännen direktiivin niiden muotoilemisessa huomioon (Roberts ym. 2005, 429).

Grayn (1988, 9) mukaan verotussäännösten soveltaminen varojen ja velkojen arvostamisessa kansallisen suunnittelun ja makrotaloudellisten päämäärien saavuttamiseksi on osoitus kirjanpitokäytännön yhdenmukaisuudesta. Johtuen Saksan perinteisesti vahvasta kirjanpidon verosidonnaisuudesta voidaan Saksan kirjanpitokäytännön nähdä tältä osin olevan yhdenmukaisuuteen pyrkivä.

Saksan kirjanpitosäännöstölle on tyypillistä säännösten eriyttäminen yritystoiminnan juridisen muodon, koon ja toimialan mukaan. Koska omistajien vastuu on pääomayhtiöissä rajattu yhtiöön sijoitettuun pääomaan, ovat etenkin osakeyhtiöitä koskevat säännökset ankarammat kuin yksityisiä liikkeenharjoittajia ja henkilöyhtiöitä koskevat säännökset. Kaikkia kirjanpitovelvollisia yhteisinä koskevat kirjanpitosäännökset väistyvät, jos muualla erityislainsäädännössä on annettu tiettyä yritysjoukkoa koskevia tiukempia säännöksiä. (Räty & Virkkunen 1996, 204.)

4.1.3.3 Konservatismi

Saksalainen käsitys kirjanpidon konservatismista määräytyy voimakkaasti kauppalaissännösten perusteella, kun siitä englanninkielisellä alueella puhutaan ennemminkin yleisenä ilmiönä viittaamatta lain säännöksiin. Angloamerikkalaisessa tutkimuksessa on käsitelty lähinnä konservatismiin esiintymisen taloudellisia perusteita ja sitä kautta syntyvää kysyntää varovaiselle kirjanpitokäytännölle. Näitä kirjanpidon konservatismiin kysynnälle löydettyjä syitä käsitellään aiemmin luvussa 2.3.2. Saksankielisessä kirjallisuudessa varovaisuuden periaatetta ja siitä johtuvaa konservatismia pidetään ennemminkin ulkosyntyisenä sääntelyilmiönä (Fülber ym. 2008, 1318–1319.) Tämä ajattelun ero mahdollisesti liittyy edellä mainittuun saksalaisen kirjanpitokäytännön legalistisuuteen.

Varovaisuuden periaate (saks. Vorsichtsprinzip) on yksi keskeisimmistä Saksan kirjanpitoa määrittävistä järjestelmällisen kirjanpidon periaatteista. Kauppalaissännösten mukaan arvostettaessa on noudatettava varovaisuutta eli tappioiden ja todennäköisten menetysten määrä kirjataan tuloksen vähennykseksi jo ennen niiden lopullista realisoitumista (HGB 252.1 §). Varovaisuuden sisältyminen arvostusperiaatteena Saksan kauppalaikiin voidaan tulkita empiirisenä osoituksena saksalaisen lainsäädännön kannustamisesta konservatismiin. (Fülber ym 2008, 1318, 1325). Varovainen kirjanpito oli kuitenkin jo ennen kauppalaissännösten arvostamisen pykälän muotoilemista vahvasti yhteydessä mannereurooppalaiseen käsitykseen huolellisesta liikemiehestä (saks. ordentlicher Kaufmann) ja sisältyy siten laajemmin saksalaiseen kirjanpitokäytäntöön kuin ainoas-

taan varovaisuuden periaatteen muodossa. Savaryn muotoileman perinteisen käsityksen³ mukaan huolellisen liikemiehen tulisi aina laskea olevansa köyhempi kuin onkaan. (ks. Fülbier ym 2008, 1325–1326.) Viittaus järkevän liikemiehen (saks. vernünftiger Kaufmann) käyttämään harkintaan sisältyy muun muassa HGB 253.1 §:ään, jonka mukaan kirjanpitoon tehtyjen varausten suuruus määräytyy järkevän liikemiehen käyttämän harkinnan mukaan.

Säännökset, joiden mukaan tulosvaikutteiset positiiviset ja negatiiviset tapahtumat tulee kirjata kirjanpitoon epäsymmetrisesti, tukevat ehdollisen konservatismiin esiintymistä kirjanpidossa. Varovaisuuden periaatteen soveltaminen arvostuksessa johtaa useimmissa tapauksissa siihen, mutta Saksan kirjanpidossa on myös muita yksittäisiä ehdollisen konservatismiin esiintymistä lisääviä säännöksiä. (Fülbier ym. 2008, 1326.) Esimerkkejä tällaisista kirjaussäännöksistä ovat vaihto-omaisuuden arvostaminen alimman arvon periaatteella (HGB 253.4 §) sekä käyttöomaisuudesta tehtävät suunnitelmat ylittävät poistot omaisuuden arvonalentumisen ollessa todennäköisesti pysyvä (HGB 253.3 §). Epäsymmetrisen kirjauksista tekee se, ettei kauppalaikiin sisälly vastaavia mahdollisuuksia arvonnkorotukseen. Myös varausten luomiseen liittyvät säännökset ovat Saksan kauppalaissa ennakoitavissa olevien positiivisten ja negatiivisten tapahtumien kirjausedellytysten osalta epäsymmetrisiä. Kauppalaikiin mukaan epävarmoista veloista ja keskeneräisiin asioihin liittyvistä uhkaavista tappioista tulee muodostaa kirjanpitoon pakollinen varaus, jonka saa purkaa sen aiheuttaneen syyn poistuttua (HGB 249 §). Tällaisen kirjanpidon passiivan lisäyksen vastaparina ei ole kuitenkaan mahdollisuutta aktiivian lisäykseen voittojen ennakoimisen kautta (Fülbier ym. 2008, 1327).

Ehdollista konservatismia Saksan kirjanpitolainsäädännössä edustaa myös periaate (saks. Imparitätsprinzip), jonka mukaan myös sellaiset tappiot ja menetykset, jotka ovat tulleet tietoon tilikauden päätyttyä tilinpäätöksen laadinta-aikana, on otettava huomioon tilinpäätöstä laadittaessa. Toisaalta kirjataan vain sellaiset voitot, jotka ovat realisoituneet tilinpäätöspäivään mennessä (HGB 252.1 §). (Fülbier ym. 2008, 1327.) Tämä periaate aiheuttaa tuottojen ja kulujen kirjaamisen epäsymmetrian, joka on kuitenkin löyhentynyt vuonna 2009 kirjanpitolainsäädännön uudistamislain myötä. Kauppalaiki sallii nykyään varallisuuserien, velkaerien ja keskeneräisten tai hyvin todennäköisesti ennakoitavissa olevien liiketapahtumien yhdistämisen yhdessä rahoitusinstrumenttien kanssa arvostuseräksi (saks. Bewertungseinheit), kun arvonnmuutokset tai rahavirrat kuittaavat toisensa. Tähän arvostuserään eivät päde kauppalaikiin yleiset varausten muodostamis- ja arvostusperiaatteet. (HGB 254 §.)

³ Savary, Jacques (1675) *Le parfait négociant ou instruction générale pour ce qui regarde le commerce de toute sorte de Marchandises de France et des pays étrangers.*

Saksan kauppalaissa määritelty keskeinen varallisuuden ja velkojen arvostusperiaate on niiden historiallinen kustannus eli hankintameno, joka edustaa kirjanpitokäytännön ehdollista konservatismia. Pysyvät vastaavat, joilla on rajallinen käyttöikä, tulee arvostaa suunnitelman mukaisilla poistoilla vähennettyyn hankintamenuun tai valmistuskustannuksiin. Arvostaakseen pysyvät vastaavat alimpaan arvoon, joka tilinpäätöshetkellä on laskettavissa, tulee pysyvien vastaavien eristä lisäksi tehdä suunnitelmat ylittäviä poistoja riippumatta siitä, onko vastaavan käyttöikä rajallinen vai ei, siinä tapauksessa, että erän arvonalentuminen on todennäköisesti pysyvä. Rahoitusomaisuudesta voidaan tehdä suunnitelmat ylittäviä poistoja, vaikka arvonalentuminen ei todennäköisesti jäisi pysyväksi. (HGB 253.3 §.) Vaihtuvat vastaavat tulee myös arvostaa hankintamenuun tai valmistuskustannuksiin tai vaihtoehtoisesti markkinahintaan, mikäli tämä on tilinpäätöspäivänä hankintamenua tai valmistuskustannuksia alempi. (HGB 253.1 §; 253.4 §).

Ehdottoman konservatismiin piiriin kuuluvat Beaver & Ryanin (2005, 269) mukaan itse luodun aineettoman omaisuuden välitön kirjaaminen kuluksi ja käyttöomaisuuden kiihdytetyt poistot. Saksan kirjanpitoa koskevien kauppala- ja tuloverolain säännösten kehitystä tutkiessa huomaa, että ehdotonta konservatismia tukevien säännösten määrä on vähentynyt viimeisimpien lakiuudistusten myötä. Saksan kauppalaan sisältyi ennen kirjanpitolainsäädännön uudistamislain (BilMoG) voimaan tuloa vuonna 2009, aktivomiskielto itse luodulle aineettomalle pääomalle, mutta jonka uudistamislaki salli lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia, kuten tuotemerkkejä, asiakaslistoja, painattamisoikeuksia ja muita verrattavissa olevia oikeuksia (Bundesministerium der Justiz 2009, 3). Käyttöomaisuuden poistoista on Saksan kauppalaissa säädetty, että rajallisen käyttöiän käyttöomaisuuden suunnitelman mukaisilla poistoilla vähennetyt hankinta- tai tuotantokustannukset tulee jakaa suunnitelman mukaan hyödykkeen käyttöiälle (HGB 253:3 §). Kiihdytetyt poistot on sallittu verolain muutoksilla poikkeustapauksissa, kuten finanssikriisin aikaan aikavälille 2008–2011 (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie 2008, 2896).

4.1.3.4 Läpinäkyvyys

Kirjanpidon ja tilinpäätöksen keskeinen tehtävä on Saksassa perinteisesti ollut yritys-toimintaa rahoittavien luotonantajien suojeleminen ja voitonjaon määrittäminen (Haller 1992, 313). Luottamuksellisuudella ja tilinpäätösinformaation levittämisen rajoittamisella koskemaan vain liiketoiminnassa läheisesti mukana olevia henkilöitä on Saksassa pitkät perinteet. (Heidhues & Patel 2011, 279.) Yleisesti saksalaisia tilinpäätöksiä pidetään epäinformatiivisina (Leuz & Wüstemann 2003, 1). Informaation julkistaminen sijoitustarkoituksiin onkin ollut tilinpäätöksen toissijainen tavoite. Syynä tähän nähdään se, että yrityksen toiminnasta eniten kiinnostuneet sidosryhmät, kuten suuret osakkeen-

omistajat, työntekijät, fiskus ja etenkin yritystoimintaa rahoittavat pankit eivät ole ainoastaan julkistetun tilinpäätösinformaation varassa tehdessään päätöksiä, vaan heillä on käytössään myös yritystä koskevaa sisäpiiri-informaatiota. (Gallhofer & Haslam 1991, 497; Ordelheide & Pfaff 1994, 79; Ball & Shivakumar 2005, 98.)

Olenaisesti lainarahoituksesta riippuvaisten yritysten on havaittu julkistavan vähemmän informaatiota. Usein luotonantaja on paikallinen, toisin kuin suurilla yrityksillä, jotka kilpailevat kansainvälisistä resursseista ja myös julkistavat suurempia määriä sijoittajille kohdistettua informaatiota. (Zarzeski 1996, 35.) Leuz ja Wüstemann (2003, 1) näkevät, että Saksan laskentatoimen ominaisuuksia on arvosteltu ennen kaikkea ulkopuolisten sijoittajien näkökulmasta, jotka ovat julkisen tiedon varassa tehdessään päätöksiä sijoitusmarkkinoilla. Kuitenkin Saksassa pankkilaina ja muu yksityinen rahoitus on erittäin merkittävässä asemassa. Tällöin yksityiset tiedonvälityskanavat ja niiden mahdollisesti korkeakin informaatioarvo jäävät heidän mukaansa tarkastelun ulkopuolelle (Leuz & Wüstemann 2003, 1.)

Niillä osakkeenomistajilla, jotka ovat jäsenenä yhtiön johtoa ja hallitusta tarkkailevassa hallintoneuvostossa (saks. Aufsichtsrat) on selkeä informaatioetu muihin osakkeenomistajiin nähden (Leuz & Wüstemann 2003, 23). Saksan osakeyhtiölaki velvoittaa johtoa raportoimaan hallintoneuvostolle suunnitelmista koskien erityisesti yhtiön rahoitusta, investointeja ja henkilöstöpolitiikkaa sekä tavoitteista poikkeamisesta sekä yrityksen kannattavuudesta ja asioista, joilla voisi olla merkittävää vaikutusta siihen (AktG 90 §). Toinen merkittävä yksityinen tiedonvälityskanava on saksalainen sisällöllisesti kattava tilintarkastuskertomus (saks. Prüfungsbericht). Se on yhtiön tilintarkastajien laatima yksityinen raportti yhtiön hallitukselle ja sitä tarkkailevalle hallintoneuvostolle, jonka jäsenenä tyypillisesti on myös pankin edustajia. Saksalainen tilinpäätöskertomus voi olla satojen sivujen mittainen ja siinä raportoidaan yhtiön tulevaisuuden näkymistä ja etenkin tekijöistä, jotka saattaisivat vaarantaa yrityksen olemassaolon. Tilintarkastajan tulee lisäksi kuvailla ja analysoida taseen eriä, joilla on oleellinen merkitys yrityksen taloudelliselle tilanteelle. Hänen tulee myös arvioida kaikkia merkittäviä kirjanpidon valintoja ja niiden seurauksia. (Choi & Meek 2005, 78.) Osakkeenomistajien ei ole mahdollista saada tätä tilintarkastuskertomusta, eikä sitä käsitellä yhtiökokouksessa. Tilintarkastuskertomuksen sisältämät yhtiötä koskevat tiedot kuitenkin ylittävät tilinpäätöksessä julkaistut tiedot, etenkin yhtiön valintojen seurausten osalta. Osakkeenomistajien saamat tiedot rajoittuvat siis tilinpäätökseen ja tilintarkastajan antamaan lausuntoon (saks. Bestätigungsvermerk) siitä, onko tilinpäätös laadittu kirjanpitolainsäädännön ja muiden säännösten mukaisesti (Leuz & Wüstemann 2003, 24–25.)

Johtuen sisäisten informaatiokanavien tärkeydestä Saksan laskentatoimen järjestelmässä, julkisen informaation varassa olevat ulkopuoliset sijoittajat eivät ole Saksan järjestelmässä yhtä hyvin informoituja kuin angloamerikkalaisessa järjestelmässä. Kansainvälistä rahoitusta haluavien saksalaisten yritysten tulee kuitenkin toimia kansainvä-

listen sääntöjen mukaan ja koska kansainväliset pääomamarkkinat eivät ole suhteisiin perustuvia, tulee saksalaisten yritysten vastata kohtaamaansa luotettavan julkisen informaation kysyntään. (Leuz & Wüstemann 2003, 2, 9). Viimeisimmän, vuonna 2009 voimaan tulleen Saksan kirjanpitolainsäädännön uudistamislain (BilMoG) tarkoituksena on Saksan parlamentin (Deutscher Bundestag) mukaan vahvistaa kauppalakiin perustuvan tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen informaationantotehtävää. Erityisesti kuluvarausten kirjaamisen rajoittamisen tarkoituksena on parantaa kauppalain mukaisen tilinpäätöksen informatiivisuutta. (Deutscher Bundestag 2008, 1, 35, 50.) Saksan laskentatoimen järjestelmän voidaan nähdä olevan muuttumassa suuntaan, joka ottaa ulkoisten sijoittajien informaatiotarpeet paremmin huomioon ja muuttuvan siten läpinäkyvämmäksi (Leuz & Wüstemann 2003, 8).

4.1.3.5 Vakaus

Saksalaisia yrityksiä kritisoidaan usein piilovarausten (engl. hidden reserves) muodostamisesta tuloksenjärjestelytarkoituksessa. Niiden käyttäminen raportoidun tuloksen pienentämiseksi hyvinä vuosina ja tuloksen kasvattaminen huonoina vuosina merkitsee tuloksentasausta, jonka avulla vähennetään raportoitujen voittojen vaihtelevuutta eri vuosina. (Van Tendeloo & Vanstraelen 2005, 161.) Leuzin ym. (2003, 519) tutkimuksen mukaan tuloksenjärjestely on alhaisemmalla tasolla ulkoisten sidosryhmien informoimiseen keskittyneissä talouksissa Saksan kaltaisten suhteisiin perustuviin sisäpiiritilouksiin verrattuna. Motiivi tuloksentasaukseen voi Saksan kirjanpidon verosidonnaisuuden vuoksi olla sen käyttäminen verosuunnittelun keinona (Choi & Meek 2005, 79.)

Saksassa kirjanpidon tulosta voidaan tasata ensinnäkin muodostamalla varauksia, joista osa on vapaaehtoisia ja osa lakisääteisiä (Choi & Meek 2005, 79–80). Saksan osakeyhtiölain mukaan kauppalain (HGB 242 §; HGB 264 §) mukaisesti laadittuun tilinpäätökseen kuuluvaan taseeseen tulee muodostaa lakimääräinen vararahasto. (AktG 150.1; 150.2 §.) Tällaisia luotonantajien suojaamiseen tarkoitettuja varauksia tehdään myös muissa Manner-Euroopan maissa, kuten Ranskassa, mutta ei Angloamerikkalaisissa maissa (Nobes & Parker 2006, 305).

Saksan kauppalain antamia mahdollisuuksia kuluvarausten tekemiseen on kavennettu uudistamislailalla 2009. HGB 249.2 §:stä poistettiin mahdollisuus muodostaa varausta tilikaudelle tai aikaisemmille tilikausille kuuluvista kuluista, jotka nähdään tilinpäätöspäivänä todennäköisesti tai varmasti toteutuvina, mutta joiden suuruutta ja realisointimishetkeä ei voida tarkasti määrittää. Käytännössä tulevat kyseeseen lähinnä säännölliset ja pitkin aikavälein tapahtuvat kunnossapidon tarkistukset, toimenpiteet ja suurkorjaukset. Saksan parlamentti perusteli näiden varausten mahdollisuuden poistamista lain muutosesityksessään sillä, että kuluvaraukset vääristävät tilinpäätöksen käyttäjille syn-

tyvää kuvaa yrityksen varallisuustilanteesta sekä tuloksesta. (Deutscher Bundestag 2008, 1, 35, 50, 51.)

4.2 Suomen kirjanpitokäytäntö

4.2.1 Suomen kulttuurilliset ja taloushistorialliset ominaispiirteet

Suomi on pieni pohjoismaa, joka on historiansa aikana saanut vaikutteita sekä idästä että lännestä. Ruotsin ja Venäjän vallan alla vietetyt vuosisadat jättivät jälkensä Suomen talouteen ja kulttuuriin. (ks. esim. Hallberg & Klein 2006, 33.) Suomi kehittyi 1900-luvun aikana Venäjän vallan alaisesta alikehittyneestä agraariyhteiskunnasta pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. 1920-luvun itsenäisen Suomen uusi hallitus pyrki aikaansaamaan yhteiskunnallista tasapainoa ja tekemään Suomesta muiden eurooppalaisten valtioiden kaltaisen sivistyneen valtion. 1940- ja 1950-luvulla sotien jälkeinen maan jälleenrakentaminen ja mittavat sotakorvaukset asettivat kuitenkin haasteita Suomen kehittymiselle. (ks. esim. Kettunen 1993, 597; Näsi & Näsi 1996, 200; Virtanen 2009, 364.) Suomi olikin melko suljettu yhteiskunta aina 1980-luvulle saakka. Neuvostoliiton hajottua 1990-luvulla, Suomen integroituminen Länsi-Eurooppaan vahvistui ja Suomi liittyi EU:hun vuonna 1995. (Pirinen 2005, 218–219.) Suomi kuuluu väestöluvulla ja bruttokansantuotteella mitattuna EU:n pienimpien jäsenvaltioiden joukkoon (Basic figures on the EU 2012).

Kuten on pienille ja aikaisemmin suljetuille talouksille tyypillistä, edustaa myös Suomen rahoitusjärjestelmä sisäpiirijärjestelmää (engl. insider system). Suomi oli maatalouskeskeinen valtio vielä 1900-luvulla ja suurin osa yrityksistä oli perheomistuksessa. Samoin rahoitusmarkkinat olivat alikehittyneet ja merkittävimmät yritysten pääoman tarjoajat olivat pankit. (Virtanen 2008, 155, 161.) Pankit ovat edelleen suomalaisten yritysten tärkein rahoittaja. Kaikista ulkoista rahoitusta hakeneista pk-yrityksistä pankkirahoitusta hakeneiden osuus oli vuonna 2010 noin 70 %. Seuraavaksi eniten pk-yritysten ulkoisista rahoitusmahdollisuuksista haettiin rahoitusta Finnveralta (n. 20 %) ja rahoitusyhtiöiltä (n. 15 %). Ulkoista rahoitusta hakeneista suurista yrityksistä pankkilainaa hakeneet muodostivat samana vuonna noin 50 %. Seuraavaksi suurimmat ulkoisen rahoituksen lähteet suurille yrityksille olivat arvopaperit (n. 35 %) ja vakuutusyhtiöt (n. 25 %). (Elinkeinoelämän keskusliitto 2011, 7.)

Hofsteden (1991, 26, 53, 84) mukaan Suomen kansallinen kulttuuri on individualistinen ja feminiininen, jossa epävarmuuden välttäminen on keskitasoa ja valtaetäisyys on suhteellisen pieni. Hofstede (1991, 36, 50, 96) määrittelee individualistisen yhteiskunnan sellaiseksi, jossa yksilön etu menee yhteisön edun edelle ja jossa yksilön nähdään

ensisijaisesti edustavan itseään yhteisön sijaan. Feminiinisyys kansallisessa kulttuurissa ilmenee siinä, että kulttuurin hallitsevia arvoja ovat vaatimattomuus ja solidaarisuus. Toisista yhteiskunnan jäsenistä välittämistä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa pidetään tärkeänä. Alhainen valtaetäisyys kertoo myös kulttuurissa olemassa olevasta pyrkimyksestä yhteiskunnan jäsenten väliseen tasa-arvoon. Hierarkian nähdään olevan olemassa lähinnä käytännön syistä, tehtävien ja roolien jakamisen vuoksi, sen sijaan, että se symbolisoisi ensisijaisesti valtasuhteita.

Suomen katsotaan laskentatoimen kansainvälisessä vertailevassa tutkimuksessa usein kuuluvan samaan ryhmään muiden pohjoismaiden kanssa johtuen kulttuurillisista samankaltaisuuksista ja taloudellisesta integraatiosta pohjoismaiden kesken (Fagerström & Lundh 2009, 4). Näin tekevät myös Hofstede (1980, 332) ja Gray (1988, 13) tutkimuksissaan kulttuurin arvoulottuvuuksista ja maaklustereiden sijoittumisesta näille akseleille. Fagerström ja Lundh (2009, 18) havaitsevat kuitenkin tutkimuksessaan kirjanpidon teoriapohjassa ja kirjanpitokäytännössä myös eroja Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan välillä. Tutkimus tukee aikaisempaa havaintoa tyypillisestä laskentatoimen kehityksestä pienissä maissa, joilla on pieni kansallinen laskentatoimen ammattikunta. Niille, kuten pohjoismaille on tyypillistä, että yksittäisillä tutkijoilla tai muilla oppineilla henkilöillä voi olla huomattava vaikutus sekä akateemiseen että liiketalouden käytännön kehitykseen. Suomessa tällainen henkilö on ollut Martti Saario ja esimerkiksi Ruotsissa Albert ter Vehn.

Suomalainen kirjanpitokäytäntö on kansainvälisesti katsottuna nuori (Pirinen 2005, 218). Suomen ensimmäinen kirjanpitolaki otettiin käyttöön vuonna 1925 ja se perustui saksalaiseen kirjanpitoperinteeseen (Näsi 1993, 323). Saksan ja saksankielisten maiden vaikutus Suomen, kuten muidenkin pohjoismaiden laskentatoimen kehitykseen ennen toista maailmansotaa oli merkittävä ja jätti jälkensä myös myöhempään kehitykseen. Tätä selittää se, että ulkoisen laskentatoimen tutkimus oli kattavaa ja kehittynyttä 1920- ja 1930-luvun Saksassa ja Suomella oli vahvat kaupalliset ja kulttuurilliset suhteet Saksaan. Saksan kieltä opetettiin samaan aikaan yleisesti ensimmäisenä vieraana kielenä Suomen kouluissa. Etenkin saksalaisen Schmalenbachin (1926) dynaamisella kirjanpitoliteorialla oli suuri vaikutus sekä sisäisen että ulkoisen laskentatoimen kehitykselle Suomessa. (Näsi & Näsi 1996, 204, 206–207.) Saksan vaikutus Suomen laskentatoimen kehittymiseen oli voimakasta aina 1950-luvulle asti, mutta alkoi vähentyä toisen maailman sodan jälkeen, jolloin myös pohjoismainen yhteistyö vahvistui. 1950-luvulta 1980-luvulle angloamerikkalaiset vaikutteet olivat kaikkein hallitsevimpiä. 1990-luvulla suurimmaksi vaikuttajaksi suomalaisen kirjanpitolainsäädäntöön ja -käytäntöön tuli EU, jo ennen maan liittymistä sen jäseneksi. Suomen kirjanpitoperinteen voitiin silloin nähdä sijoittuvan saksalaisen ja amerikkalaisen perinteen välimaastoon. (Näsi & Näsi 1996, 223; Fagerström & Lundh 2009, 17.)

4.2.2 Suomen kirjanpitoa määrittävät oikeuslähteet ja sen teoriapohja

Suomalainen kirjanpitotraditio on teoriaperusteista ja sitä säätelevä lainsäädäntö perustuu tärkeimpänä Saarion (1959) meno-tulo-teoriaan. Sen perusajatuksena on, että tuotannon tekijöistä suoritettut menot ja suoritteista saadut tulot jaetaan eri laskentakausille niiden kuluiksi ja tuotoiksi. Kulu on siis tilikaudelle jaettu meno tai sen osa ja tuotto tilikaudelle jaettu tulo tai sen osa. (Saario 1959, 154–156.) Aikaisemmin luvussa 2.2 esitetyn kirjanpitoteorioiden jaottelun mukaisesti Saarion meno-tulo-teoria on puhtaasti dynaaminen. Sen mukaan tuloksen laskenta on tilinpäätöksen ensisijainen tehtävä. (Majala 1987, 19.) Tilinpäätöksen tulos syntyy tuottojen ja kulujen erotuksena ja tuloslaskelma on tilinpäätöksen tärkein osa (Andersson & Holmberg 2006, 114). Saarion (1959, 85) mukaan taseen tehtävä on toimia siirtotilinä eli koota rahat, aktiivat ja pääomaerät tilikauden kirjanpidosta ja siirtää ne seuraavalle tilikaudelle.

Meno-tulo-teoria on luonut vankan pohjan Suomen kirjanpidolle. Vuoden 1973 kirjanpitolaki perustui siihen erittäin vahvasti ja vuoden 1993 kirjanpitolain uudistuksessa laki edelleen sidottiin meno-tulo-teorian mukaiseen lähestymistapaan, vaikkakin EU:n neljäs ja seitsemäs yhtiöoikeudellinen direktiivi otettiin uudistuksessa huomioon. Nykyisin voimassa oleva kirjanpitolaki (KPL 1336/1997) ei perustu olennaisesti meno-tulo-teoriaan tai muuhunkaan kirjanpitoteoriaan, vaan sen sisältöön ovat vaikuttaneet kansainväliset tilinpäätösstandardit ja EU:n direktiivit. Nykyinen kirjanpitolaki sisältää edelleen meno-tulo-teorian mukaisia periaatteita, mutta niissä on kysymys kansainvälistikin yleisesti sovellettavista periaatteista, jotka sisältyisivät kirjanpitolain hyvään kirjanpitotapaan meno-tulo-teoriasta huolimatta. Meno-tulo-teoria kuitenkin sisältää edelleen selkeän selityksen yrityksen tuloksen muodostumisesta ja sen voidaan nähdä lisäävän taloudellista ymmärrystä. (Leppiniemi 2000, 532–533, 535, 537.)

Suomen laskentatoimen järjestelmässä valtionhallinnolla on olennainen asema. Ministeriöillä on valtuudet kehittää vastuualueeseensa liittyvää lainsäädäntöä (Pirinen 2005, 214). Suomessa kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatiminen perustuu kirjanpitolakiin (KPL) ja kirjanpitoasetukseen (KPA). Niiden lisäksi myös muussa lainsäädännössä, etenkin osakeyhtiölaissa (OYL) on yhteisöjen kirjanpitoa ja tilinpäätöksiä koskevia säännöksiä. Lisäksi pörssinoteerattujen yhtiöiden tulee noudattaa arvopaperimarkkinalakia (APML) ja Helsingin pörssin (HSE) säännöksiä. Kirjanpitolaissa on säädetty, että kirjanpitolaki ja -asetus pääsääntöisesti väistyvät, jos kirjanpidosta tai tilinpäätöksen laatimisesta on jossain muussa laissa erikseen säädetty toisin tai viranomainen on määrännyt toisen lajin nojalla toisin (KPL 8:5). Kirjanpitolainsäädäntö ei ole yksityiskohtainen ja kattava, vaan suurin osa käytännön kirjanpidon ratkaisuksista on jätetty tehtäväksi noudattaen hyvää kirjanpitoa, jota ei ole määritelty täsmällisesti laissa (KPL 1:3). Hallituksen esityksen (173/1997) mukaan hyvä kirjanpito saavuttaa sisältyänsä kirjanpitoikäytännöstä ja -teoriasta. Suomessa keskeinen asema käytännön ohjaamisessa on kir-

janpitolautakunnan yleisohjeilla, lausunnoilla ja muilla kannanotoilla. Kirjanpitolaissa on määritelty yleiset tilinpäätösperiaatteet (KPL 3:3). Niistä keskeisiä ovat toiminnan jatkuvuus, johdonmukaisuus, varovaisuus, tasejatkuvuus, suoriteperusteisuus sekä erillisarvostus.

Yksi Suomen kirjanpidon erityispiirteistä on sen vahva verosidonnaisuus. Suomen kirjanpidon ja verotuksen kiinteä sidos ilmenee elinkeinoverolain (EVL) 54 §:stä. Pykälän mukaan verovelvollisella on oikeus jakaa saamansa tuloerä usealle verovuodelle sekä vähentää vaihto- ja sijoitusomaisuuden hankintameno ja varaukset kuluina vain, mikäli vastaavat kirjaukset on tehty kirjanpidossa. Lisäksi verovelvollinen ei saa pois-toina tai tutkimustoiminnan kuluina (EVL 25 §) ja indeksi- ja kurssitappioina (EVL 26 §) vähentää suurempaa määrää kuin mitä hän on verovuonna ja aikaisemmin kirjanpidossaan vähentänyt. Sanamuotonsa mukaan EVL 54 § koskee yksittäisiä tapauksia, joissa verotuksessa oletetaan samaa käsittelyä kirjanpidossa, mutta lainkohta on ymmärrettävissä myös yleisemmin kirjanpidon verosidonnaisuutta koskevaksi säännökseksi, josta poikkeamiseen täytyy olla erityisiä syitä (Tikka 1995, 53).

Kirjanpidolla ja verotuksella on ollut Suomessa vahva sidos 1960-luvulta alkaen joh-tuen siitä, että molemmat niistä pohjautuvat Saarion (1959) meno-tulo-teoriaan ja vero-tus on hallinnut kirjanpitoa vuosikymmenten ajan. (Virtanen 2008, 160.) Perinteisessä suomalaisessa laskentatoimen mallissa tilinpäätösinformaation tehtävänä oli antaa tietoa veroviranomaisille sijoittajien kustannuksella. Suomen kirjanpidon verosidonnaisuuteen on Fagerströmin ja Lundhin (2009, 11–12) mukaan vaikuttanut sodan jälkeinen markan devalvaatio ja siitä seurannut inflaatio, jonka vaikutusta yritykset pyrkivät vähentämään muodostamalla verovapaita varauksia. Hallituksen tarkoituksena oli kohdentaa niukat resurssit laajemman yhteiskunnallisen ja alueellisen edun saavuttamiseksi. Tämän mal-lin mureneminen alkoi jo 1970-luvulla suomalaisen liike-elämän kansainvälistyessä. Kriitikot moittivat suomalaisia tilinpäätöksiä lähinnä siitä, etteivät ne antaisi oikeita ja riittäviä tietoja yhtiön taloudellisesta tilanteesta. Tähän nähtiin syynä meno-tulo-teorian vahva vaikutus sekä kirjanpidon ja verotuksen läheinen yhteys. Suomen hallituksen kirjanpitoa uudistavan komitean pyrkimyksenä oli vuonna 1989 uudistaa kirjanpitolain-säädäntöä kohti kansainvälistä käytäntöä, jonka nähtiin heijastavan anglosaksisia vai-kutteita. Kuitenkin myöhemmin, Euroopan integraation seurauksena, EU:n direktiivien vaikutus Suomen lainsäädäntöön muodostui kansainvälisiä standardeja merkittäväm-mäksi. (Pirinen 2005, 218, 222.)

4.2.3 *Suomen kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottuvuudet*

4.2.3.1 *Ammattimaisuus*

Suomalainen kirjanpitokäytäntö perustuu kirjanpitolakiin, mutta kirjanpitokäytäntö on taustaltaan teoriaperusteista lakisääteisyys sijaan. Suomalainen kirjanpitolaki ei ole yksityiskohtainen laki ja kirjanpidon käytännön ongelmien ratkaisuja ja säännösten soveltamisohjeita ja -suosituksia myöntävät myös ammattiryhmät. Viimeisten vuosikymmenten aikana laskenta-ammattilaisilla on ollut merkittävä vaikutus Suomen ulkoisen laskentatoimen kehittymiseen ja ennen kaikkea sen kansainvälistymiseen (Virtanen 2009, 366). Grayn (1988) kirjanpidon sääntelyyn liittyvällä ulottuvuudella Suomi on tämän perusteella siis lähempänä ammattimaisuutta, johon liittyy muun muassa laskenta-ammattilaisten itsesääntely.

Ensimmäinen Suomeen perustettu tilinpäätösraportoinnin malleja ja ohjeita julkistava organisaatio oli KHT-yhdistys, josta tuli vuonna 1976 silloisen IASC:n jäsen, ja joka on siitä lähtien ollut avainasemassa liittyen IAS/IFRS-standardien täytäntöönpanoon Suomessa. (Pirinen 2005, 216; Virtanen 2008, 159.) Nykyään merkittävin laskenta-ammattilaisten tulkintoja tarjoava elin Suomessa on kirjanpitolautakunta (KILA), joka toimii työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä. Suomen hallitus valitsee KILAn jäsenet, joihin kuuluu hallituksen, teollisuuden ja yliopistomaailman edustajia. Lautakunnasta säädetään kirjanpitolaissa (KPL 8:2; KPL 8:3) ja asetuksessa kirjanpitolautakunnasta (1973). KILA voi lain mukaan antaa viranomaisten, elinkeinonharjoittajien tai kuntien järjestön tai kirjanpitovelvollisen hakemuksesta ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain soveltamisesta (KPL 8:2). KILA voi lisäksi antaa kauppa- ja teollisuusministeriön välityksellä yleisiä neuvoja ja ohjeita kirjanpitolain soveltamisesta ja kirjanpidon pitämisestä, silloin kun lautakunta yhdenmukaisen hyvän kirjanpitotavan edistämiseksi katsoo siihen olevan aihetta (Asetus kirjanpitolautakunnasta 1:1).

KILAn antamat kirjanpitolain soveltamista koskevat ohjeet ja lausunnot ovat suosituksia, eivät standardeja. Ne ovat kuitenkin osa hyvää kirjanpitotapaa ja niitä noudatetaan yleisesti (Pirinen 2005, 216). Virtasen (2002, 21) tutkimuksen mukaan lain tarkoittamien lähteiden lisäksi hyvän kirjanpitotavan muita lähteitä Suomessa ovat menotuloteoria, ulkopuoliset asiantuntijalähteet, ammatilliset lähteet, yrityskulttuuri ja oma henkilökohtainen ammattiosaaminen. Jos lakiin perustuvaa sääntöä ei ole käytettävissä, meno-tulo-teoria voi antaa ratkaisun ainakin tilinpäätöksen jaksottamiskysymyksissä. Lisäksi ulkopuoliset asiantuntijat ja ammatilliset lähteet toimivat lainsäädännön tulkitsijoina.

4.2.3.2 *Yhdenmukaisuus*

Suomen kansallisen laskentatoimen mallin perinteinen verosidonnaisuus ja verotuksellisten päämäärien saavuttamiseksi tehty tuloksentasaus on yhdenmukaistanut kirjanpitoikäytäntöä ja etenkin tilinpäätösraportointia sen osana (Pirinen 2005, 218). Tässä perinteisessä suomalaisessa mallissa tilinpäätösinformaation tehtävänä oli antaa tietoa lähinnä veroviranomaisille ja hallituksen tarkoituksena oli kohdentaa niukat resurssit yhteiskunnallisen ja alueellisen edun saavuttamiseksi. (Pirinen 2005, 218, 222.) Grayn (1988, 9–10) mukaan tällainen kansallinen suunnittelu ja makrotaloudellisiin tavoitteisiin pyrkiminen on vastaavasti osoitus pyrkimyksestä yhdenmukaisuuteen.

Suomalainen kirjanpitokäytäntö on taustaltaan teoriaperusteista ja sitä säätelevä kirjanpitolainsäädäntö perustuu tärkeimpänä Saarion (1959) meno-tulo-teoriaan. Majalan (1987, 34, 37) mukaan teoriaperusteisuus tuo kirjanpitokäytäntöön linjakkuutta ja vältyttään monilta epäjohtonmukaisuuksilta, kun kirjanpidolliset ratkaisut voidaan johtaa teoriasta. Lakiperusteisuus taas Majalan mukaan tekee kirjanpitokäytännöstä jäykemmän. Kirjanpitokäytännön joustavuudesta kertoo myös se, käytetäänkö yhteisiä tilikarttoja eli yhtenäistilipuitteistoja (Gray 1988, 9–10). Sota-aikana Suomessa keskusteltiin saksalaisen mallin mukaisesta laskentatoimen yhtenäistämisestä, josta esimerkkinä olivat yhtenäiset tilipuitteistot. Sellaisia tai vastaavia ei kuitenkaan otettu käyttöön Suomessa. (Kettunen 1993, 596.)

4.2.3.3 *Konservatismi*

Varovaisuuden periaate oli tärkein kirjanpidon periaate jo Suomen ensimmäisessä kirjanpitolaissa vuonna 1925 ja se vaikuttaa edelleen merkittävästi Suomen kirjanpitokäytäntöön (Virtanen 2008, 157; Virtanen 2009, 371). Varovaisuutta tulee noudattaa tilikauden tuloksesta riippumatta. Myös tappiollisena vuonna tulee tehdä suunnitelman mukaiset poistot tai arvonalennuskirjaukset. Suomen kirjanpitolainsäädäntöön sisältyy voittojen ja tappioiden kirjaamisedellytyksien epäsymmetrisyyttä. Tilinpäätöksessä tulee esittää ainoastaan realisoituneet voitot. Samoin tulee ottaa huomioon kaikki aktivoitujen erien arvon vähenemiset ja velkojen arvon lisäykset sekä päättyneeseen tai sitä aikaisempiin tilikausiin kohdistuvat ennakoitavissa olevat vastuut ja menetykset, vaikka ne tulisivat tietoon vasta tilinpäätöspäivän jälkeen (KPL 3:3). Voittojen ennakoiminen ei kuitenkaan ole vastaavasti sallittua.

Taseeseen merkittävien erien osalta varovaisuuden noudattaminen merkitsee sitä, että saatavat merkitään alimman arvon periaatteen mukaisesti. Vallitseva varojen arvostamisperiaate Suomen kirjanpitokäytännössä on ollut perinteisesti hankintameno (Virtanen 2008, 157). Jos pysyviin vastaaviin kuuluvan hyödykkeen tai sijoituksen todennä-

köisesti tulevaisuudessa kerryttämä tulo on pysyvästi hankintamenoa alempi, on hankintamenosta tehtävä arvonalennus (KPL 5:13). Vaihto-omaisuuden arvostamiseen taas sovelletaan alimman arvon periaatetta eli jos sen todennäköinen hankintameno tai luovutushinta on tilikauden päättyessä hankintamenoa pienempi, tulee vaihto-omaisuus kirjata tähän alempaan arvoon (KPL 5:6).

Konservatiivisten piilovarausten luominen kirjanpidossa on mahdollista ensinnäkin poistojen avulla. Suomen kirjanpitolaissa ei määrätä poistojen sallittua määrää tai hyväksytyjä poistomenetelmiä, vaan siinä todetaan, että pysyviin vastaaviin kuuluvan aineellisen omaisuuden hankintameno tulee kirjata vaikutusaikanaan suunnitelman mukaan poistoina kuluksi (KPL 5:5). Kirjanpitolautakunnan (KILA) (2007, 16) mukaan suunnitelmapoistot voidaan laskea useilla erilaisilla menetelmillä. Poistomenetelmä voi perustua tuottojen tai käytön mukaiseen menetelmään edellyttäen, että valittu menetelmä johtaa hyödykkeen poistamiseen vaikutusaikanaan. Elinkeinoverolain mukaan koneiden, kaluston ja muun niihin verrattavan irtaimen käyttöomaisuuden hankintamenoista tehtävän verovuoden poiston suuruus saa olla enintään 25 prosenttia menojäännöksestä (EVL 3:30). Rakennuksesta tehtävän verovuoden poiston suuruus saa olla enintään 7 prosenttia tai 4 prosenttia, jos rakennus on asuin-, toimisto- tai muu niihin verrattava rakennus (EVL 30:34). Yritykset voivat siis valita minkä tahansa poistoprosentin nollan ja näiden enimmäisrajojen väliltä.

Elinkeinoverolakiin sisältyvät poistojen ylärajat rajoittavat kiihdytettyjen poistojen tekemistä käyttöomaisuudesta, mikä olisi Beaverin & Ryanin (2005, 269) mukaan puolestaan osoitus kirjanpidon ehdottomasta konservatismista. Ehdottoman konservatismiin piiriin Beaverin & Ryanin (2005, 269) mukaan kuuluvaa lähtökohtaista itse luodun aineettoman omaisuuden välitöntä kirjaamista kuluksi ei Suomen kirjanpitolakiin sisälly. Kehittämismenot saadaan aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen (KPL 5:8).

4.2.3.4 Läpinäkyvyys

Suomen kansallisessa laskentatoimen järjestelmässä tilinpäätöksen tehtävänä on perinteisesti ollut informoida veroviranomaisia sijoittajien kustannuksella ympäristössä, jossa hallitus pyrki kohdentamaan niukkoja resursseja laajempien yhteiskunnallisten ja alueellisten päämäärien saavuttamiseksi. Tämän mallin juuret ovat Suomen sodan jälkeisessä historiassa. Suomen toinen kirjanpitolaki luotiin vuonna 1945 ja siinä korostui maan ja sen kansan hyvinvoinnin parantaminen. (Virtanen 2009, 370.) Tämän kansallisen mallin muuttuminen alkoi 1970-luvun lopulla suomalaisen liike-elämän kansainvälistyessä ja kaikkein ankarinta kritiikkiä sitä kohtaan esitettiin 1980-luvulla. Eniten kritiikkiä kohdistettiin sitä kohtaan, että suomalaisen kirjanpitosäännösten tulisi mahdollistaa tilinpäätösinformaation esittämisen muodossa, joka vastaa kansainvälistä käytäntöä

ja antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Andersson & Holmberg 2006, 117.)

Suomen kirjanpitolainsäädännön ja -käytännön kohtaamat kansainväliset paineet kasvoivat vähitellen 1980-luvun lopulla ja kirjanpito- ja verolainsäädäntöön tehtiin pieniä muutoksia. Ne vähensivät verosuunnittelutarkoituksessa tehtyjä kirjauksia ja edellyttivät, että kirjanpidollisten varausten kerryttäminen tulisi tehdä avoimesti. Vuoden 1992 uusi kirjanpitolaki edustaa selkeää käännöskohtaa Suomen ulkoisen laskentatoimen historiassa. Valtion sääntelyintressit vähentyivät ja tilinpäätösinformaation tehtäväksi ei tullut ainoastaan yhtiön omistajien ja luotonantajien informoiminen vaan myös sijoittajien ja yhteiskunnan muiden sidosryhmien informaatiotarpeiden huomioiminen. (Kettunen 1993, 600.)

Kirjanpitolain uudistamisesta 1992 lähtien Suomen kirjanpitolainsäädäntö- ja käytäntö on saanut vaikutteita lähinnä Suomen ulkopuolelta. EU:n direktiivien täytäntöönpanon ja kansainvälisten tilinpäätösinformaation vaatimusten huomioonottamisen seurauksena suomalainen tilinpäätösinformaatio nykyään tarjoaa enemmän tulevaisuusorientoitunutta tietoa osakkeenomistajille ja mahdollisille sijoittajille. (Virtanen 2009, 368, 370.) Etenkin Suomen liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 1995 on vaikuttanut Suomen kirjanpitolainsäädännön ja -käytännön kehittymiseen ja EU:n direktiivien vaikutus suomalaiseen kirjanpitolainsäädäntöön muodostui lopulta merkittävämmäksi kuin IAS/IFRS-standardien vaikutus. (Pirinen 2005, 218–219, 221–222.) Suomalaisen laskentatoimen järjestelmän voidaan nähdä muuttuvan suuntaan, joka ottaa ulkoisten sijoittajien informaatiotarpeet aikaisempaa huomattavasti paremmin huomioon. Virtasen (2008, 163) tutkimuksen mukaan ulkopuoliset sijoittajat ovat korvanneet suomalaisen tilinpäätösinformaation aiemmat käyttäjät, luotonantajat ja viranomaiset, IFRS-standardien noudattamisen konsernitilinpäätöksissä tultua pakolliseksi vuodesta 2005.

4.2.3.5 Vakaus

Tuloksentasaus liittyy Suomen kirjanpitoikäytännössä olennaisesti kirjanpidon verosidonnaisuuteen. Suomi pienenä taloutena on aina ollut riippuvainen ulkomaankaupasta ja kansainvälisen talouden heilahteluista. Tasoittaakseen tätä talouden heilahtelua, hallitus antoi yrityksille mahdollisuuden käyttää erilaisia verohelpotuksia, kuten tehdä kirjanpidollisia varauksia ja päättää verotuksessa tehtävien poistojen suuruudesta. Hyvän tuloksen vuosina käyttivät kaikki mahdollisuutensa kirjatakseen kuluja ja pienentääkseen verotettavaa tuloa, kun taas huonon tuloksen vuosina rajoitettiin poistojen tekemistä ja purettiin varauksia. (Pirinen 2005, 218.)

Suomen lainsäädäntö sallii tuloksentasauksen monissa tapauksissa ja koska kirjanpidon ja verotuksen tuloksilla on monia keskinäisiä sidoksia muun muassa EVL 54 §:stä

johtuen, tilinpäätöksen tulostavoite on yleensä vahvasti sidoksissa tavoiteltuun verotettavan voiton näyttämiseen. (Leppiniemi & Walden 2009, 303.) Kirjanpitovelvolliset voivat tasata tulosta etenkin poistojen avulla. (Booth, Brockman, Kallunki & Martikainen 2000, 312.) Suunnitelman mukaisia poistoja korkeammilla elinkeinoverolain hyväksymillä poistoilla ja poistoeron kerryttämisen tai purkamisen kautta voidaan vaikuttaa tilikauden verotettavaan tulokseen. Monet tuloksentasauksen keinoista ovat kuitenkin sellaisia, että niiden valinnalla voidaan vaikuttaa veronalaisen voiton määrään, mutta kerran valittua menettelytapaa tulee jatkuvuuden periaatteen mukaisesti noudattaa tilikaudesta toiseen, mikä ei mahdollista tuloksentasausta lyhyellä aikavälillä (Leppiniemi & Walden 2009, 321, 328–329).

5 SAKSAN JA SUOMEN KIRJANPITOKÄYTÄNTÖJEN EROT

5.1 Kansainväliset vaikutukset Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöihin

Saksa on väestöltään ja taloudeltaan Suomea huomattavasti isompi maa, joka on vaikuttanut kirjanpitoteorian ja käytännön muodostumiseen monissa maissa, Suomi mukaan lukien. Suomella on ollut kautta aikain vahvat kaupalliset ja kulttuurilliset suhteet Saksaan, jossa ulkoisen laskentatoimen tutkimus oli kattavaa ja kehittynyttä jo 1920- ja 1930-luvulla. Etenkin saksalaisen Schmalenbachin (1926) dynaamisella kirjanpitoteorialla oli suuri vaikutus sekä sisäisen että ulkoisen laskentatoimen kehitykselle Suomessa. (Näsi & Näsi 1996, 204, 206–207.)

Suomen ja Saksan laskentatoimen järjestelmien samankaltaisuus on aiheutunut lisäksi kansainvälisistä harmonisointipyrkimyksistä ja siitä, että molemmat maat ovat EU:n jäseniä. Molempia maita siten koskevat EU:n direktiivit ja asetukset, olennaisena etenkin tilinpäätöksen esittämistä koskeva Euroopan yhteisöjen neuvoston vuonna 1978 antama neljäs direktiivi (78/660/ETY), jonka toisen artiklan mukaan:

”Tilinpäätös käsittää taseen, tuloslaskelman ja liitetiedot. Nämä asiakirjat muodostavat yhden kokonaisuuden. – – Tilinpäätöksen on annettava oikea ja riittävä kuva yhtiön varoista ja vastuista, rahoitusasemasta sekä tuloksesta.” (78/660/ETY, 2. Artikla)

Neljäs direktiivi on pantu kansallisesti täytäntöön Saksan kauppalaain 264.2 pykälässä, jonka mukaan tilinpäätöksen tulee antaa pääomayhtiön varallisuudesta, rahoituksesta ja tuloksesta todellisia olosuhteita vastaava kuva. Jos erityiset olosuhteet johtavat siihen, ettei tilinpäätös anna tosiasiallisia olosuhteita vastaavaa kuvaa, tulee tästä antaa lisätietoja tilinpäätöksen liitetiedoissa. (HGB 264.2 §.) Suomen kirjanpitolainsäädännössä oikean ja riittävän kuvan vaatimus on pantu täytäntöön KPL 3:2:ssa. Sen mukaan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (oikea ja riittävä kuva). Tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa.

Saksan tapa panna direktiivin toinen artikla täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä tilinpäätöksen liitetietojen kautta antaa ymmärtää, ettei oikean ja riittävän kuvan (engl. true and fair view) periaate ole ensisijainen, eikä vaadi taseen ja tuloslaskelman laatimiskäytännön muuttamista. Siitä, vastaako Saksan kauppalaain asiasta määräävän pykälän sisältö neljännen direktiivin toisen artiklan sisältöä, eli velvoittaako se tilinpäätöksen antamaan ensisijaisesti oikean ja riittävän kuvan, on kirjallisuudessa eriaviä mielipiteitä (Alexander 1993, 63–64; Alexander 1996, 485; Ordelheide 1993, 84–85; Ordelheide

1996, 495–496.) Jos neljännellä direktiivillä ei ole suoraa vaikutusta kirjanpidon erien kirjaamiseen ja arvostamiseen, ei se myöskään vaikuta verotettavan tulon määräytymiseen. Saksalainen kirjanpidon määräävyysperiaate verotuksessa oli suurin syy neljännen direktiivin konservatiiviseen täytäntöönpanoon Saksan lainsäädännössä. Jos oikean ja riittävän kuvan periaate olisi toteutettu, kuten esimerkiksi Iso-Britanniassa, se olisi tarkoittanut tiukan määräämisperiaatteen purkamista. Saksan lainsäätäjän tavoitteena on tässä ollut direktiivin veroneutraali täytäntöönpano. (Haller 1992, 317.)

Koska Suomen KPL 3:2:n sanavalinta on hyvin lähellä Saksan vastaavaa pykälää (HGB 264.2), ei neljännen direktiivin täytäntöönpanoa Suomessa vastaavasti voida arvioida yksiselitteisesti. Arviointia vaikeuttaa myös se, että voidaan olettaa muun muassa kulttuurista riippuvaisten käsitysten vaikuttavan siihen, mitä pidetään oikeana ja riittävänä kuvana (Alexander 1996, 485–486; Van Hulle 1993, 99–100). Kirjanpitolaissa säädetään lisäksi, että kauppaja ja teollisuusministeriön asetuksella voidaan säätää siitä, milloin ja miten saadaan poiketa tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevista säännöksistä oikean ja riittävän kuvan antamiseksi. (KPL 3:2.)

Sekä Suomea että Saksaa koskee ajankohtaisesti vuonna 2005 voimaan tullut Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus, jonka mukaan kaikkien EU-maiden listayhtiöiden on tullut laatia konsernitilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti (1606/2002/EY, 4 artikla). Sekä Suomessa että Saksassa valtaosa listayhtiöistä alkoi noudattaa IFRS-standardeja vasta noudattamisen tultua pakolliseksi (Virtanen 2008, 159).

Suomella on hyvin positiivinen asenne kirjanpitolaainsäädännön ja -käytännön harmonisoimista kohtaan. Ensimmäinen askel kohti IAS/IFRS-standardien soveltamista otettiin jo vuonna 1976, kun KHT-yhdistys liittyi IASC:n jäseneksi. Siitä lähtien KHT-yhdistys on edistänyt niiden käyttöönottoa Suomessa. (Andersson & Holmberg 2006, 117.) Saksan kansallista kirjanpitoa ja tilinpäätöksen laatimista koskevaa lainsäädäntöä on tuotu lähemmäs IFRS:ää viimeksi vuonna 2009 voimaan tulleella tilinpäätösoikeuden uudistamislailalla (BilMoG). Koska valtaosa saksalaisista yrityksistä ei toimi pääomamarkkinoilla, ei Saksan oikeusministeriö näe oikeutettuna velvoittaa kaikkia kirjanpitovelvollisia noudattamaan monimutkaista IFRS:ää, josta aiheutuisi yrityksille korkeita kustannuksia. Saksan oikeusministeriö piti lain uudistamishetkellä myös pienille ja keskisuurille yrityksille tarkoitetun pk-IFRS:n luonnosta liian monimutkaisena ja kallina vaihtoehtona saksalaisille pk-yrityksille verrattuna Saksan kauppalakiin. Ministeriö perustelee tilinpäätösoikeuden modernisointilain säätämistä sillä, että muuntaa kauppalakia suuntaan, joka on kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukainen, mutta joka on yrityksille huomattavasti edullisempi, ja jota on yksinkertaisempi soveltaa käytännössä. Laissa haluttiin myös erityisesti säilyttää kirjanpidon ja verotuksen yhteys siten, että kauppalain mukaan laadittu tilinpäätös on edelleen verotettavan tulon ja osingonjaon perusta. (Bundesministerium der Justiz 2009, 2.)

5.2 Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöjen kulttuurillinen vertailu

5.2.1 *Institutionaalinen vertailu*

Saksalla ja Suomella on kautta aikain ollut vahvat kaupalliset ja kulttuurilliset suhteet. Vaikka Suomen kirjanpitokäytäntö onkin historiansa aikana, ja etenkin käytännön kehittymisen alkuvaiheissa saanut paljon vaikutteita Saksasta, on Saksan ja Suomen välillä eroja siinä, mikä nähdään tilinpäätöksen päätehtävänä. Suomen kirjanpitokäytäntö on tuloslaskelmakeskeistä. Saarion (1959) meno-tulo-teoria, jolle Suomen kirjanpitokäytäntö pohjautuu, on puhtaasti dynaaminen ja pohjautuu etenkin saksalaisen Schmalenbachin (1926) dynaamiseen kirjanpitoteoriaan (Näsi & Näsi 1996, 204, 206–207). Sen mukaan tuloksenlaskenta on tilinpäätöksen ensisijainen tehtävä ja taseen tehtävänä on lähinnä toimia siirtotilinä. (Saario 1959, 85; Majala 1987, 19.) Saksan kirjanpitokäytäntö taas on perinteisesti tasekeskeistä. Tase nähdään välineenä, jolla voidaan varovaisuutta käyttäen laskea yrityksen tulo, joka voidaan jakaa omistajille osinkoina huonontamatta tai vaarantamatta luotonantajien asemaa. (Haller 1992, 311, 314.) Yhtiön nettovarallisuuden muutokset ovat lisäksi verotettavan tulon perusta (EStG 5.1 §).

Saksan ja Suomen nähdään molempien kuuluvan civil law -perinteeseen, joka nojaa roomalaiseen lakiin ja pitää lain säännöksiä tärkeimpänä oikeuslähteenä toisin kuin common law -perinne, jota määrittävät oikeuden päätökset. (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer & Vishny 1998, 1118–1119). Saksan kirjanpitokäytäntö perustuu olennaisesti kauppalakiin (HGB) ja Suomen kirjanpitokäytäntö kirjanpitolakiin (KPL) ja kirjanpitoasetukseen (KPA). Saksan kauppalaki on kuitenkin yksityiskohtaisempi ja kattavampi laki kuin Suomen kirjanpitolaki ja Saksan laskentatoimen järjestelmän nähdään edustavan legalistista lähestymistapaa tyypillisimmillään. (Gray 1988, 8; Rätty & Virkkunen 1996, 203.) Siitä, että vain lailla on sitova tai virallinen asema, nähdään todisteena neljännen direktiivin parhaillaankin pintapuolinen soveltaminen Saksassa (Choi, Frost & Meek 2001, 74). Suomen kirjanpitokäytäntö taas on teoriaperusteista ja monet kirjanpidon käytännön ratkaisut on jätetty tehtäväksi hyvää kirjanpitoa noudataen (KPL 1:3). Huolimatta harmonisointipyrkimyksistä ja EU:n direktiivien ja asetusten vaikutuksista, meno-tulo-teoria on edelleen yksi hyvän kirjanpitoa lähteistä Suomessa (Virtanen 2002, 21).

Sekä Suomessa että Saksassa yritysten keskeisenä rahoittajana toimivat pankit osittain erilaisista historiallisista syistä johtuen. Saksassa pankeilla on jo varhain historiassa ollut keskeinen merkitys (Heidhues & Patel 2011, 279). Lisäksi maailmansotien jälkeinen maan jälleenrakentamisen rahoittaminen lähes ilman kansainvälisten pääomamarkkinoiden tukea edistivät angloamerikkalaisista maista poikkeavan rahoitusmarkkinoiden

rakenteen kehittymistä (Hansen 1998, 39; Leuz & Wüstemann 2003, 1, 7). Suomi taas oli aina 1980-luvulle asti melko suljettu talous, jonka rahoitusmarkkinat olivat alikehittyneet, ja jossa yritykset saivat rahoituksensa etenkin paikallisilta pankeilta. (Pirinen 2005, 218–219; Virtanen 2008, 155, 161.) Molempien maiden rahoitusjärjestelmät edustavat sisäpiirijärjestelmiä (engl. insider system) toisin kuin angloamerikkalaisten maiden rahoitusjärjestelmät (engl. arm's length outsider system), jotka ovat tyypillisesti avoimet ja perustuvat aktiivisten arvopaperimarkkinoiden toimintaan (ks. esim. Leuz & Wüstemann 2003, 1, 7).

Sekä Suomen että Saksan kirjanpitokäytäntöjä leimaa vahva verosidonnaisuus, jolla on molemmissa maissa pitkät perinteet. Molemmissa maissa kirjanpidollinen tulos on verotuksen pohjana ja verotussyistä tehdyt kirjanpidon valinnat siten vaikuttavat kirjanpitokäytäntöön. Saksan tuloverolakiin (EStG) on sisältynyt jo vuodesta 1934 verotuksen määräävyysperiaate (Haller 1992, 310, 314–315), jota lievennettiin vuoden 2009 kirjanpitolainsäädännön modernisoimislilla (BilMoG). Sen seurauksena Saksan tuloverolaista poistui käänteinen määräävyysperiaate eli verotuksellisten valintaoikeuksien soveltamisesta myös kirjanpidossa edellytyksenä niiden verotukselliselle hyväksymiselle ja nykyisellään se sallii kirjanpidollisen ja verotuksellisen tuloksen poikkeaman, jos kirjanpitovelvollinen on käyttänyt verotuksellista valintaoikeutta (BilMoG 3:1; EStG 5.1 §). (Deutscher Bundestag 2008, 35.) Suomessa sekä kirjanpito että verotus sidottiin 1960-luvulla Saarion (1959) meno-tulo-teoriaan ja verotus on hallinnut kirjanpitoa siitä asti sisältyen elinkeinoverolain (EVL) 54 §:ään, jonka mukaan kirjanpidollinen käsittely on monissa tapauksissa verotuksen perustana. (Virtanen 2008, 160.)

Seurauksena siitä, että pankit ja verottaja ovat perinteisesti olennaisimpia sidosryhmiä sekä suomalaisille että saksalaisille yrityksille on molempien maiden kirjanpitokäytäntöjä kritisoitu niiden epäinformatiivisuudesta sijoittajille. Suomi ja Saksa ovat molemmat civil law -perinteeseen kuuluvia maita, joissa sijoittajien oikeuksien suojeleminen on alemmalla tasolla kuin common law -perinteen maissa. Saksalainen ja skandinaavinen perinne sijoittuvat sijoittamisen suojelemisessa matalammalle kuin common law -perinteen maat, mutta korkeammalle kuin ranskalaisen civil law -perinteen maat. (La Porta ym. 1998, 1116, 1129–1132; 1138–1139). Saksassa kirjanpidon ja tilinpäätöksen tehtävä on turvata rahoituksen kannalta tärkeiden luotonantajien etu. Yrityksen tulisi siis voida pystyä suorittamaan velkansa luotonantajille ja toisaalta myös pystyä jatkamaan liiketoimintaansa (engl. going concern). Olennaisen informaation tarjoaminen sijoittajille ja muille sidosryhmille on tälle päätavoitteelle alisteinen tavoite. (Haller 1992, 314.) Suomessa hallituksella on ollut laajoja yhteiskunnallisia intressejä vaikuttaa kirjanpitolainsäädännön kehittymiseen johtuen etenkin sotien jälkeisistä hankalista olosuhteista ja pyrkimyksestä nostaa hyvinvointi länsimaalaiselle tasolle. Tilinpäätöksen tehtävänä on siis perinteisesti ollut informoida etenkin veroviranomaisia. (Virtanen 2009, 370.) Molemmissa maissa sijoittajien ei voida nähdä olevan erityisen hyvin in-

formoituja, vaikkakin harmonisointipyrkimysten ja EU:n direktiivien vaikutuksesta molemmat järjestelmät ovat liikkuneet sijoittajaystävällisempään suuntaan: Saksan kirjanpitokäytäntö etenkin vuoden 2009 kirjanpitolainsäädännön modernisointilain (BilMoG) vaikutuksesta. Ottaen huomioon yritysten erilaisen rahoitus- ja omistusrakenteen ja sisäiset informaatiokanavat, voidaan tärkeimpien sidosryhmien nähdä olevan molemmissa maissa hyvin informoituja. (ks. Leuz & Wüstemann 2003, 7–8.)

5.2.2 *Kirjanpitokäytännön kulttuurilliset arvoulottuvuudet*

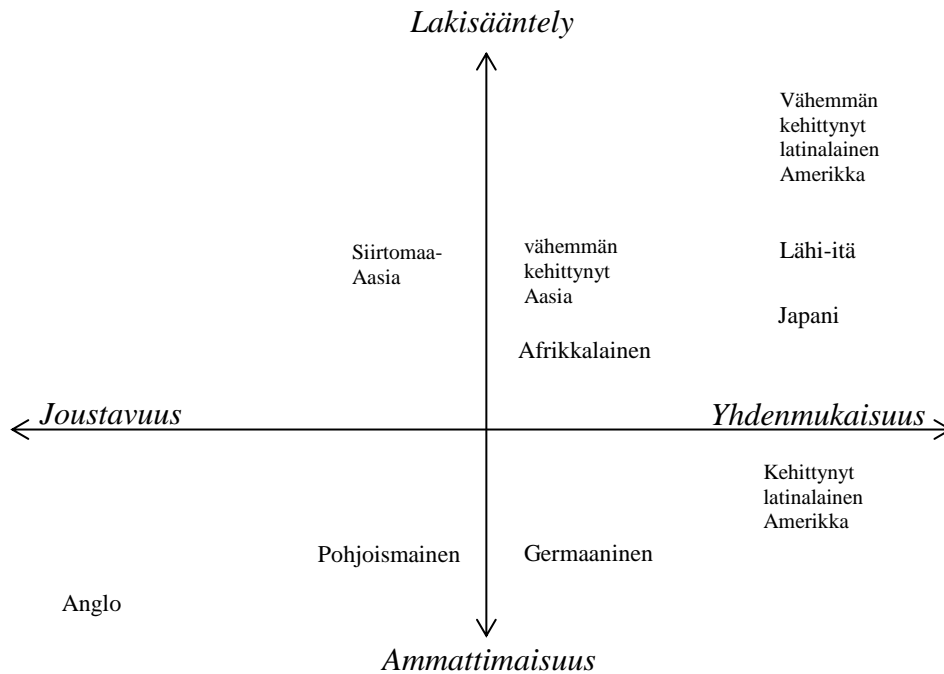
5.2.2.1 *Ammattimaisuus*

Sekä Saksan että Suomen kirjanpitokäytäntö perustuu olennaisesti kirjanpitolainsäädäntöön. Johtuen Saksan kirjanpitokäytännön perinteisesti vahvasta legalistisuudesta, voitaisiin olettaa, että se Grayn (1988, 12) asteikolla sijoittuisi lähemmäs lakisääntelyä kuin ammattimaisuutta. Laskenta-ammattilaisen tehtäväksi jää silloin lähinnä pistää monissa tapauksissa hyvin yksityiskohtaisetkin lain vaatimukset täytäntöön, eikä niinkään käyttää omaa ammattimaista harkintaansa tai nojata ammattilaisorganisaatioihin, jotka taas esimerkiksi USA:ssa ja Isossa-Britanniassa ovat saavuttaneet vakaan aseman. (Gray 1988, 8–9.) Saksankin kirjanpitokäytäntö on toisaalta muuttunut perinteistä ammattimaisemmaksi 2000-luvulla oikeusministeriön hyväksytyä yksityisen ja riippumattoman DRSC:n (Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee) saksalaisia tilinpäätösstandardeja luovaksi ja kirjanpitosäännösten tulkintaohjeita ja niiden soveltamissuosituksia antavaksi elimeksi vuonna 1998 ja uusittua hyväksyntänsä joulukuussa 2011.

Suomen kirjanpitolainsäädäntö ei ole yksityiskohtaista ja kirjanpitokäytännön teoriaperusteisuus tekee siitä joustavampaa. Lisäksi suomalaisen hyvän kirjanpitotavan lähteitä ovat kirjanpitolain ja -asetuksen lisäksi meno-tuloteoria, ulkopuoliset asiantuntijalähteet, kuten KILAn yleisohjeet ja suositukset ja laskenta-ammattilaisen oma henkilökohtainen ammattiosaaminen. Tämän perusteella voidaan olettaa, että Suomen kirjanpitokäytäntö sijoittuu Grayn (1988) ammattimaisuuden arvoulottuvuudella lähemmäs ammattimaisuutta kuin Saksan perinteisesti jäykkä ja legalistinen, vaikkakin viime vuosina lähemmäs ammattimaisuutta kehittynyt kirjanpitokäytäntö.

Grayn (1988) tekemä maiden sijoittelu luomillensa laskentatoimen kulttuurillisille arvoulottuvuuksille pohjautuu Hofsteden määrittämiin maaklustereihin, joissa Suomi on osana pohjoismaiden klusteria, johon kuuluvat myös Ruotsi, Norja, Tanska ja Alankomaat. Saksa kuuluu tässä jaottelussa germaanisena klusteriin yhdessä Itävallan, Sveitsin ja Israelin kanssa. (Gray 1988, 6.) Maaklusterien sijoittelu perustuu Grayn (1988) tutkimuksessa vertailuun angloamerikkalaisten ja mannereurooppalaisten maiden laskenta-

toimen järjestelmien välillä (Heidhues & Patel 2011, 282). Kuvion 9 mukaisella ammattimaisuuden ja lakisääntelyn akselilla sekä Saksa osana germaanista klusteria että Suomi osana pohjoismaista klusteria ovat molemmat sijoittuneet lähelle ammattimaisuuden ääripäätä.

Kuvio 9 Maaklustereiden sijoittuminen ammattimaisuuden ja yhdenmukaisuuden arvoulottuvuuksille (Gray 1988, 12)

Kuviosta 9 voidaan nähdä angloklusterin sijoittuvan lähemmäs ammattimaisuutta kuin pohjoismaisen ja germaanisen klusterin. Kuitenkin ne ovat lähellä toisiaan, eivätkä akselin vastakkaisissa päissä, kuten taustatietoihin pohjautuen voisi olettaa. (Heidhues & Patel 2011, 278–279.) Grayn mukaan ammattimaisuus voidaan läheisimmin liittää Hofsteden (1980) arvoulottuvuuksista vahvaan individualismiin ja alhaiseen epävarmuuden välttämiseen. Sekä Suomi että Saksa ovat Hofsteden (1991, 53, 113) mukaan individualistisia maita, mutta eivät kuitenkaan sijoitu yhtä korkealle individualismissa kuin angloamerikkalaiset maat. Siten Suomen ja Saksan sijoittelu lähelle ammattimaisuuden arvoulottuvuutta on individualismiin nojaten perusteltua. Suomen ja Saksan kansallisessa kulttuurissa epävarmuuden välttäminen on keskitasoa, kun se angloamerikkalaisissa maissa on alhaisella tasolla, minkä johdosta ne ovat lähempänä ammattimaisuutta myös kuviossa 9.

5.2.2.2 *Yhdenmukaisuus*

Esimerkkeinä kirjanpitokäytännön yhdenmukaisuudesta Gray nostaa esiin tilikarttojen yhtenäisyyden ja toisaalta vahvan verosidonnaisuuden. Saksassa on sota-ajoilta juurensa juontanut yhtenäistilipuitteistojen perinne, jota jatkavat edelleen Saksan teollisuusliiton (Bundesverband der Deutschen Industrie, BDI) julkaisemat tilikartat. Tämän perinteen voidaan nähdä aiheuttaneen vähintäänkin toimialakohtaista yhdenmukaisuutta kirjanpitokäytäntöön. Suomeen tätä perinnettä taas ei sota-aikana, eikä sen jälkeenkään omakuttu. Sekä Saksan että Suomen kirjanpitokäytäntö on vahvasti verosidonnaista ja siten eri yhtiöiden välillä suhteellisen yhdenmukaista. Toisaalta sekä Suomessa että Saksassa kirjanpitosäännöstä on eriytetty juridisen muodon, koon ja toimialan mukaan ja ennen kaikkea osakeyhtiöiden sääntely on ankarampaa kuin muiden yhtiömuotojen sääntely.

Suomen ja Saksan kirjanpitokäytännöt perustuvat lakiin, mutta Suomen kirjanpitolaki ei ole yksityiskohtainen laki ja Suomen kirjanpitokäytäntö on teoriaperusteista. Lain-säädäntöperusteisuus yhdenmukaistaa yritysten kirjanpitokäytäntöä, mutta tekee siitä samalla jäykemmän, kun taas teoria luo yhtenäisen linjan kirjanpitokäytännön kehittämiseksi. (Majala 1987, 34–35, 37). Tämän perusteella Suomen kirjanpitokäytäntöä voidaan pitää joustavampana kuin saksalaista. Grayn (1988, 12) mukaan Saksa osana germaanista klusteria sijoittuu kuvion 9 mukaisella yhdenmukaisuuden ja joustavuuden akselilla lähemmäs yhdenmukaisuutta kuin Suomi, jonka laskentatoimen järjestelmä tämän perusteella siis on joustavampi.

Grayn mukaan yhdenmukaisuuden arvoulottuvuus liittyy läheisimmin kansallisen kulttuurin kollektivismiin ja vahvaan epävarmuuden välttämiseen (Gray 1988, 9–10.) Saksa ja Suomi ovat kuitenkin vahvasti individualistisia maita ja niiden kansallisessa kulttuurissa epävarmuuden välttäminen on keskitasoa. Kuvion 9 voi havaita että molemmat maat sijoittuvat joustavuuden ja yhdenmukaisuuden akselin keskivaiheille eli kummankaan maan kirjanpitokäytäntö ei ole vahvasti joustavaa, eikä yhdenmukaista.

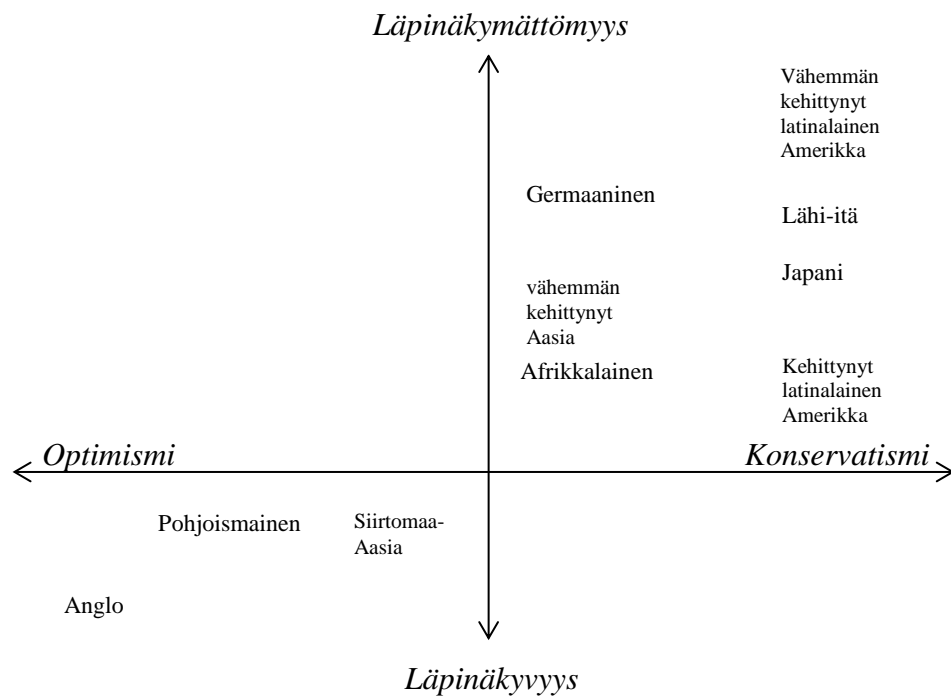
5.2.2.3 *Konservatismi*

Grayn (1988, 13–14) määrittelemistä laskentatoimen arvoulottuvuuksista kirjanpidon arvostamiskäytännön kannalta keskeisin on hänen mukaansa konservatismi. Varovaisuus on keskeinen sekä Saksan kauppalakiin että Suomen kirjanpitolainsäädäntöön sisältyvä arvostusperiaate. Voittojen ja tappioiden kirjaamisen perusteet ovat molempien maiden kirjanpitolainsäädännössä epäsymmetriset, mikä on osoitus varovaisuuden periaatteen soveltamisesta ja kirjanpidon ehdollisesta konservatismista. Varovaisuutta taasen erien arvostamisessa osoittaa molemmissa maissa sovellettava vaihto-omaisuuden

arvostamisessa sovellettava alimman arvon periaate sekä käyttöomaisuudesta tehtävät arvonalennukset.

Kummankaan maan kirjanpitolainsäädäntöön ei sisälly ehdotonta konservatismia sisältäviä säännöksiä. Saksan kirjanpitolainsäädäntöön aiemmin sisällynyt ehdotonta konservatismia edustanut itse luodun aineettoman pääoman lähtökohtainen aktivoimiskielto poistui kirjanpitolain modernisoimislain (BilMoG) vaikutuksesta vuodesta 2009 alkaen. Sellaista ei myöskään sisälly Suomen kirjanpitolainsäädäntöön. Sekä Suomen että Saksan kirjanpitokäytäntöjä hallitsee lineaaristen poistojen menetelmä ja kiihdytetyt poistot on Saksassa sallittu ainoastaan poikkeustilanteissa, kuten viimeisimmän finanssikriisin aikana.

Taipumus kirjanpidon konservatismiin on Grayn mukaan läheisimmin yhteydessä kansallisen kulttuurin korkeaan epävarmuuden välttämisen tasoon, feminiinisyyteen ja kollektivismiin (Gray 1988, 8, 10, 13). Saksa ja Suomi ovat individualistisia maita, joissa epävarmuuden välttäminen on keskitasoa. Maat erottaa toisistaan Hofsteden arvoulottuvuuksien osalta se, että Saksa on vahvasti maskuliininen ja Suomi feminiininen maa. Hofsteden kulttuurillisten arvojen ei siis voida nähdä selittävän konservatismia Suomessa ja Saksassa, vaan sille on ennemminkin historialliset syyt. Molemmissa maissa tärkeimmät informoitavat sidosryhmät ovat perinteisesti olleet luotonantajat ja valtio, joille tärkeää on pääoman säilyminen ja yritystoiminnan jatkuminen. Tällöin on kysyntää varovaisuudelle arvostuksessa ja voittojen kirjaamisessa. Suomen kirjanpitokäytäntöön ei ole kuitenkaan sisällynyt ehdotonta konservatismia samassa määrin ja yhtä pitkään kuin Saksan kirjanpitokäytäntöön, jota uudistettiin tätä koskien vasta 2009. Tämän perusteella voidaan nähdä, että Saksan kirjanpitokäytäntö on ainakin vielä hiljattain ollut konservatiivisempaa kuin Suomen. Kuvion 10 havainnollistamalla Grayn konservatismiin ja läpinäkyvyyden skaalalla pohjoismaat sijoittuvat huomattavasti lähemmäs optimismia kuin germaaniset maat. Japani, Lähi-idän maat sekä latinalaisen Amerikan maat ovat Grayn antaman pisteytyksen mukaan kuitenkin germaanisista maita konservatiivisempia.

Kuvio 10 Maaklustereiden sijoittuminen läpinäkyvyyden ja konservatismiin arvoluokituksille (Gray 1988, 13)

5.2.2.4 *Läpinäkyvyys*

Kansainvälisen vaihtelun tilinpäätösinformaation läpinäkyvydessä Gray näkee johtuvan konservatismiin tavoin maan rahoitusmarkkinoiden ja yhtiöiden rahoitusrakenteen eroista, jotka voivat kannustaa vapaaehtoiseen informaation julkistamiseen. (Gray 1988, 8, 11.) Olennaisesti lainarahoituksesta riippuvaisilla yrityksillä on vähemmän kannustimia julkistaa informaatiota, toisin kuin yrityksillä, jotka kilpailevat kansainvälisistä resursseista ja myös julkistavat suurempia määriä sijoittajille kohdistettua informaatiota (Zarzeski 1996, 35).

Sekä Suomessa että Saksassa yritykset rahoittavat toimintaansa olennaisesti pankkilainalla, jolloin laajaan tilinpäätösinformaation julkistamiseen ei ole välttämättä kannustimia. Johtuen Saksan ja Suomen pääomamarkkinoiden rakenteesta ja pankkien tärkeästä asemasta yritysten rahoittajina, on myös tilinpäätösinformaatio erilaista. Etenkin Saksassa yrityksen tärkeät sidosryhmät täyttävät informaatiotarpeensa yksityisillä informaatiokanavilla, jolloin julkisen tilinpäätösinformaation kysyntä on vastaavasti matalalla tasolla. Verrattuna angloamerikkalaiseen sijoittajakeskeiseen laskentatoimen järjestelmään, saksalaista kirjanpitoikäntäntä voidaan pitää läpinäkymättömänä, mutta ottaen

huomioon yritysten erilaisen rahoitus- ja omistusrakenteen ja sisäiset informaatiokanavat, voidaan tärkeimpien sidosryhmien nähdä olevan hyvin informoituja. Yleisimminkin kirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että Saksan laskentatoimen järjestelmän pitäminen hyvin konservatiivisena ja läpinäkymättömänä perustuu lähinnä sen vertaamiseen angloamerikkalaiseen järjestelmään. Verrattaessa Suomeen erot eivät luonnollisesti ole yhtä suuret. Molemmissa maissa kuitenkin viimeistään 1990-luvulta lähtien EU:n direktiivit ja vuonna 2005 pakolliseksi tullut IFRS-standardien noudattaminen konsernitilinpäätöksissä on muuttanut tilinpäätösraportointia läpinäkyvämpään suuntaan.

Grayn mukaan maaklusterien sijoittelussa konservatismiin ja läpinäkyvyyden arvoulottuvuuksille voi havaita selkeän jaon pohjoismaisen, siirtomaa-aasialaisen ja angloklusterin ollessa lähellä läpinäkyvyyttä ja toisaalta germaanisen ja muiden maaklustereiden välillä. Kuvioista 10 huomaa, että Grayn (1988, 13) arvoulottuvuuksien skaalan mukaan germaanisesta maasta ovat vähemmän kehittyneiden latinalaisen Amerikan maiden jälkeen lähimpänä läpinäkymättömyyttä, kun Suomi osana pohjoismaiden klusteria sijoittuu angloklusterin jälkeen lähimmäs läpinäkyvyyttä. Saksan laskentatoimen järjestelmä on kuitenkin Grayn (1988) tutkimuksen jälkeen liikkunut kohti läpinäkyvyyttä kirjanpitolainsäädännön vuoden 2009 uudistamislain (BilMoG) johdosta etenkin kuluvarausmahdollisuuksien rajoittamisen kautta.

Epävarmuuden välttämisen ollessa voimakasta Grayn mukaan tilinpäätösinformaatio on todennäköisesti läpinäkymättömää (Gray 1988, 8, 11). Suomessa ja Saksassa epävarmuuden välttämisen on Hofsteden mukaan keskitasoa, joten tämän ulottuvuuden ei voida nähdä olennaisesti rajoittavan läpinäkyvyyttä. Individualismin, maskuliinisuuden ja vähäisen epävarmuuden välttämisen yrityksen sijaintimaan kulttuurissa on havaittu johtavan todennäköisesti informaation julkistamiseen suuremmassa laajuudessa (Zarzeski 1996, 31, 35). Toisaalta Grayn mukaan läpinäkymättömyys on korkealla tasolla etenkin kollektivistisessä yhteiskunnassa, koska tilinpäätösinformaatiota pyritään antamaan lähinnä yhteisön sisäpiirille ulkoisten osapuolten sijaan. Saksan ja Suomen kansalliset kulttuurit ovat kuitenkin Hofsteden (1991, 53) mukaan ennemminkin individualistisia kuin kollektivistisiä. Heidhues ja Patel (2011, 279) korostavat, että Saksan laskentatoimen järjestelmän läpinäkymättömyys juontaa juurensa nimenomaan Saksan yhteiskunnassa perinteisesti vallitseviin läheisiin riippuvuusuhteisiin valtion, pankkien ja yhteisöjen välillä. Saman voidaan nähdä koskevan myös Suomen laskentatoimen järjestelmää, vaikkakin Suomessa on alettu ottaa ulkoisten sidosryhmien tarpeet huomioon kansainvälisten paineiden johdosta aikaisemmin kuin Saksassa. Tämän johdosta Suomen kirjanpitolainsäädännön voidaan olettaa olevan lähempänä läpinäkyvyyttä kuin Saksan.

5.2.2.5 *Vakaus*

Tuloksentasauksessa on kyse näytetyssä tuloksessa vuosittain esiintyvän vaihtelun minimoimisesta ja kulttuurin voidaan nähdä vaikuttavan siihen, kuten luvusta 3.2.1 käy ilmi (Doupnik 2008, 338). Tuloksen tasaamisen mahdollistaa piilovarausten (engl. hidden reserves) käyttäminen. Piilovarauksia voidaan luoda kirjaamalla aiheettomia varauksia, tekemällä ylisuuria poistoja tai siirtämällä tuottoja varauksiin. (Van Tendeloo & Vanstraelen 2005, 161.)

Verotuksen olennaisella merkityksellä kirjanpitokäytännölle on vaikutusta sekä Suomessa että Saksassa yleiseen tuloksenjärjestelyyn ja etenkin tuloksentasaukseen. Suomessa suunnitelman mukaisia poistoja korkeammilla verotuspoistoilla ja poistoeron kerryttämisen tai purkamisen kautta voidaan vaikuttaa tilikauden verotettavaan tulokseen. (Leppiniemi & Walden 2009, 321, 328–329). Myös Saksassa tuloksentasaamistaroituksessa muodostettavien piilovarausten ja niiden purkamisen motiivina toimii olennaisesti verosuunnittelu (Choi & Meek 2005, 79).

Doupnikin (2008, 339) mukaan maiden väliset erot epävarmuuden välttämässä ja individualismissa johtavat systemaattisiin maiden välisiin eroihin pyrkimyksessä esittää ajallisesti vakaata tilinpäätösinformaatiota eli tasata tulosta. Suomen ja Saksan välillä ei Hofsteden (1991) mukaan ole olennaisia eroja individualismin ja epävarmuuden välttämisen arvoulottuvuuksilla: molemmissa maissa individualismi on korkealla tasolla ja epävarmuuden välttäminen keskitasolla. Sen perusteella voidaan todeta, ettei kulttuurillisilla arvoulottuvuuksista voida löytää selitystä mahdollisiin tuloksentasauksen eroihin maiden välillä. Muun muassa verosuunnittelun johdosta tuloksentasaamista esiintyy molemmissa maissa.

5.2.3 *Yhteenveto kulttuurillisten arvojen eroista*

Suomen ja Saksan kirjanpitokäytännöissä ei aikaisemman analyysin perusteella voida havaita olevan suuria eroja sijoittumisessa Grayn (1988) laskentatoimen kulttuurillisille arvoulottuvuuksille. Taulukossa 2 on vertailtu näiden sekä Doupnikin (2008) määrittelemän vakauden arvon ilmenemistä Suomen ja Saksan kirjanpitokäytännöissä ja esitetty ominaisuuksia, jotka kertovat arvojen ilmenemisestä tai ovat niiden taustalla.

Taulukko 2 Grayn (1988) kulttuurillisten arvojen sekä Dougnikin (2008) vakauden arvon ilmeneminen Saksan ja Suomen kirjanpitokäytännöissä

laskentatoimen kulttuurilliset arvoulottuvuudet	Saksan kirjanpitokäytäntö	Suomen kirjanpitokäytäntö
Ammattimaisuus/ lakiperusteinen sääntely	<ul style="list-style-type: none"> • perinteisesti vahva legalistisuus • Yksityisen elimen hyväksyminen sääntelijäksi 1998: DRSC:n saksalaiset tilinpäätös-standardit 	<ul style="list-style-type: none"> • teoriaperusteisuus antaa tilaa myös laskenta-ammattilaisten harkinnalle • hyvän kirjanpitotavan lähteinä KPL:n ja KPA:n lisäksi KILAn lausunnot ja meno-tulo-teoria
	vahvasti lakiperusteinen sääntely, mutta ammattimaisuus valtaamassa alaa	lakiperusteinen sääntely yhdistettynä ammattimaisuuteen
Yhdenmukaisuus/ joustavuus	<ul style="list-style-type: none"> • Aikaisemmin yhtenäistilipuitteistot, joista seurannut toimialojen välistä formaattitason yhdenmukaisuutta • vahva verosidonnaisuus yhdenmukaistaa • sääntely eriytetty juridisen muodon, koon ja toimialan mukaan 	<ul style="list-style-type: none"> • ei yhtenäistilipuitteistojen perinnettä • teoriaperusteisuus tuo joustavuutta • vahva verosidonnaisuus yhdenmukaistaa • sääntely eriytetty juridisen muodon, koon ja toimialan mukaan
	ulottuvuuden keskivaiheilla, mutta lähempänä yhdenmukaisuutta	ulottuvuuden keskivaiheilla, mutta lähempänä joustavuutta
Konservatismi/ optimismi	<ul style="list-style-type: none"> • hallitseva varovaisuusperiaate • voittojen ja tappioiden epäsymmetriset kirjausedellytykset • alimman arvon periaate • ehdoton konservatismi vähentynyt uudistamislain myötä 2009 	<ul style="list-style-type: none"> • hallitseva varovaisuusperiaate • voittojen ja tappioiden epäsymmetriset kirjausedellytykset • alimman arvon periaate
	konservatiivinen	konservatiivinen, mutta lähempänä optimismia kuin Saksan kirjanpitokäytäntö

Läpinäkyvyys/ läpinäkymättö- myys	<ul style="list-style-type: none"> • tilinpäätöksen informaationantotehtävä toissijainen • luotonantajat tärkein informoitava sidosryhmä • sisäiset informointikanavat 	<ul style="list-style-type: none"> • valtio, omistajat ja luotonantajat perinteisesti tärkeimmät informoivat sidosryhmät • kansainväliset vaikutteet: sijoittajat tulleet tärkeämmäksi informoitavaksi sidosryhmäksi
	läpinäkymätön ulkoisille sidosryhmille	läpinäkyvyyden ja läpinäkymättömyyden rajalla
Vakaus/ epävakaas	<ul style="list-style-type: none"> • tuloksentasaus yleistä • piilovaraukset 	<ul style="list-style-type: none"> • tuloksentasaus verosuunnittelutarkoituksessa
	pyrkimys tuloksen vakauteen	pyrkimys tuloksen vakauteen

Erot sijoittumisessa Grayn (1988) arvoulottuvuuksille ja Doupnikin (2008) vakauden arvoulottuvuudelle Saksan ja Suomen välillä muodostuvat lähinnä siitä, että Suomi sijoittuu lähemmäs ammattimaisuutta ja Saksa lakiperusteista sääntelyä sekä siitä, että Suomen kirjanpitokäytäntö on lähempänä joustavuutta, kun taas Saksan kirjanpitokäytäntö on lähempänä yhdenmukaisuutta, kuten taulukosta 2 käy ilmi. Molempien maiden kirjanpitokäytännöt sijoittuvat lähelle konservatismia, läpinäkymättömyyttä ja vakautta, vaikkakin voidaan todeta Saksan ylläpitäneen kirjanpidon konservatiivisuutta ja läpinäkyvyyttä vahvemmin kuin Suomen.

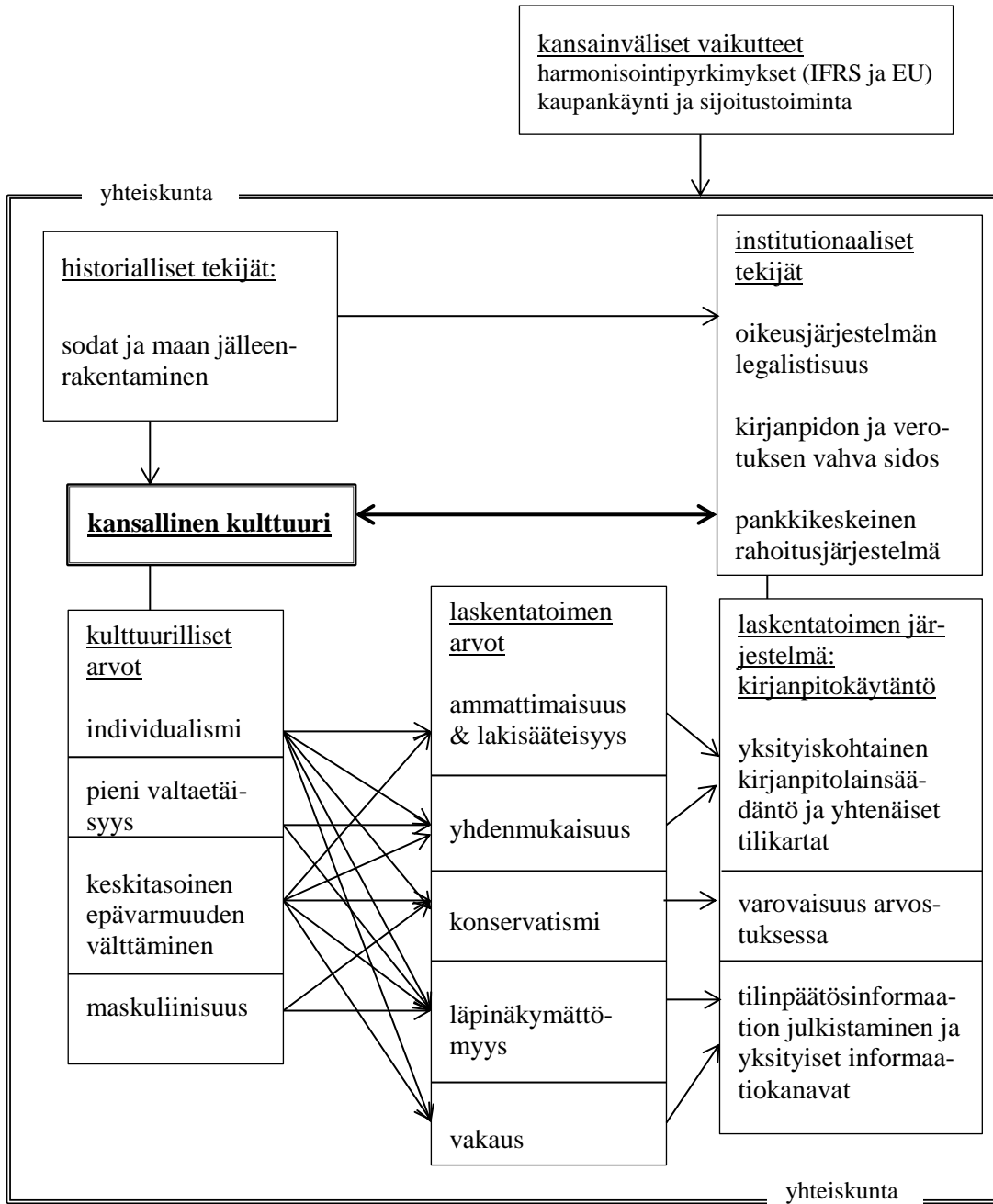
5.2.4 *Kulttuurin vaikutus Saksan ja Suomen kirjanpitokäytäntöihin*

Kulttuuri on monimuotoinen käsite, joka vaikuttaa monien mekanismien kautta yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Kun otetaan huomioon valtioiden monikulttuurisuus, kulttuurin vaikutuksen tutkimus monimutkaistuu lisää. Tutkittaessa kulttuurin vaikutusta kirjanpitokäytäntöihin voidaan huomata, että se on monissa tapauksissa epäsuora ja sitä voidaan suoremmin analysoida yhteiskunnan institutionaalisten tekijöiden, tärkeimpänä lainsäädäntö- ja verotusjärjestelmän kautta. Tähän tutkielmaan valikoituneet mallit ja niiden pohjalta muotoiltu malli kulttuurin vaikutuksesta kansalliseen laskentatoimen järjestelmään ovat yksinkertaistuksia monimutkaisesta todellisuudesta ja jättävät monia tekijöitä ja tekijöiden välisiä yhteyksiä huomioimatta.

Saksaa ja sen institutionaalisia tekijöitä ja niiden vaikutusta sen kansalliseen laskentatoimen järjestelmään on tutkittu huomattavasti enemmän kuin Suomea, johtuen sen merkittävästä asemasta eurooppalaisena talousmahtina. Suomen kansallisen laskentatoimen järjestelmän sijoittumista suhteessa muihin maihin ja kulttuurillisten selitysten etsimistä tälle vaikeuttaa osaltaan se, ettei Suomea ole juuri tutkittu aiheen kansainväli-

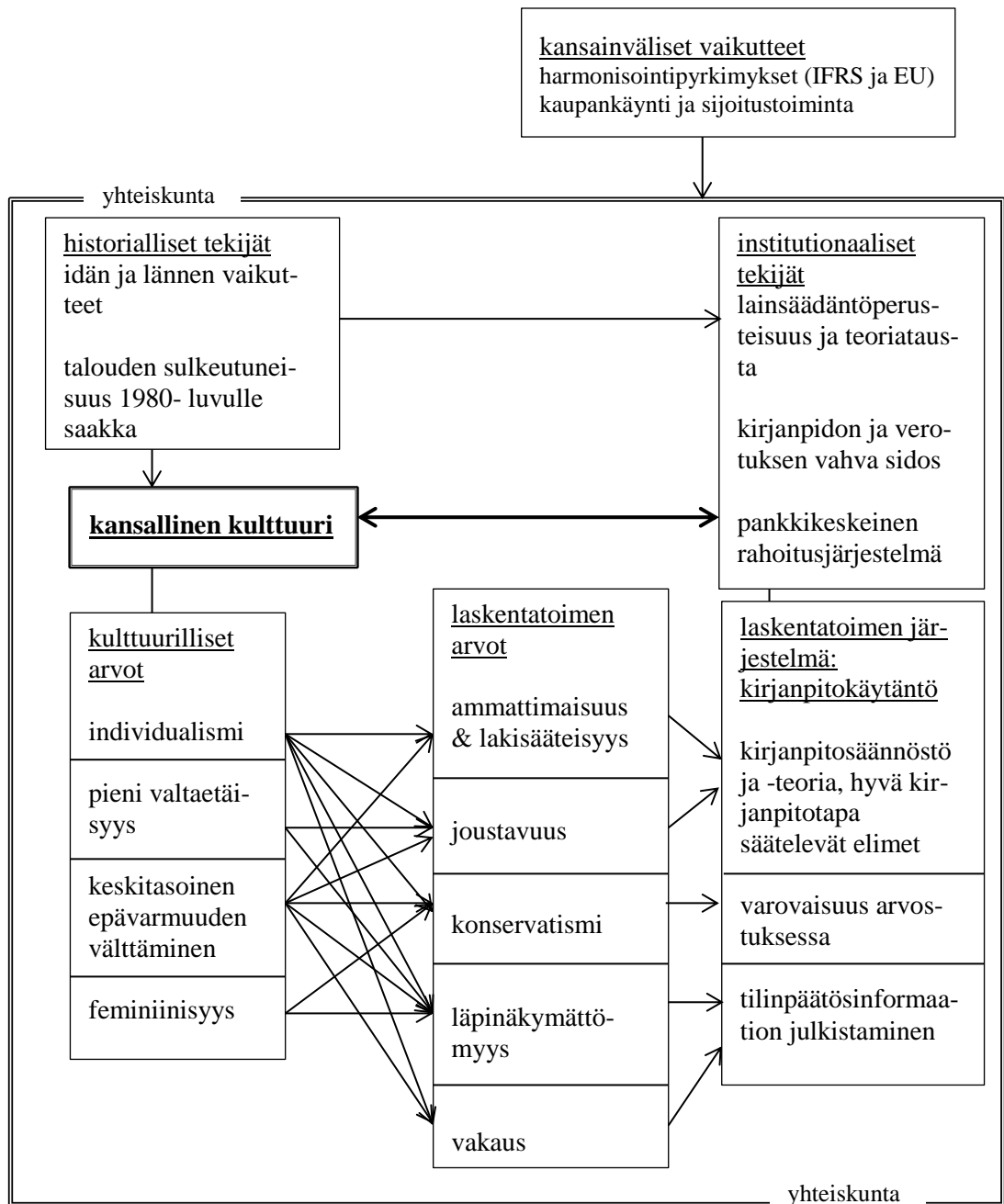
sessä tutkimuksessa erikseen, vaan korkeintaan osana pohjoismaista klusteria, kuten Hofstede (1980) ja Gray (1988) ovat tutkimuksessaan tehneet. Pohjoismaiden yhdistäminen samaksi klusteriksi vie osittain pohjan Suomea koskevien johtopäätösten tekemiseltä, koska pohjoismaiden kirjanpitokäytäntöjen välillä luonnollisesti on eroja.

Kuviossa 11 on esitetty tässä tutkielmassa sovellettava malli kulttuurin vaikutuksesta Saksan kirjanpitokäytäntöön. Mallin muunnos pohjautuu tämän luvun analyysissä esille nousseisiin asioihin.

Kuvio 11 Kansallisen kulttuurin vaikutus Saksan kirjanpitokäytäntöön

Vastaavasti kuviossa 12 mallia on muokattu ja täydennetty vastaamaan analyysin perusteella syntyneitä käsityksiä kulttuurin vaikutuksesta Suomen kirjanpitokäytäntöön.

Kuvio 12 Kansallisen kulttuurin vaikutus Suomen kirjanpitokäytäntöön

Sekä Saksan että Suomen laskentatoimen kirjanpitokäytäntöön vaikuttaa etenkin molemmissa maissa vallitseva rahoitusmarkkinoiden pankkikeskeisyys sekä kirjanpidon ja verotuksen läheinen yhteys. Maiden kansalliset kulttuurit eivät poikkea Hofsteden kansallisen kulttuurin arvoulottuvuuksilla juurikaan toisistaan, sillä molemmat ovat vahvas-

ti individualistisia ja niissä valtaetäisyys on suhteellisen pieni ja epävarmuuden välttäminen keskitasoa. Maat eroavat näillä arvoulottuvuuksilla siinä, että Saksan kulttuuri on Hofsteden mukaan vahvasti maskuliinista, siinä missä pohjoismaiden, mukaan lukien Suomen kansallinen kulttuuri taas on selkeästi feminiinistä. Nämä kulttuurilliset arvoulottuvuudet sekä niihin pohjautuvat Grayn laskentatoimen kulttuurilliset arvoulottuvuudet selittävän eroja lähinnä angloamerikkalaisten ja mannereurooppalaisten kirjanpitokäytäntöjen välillä. Suomen ja Saksan eroja niiden ei voida nähdä selittävän, johtuen myös maiden kulttuurillisesta läheisyydestä toisiinsa. Suomen ja Saksan kirjanpitokäytännöt ovat samankaltaisia ensinnäkin, koska Saksalla on ollut merkittävä vaikutus Suomen kirjanpitokäytännölle etenkin sen kehittymisen alkuvaiheissa. Toisaalta molempiin maihin on historiallisista syistä kehittynyt rakenteeltaan samankaltaiset rahoitusmarkkinat.

Sekä Saksan ja Suomen kulttuurin että institutionaalisen todellisuuden ollessa olennaisesti samanlainen, syntyvät kirjanpitokäytäntöjen erot lähinnä siitä, että saksalainen perinne on vahvemmin legalistista ja suomalainen teoriaperusteista. Suomen kirjanpitokäytäntö on myös Grayn mukaan ammattimaisempaa ja joustavampaa kuin Saksan kirjanpitokäytäntö. Nämä erot merkitsevät olennaisesti samoja asioita, eikä voida esittää yksiselitteisiä kausaalisuhteita. Saksan kirjanpitokäytäntö on taas konservatiivisempaa ja läpinäkymättömämpää kuin Suomen kirjanpitokäytäntö, vaikkakin molempia maita on kritisoitu näistä kirjanpidon ominaisuuksista. Suomen kirjanpitokäytännössä ei ole kuitenkaan ollut aikaisemmin samanlaisia ehdottoman konservatismiin piirteitä kuin Saksan kirjanpitokäytännössä. Suomessa asenne kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamiseen vaikuttaisi myös olevan avoimempi kuin Saksassa, mikä voisi johtaa nopeampaan kirjanpitokäytännön läpinäkyvyyden vahvistumiseen. On kuitenkin käytännössä mahdotonta sanoa, onko kirjanpitokäytäntöjen eroavaisuuksissa kyse maiden historiallisen kehityksen ja kansainvälisten vaikutteiden yhdistelmästä vai kansallisessa kulttuurissa vallitsevista arvoista.

Vaikka kulttuurin ja muiden yhteiskunnan tekijöiden vaikutusta laskentatoimeen on tutkittu jo kolmen vuosikymmenen ajan, voidaan edelleen todeta kuten Graykin (1988, 13) tutkimuksessaan: aikaisempi tutkimus on osoittanut, että on olemassa erilaisia laskentatoimen malleja ja että kansallisten laskentatoimen ja tilinpäätösraportoimisen järjestelmien kehittyminen liittyy ulkoisiin tekijöihin, mutta silti näiden mallien ja niihin vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen säilyy kiistanalaisena. Kulttuurin merkitys tässä kontekstissa ei ole läheskään selvä.

6 YHTEENVETO

Kirjanpidon tehtävä on vaihdellut sen pitkän historian aikana. Alun perin kirjanpidon tehtävänä oli lähinnä auttaa omistajaa hoitamaan talouttaan ja hallitsemaan liiketoimintaansa. 1700-luvulla yhtiöt alkoivat kuitenkin kasvaa ja kehittyi osakeyhtiö, jonka omistus ja johto ovat erillään toisistaan. Tämän johdosta ulkoisille sidosryhmille, varsinkin yhtiön päivittäisen toiminnan ulkopuolisille sijoittajille syntyi informaatiotarpeita etenkin koskien heidän sijoittamansa pääoman pysyvyyttä yhtiössä. Luotettavan informaation takaamiseksi kirjanpito- ja tilintarkastuslainsäädäntö alkoi kehittyä. 1800-luvulla monien eurooppalaisten maiden hallitukset alkoivat vaatia yhtiöiltä vuosittain taseen, jotta pääoman säilyvyyttä voitaisiin tarkkailla. Tähän aikaan hallitsevia olivat staattiset taseteoriat, jotka painottavat omaisuuden arvonmääritystehtävää.

1900-luvun alun Yhdysvaltojen osakemarkkinoiden romahdusta seurannut laskusuhdanne vaikutti hallitusten toimiin ja sijoittamisen suojaamisen parantamiseen. Kirjanpidon tuli mahdollistaa johdon tarkkaileminen, ja estää sen opportunistinen käyttäytyminen päämies-agenttisuhteessa. 1960-luvulla käsitys kirjanpidon tehtävästä alkoi muuttua kohti nykyistä hallitsevaa näkemystä. Yhtiöillä on merkittävä taloudellinen merkitys yhteiskunnassa ja niillä on siten monia sidosryhmiä. Tilinpäätöksen tehtävä onkin antaa ennen kaikkea päätöksentekoa tukevaa informaatiota yhtiön sidosryhmille, jolloin tulevaisuusorientoitunut informaatio on erityisen merkittävässä asemassa. Samalla kehittyivät dynaamiset kirjanpitoteoriat, jotka painottavat tilinpäätöksen tuloksenlaskentatehtävää. Tilinpäätöksen tehtävästä sidosryhmien päätöksentekoa tukevan informaation antajana vallitsee nykyään laaja yksimielisyys, mutta näkökulmat eroavat maiden välillä siinä, mitkä nähdään tärkeimpinä informoivina sidosryhminä.

Vallitsevan näkökulman mukaisesti sellaista tilinpäätöstä pidetään laadukkaana, jonka informaatioarvo sidosryhmille on olennainen. Konservatismiin ja siihen läheisessä yhteydessä olevan varovaisuuden periaatteen nähdään rajoittavan olennaisen ja luotettavan tilinpäätösinformaation esittämistä, vaikka ne toisaalta mahdollisesti estävät johdon opportunistista käyttäytymistä. Konservatismi voi johtaa varallisuuden aliarvostamiseen ja velkojen yliarvostamiseen sekä siihen, että tulos heijastaa huonoja uutisia herkemmin kuin hyviä. Tuloksenjärjestelyn mahdollistava johdon harkinnan käyttäminen voi johtaa siihen, että sidosryhmille muodostuu vääristynyt kuva yhtiön taloudellisesta tilasta. Myös taipumus läpinäkymättömyyteen eli tilinpäätösinformaation julkistamiseen vain yhtiöön läheisessä suhteessa oleville rajoittaa tilinpäätöksen laatua etenkin ulkoisille sidosryhmille. Toisaalta yksityiset informaatiokanavat voivat korvata informaation julkistamisen.

Kansallisissa kirjanpitokäytännöissä havaitaan eroja maiden välillä ja niiden voidaan nähdä muotoutuneen palvelemaan maan kulttuuriympäristön edellyttämiä tarkoituksia. Kansallisen kirjanpitokäytännön muodostumiseen vaikuttavat yhteiskunnan sisäiset,

institutionaaliset tekijät, kuten lainsäädäntö-, verotus- ja rahoitusjärjestelmät. Kansallisen kulttuurin voidaan nähdä vaikuttavan kirjanpitokäytäntöön näiden tekijöiden kautta. Myös kansainvälisillä vaikutteilla ja etenkin EU:n direktiivien ja kansainvälisten tilinpäätösstandardien harmonipyrkimyksillä on yhä enenevässä määrin vaikutusta kirjanpitokäytäntöön. Lisäksi Hofsteden mukaan on olemassa kulttuurillisia arvoja, jotka yhteisön jäsenet jakavat, ja joista muodostetuilla arvoulottuvuuksilla maiden kulttuurit sijoituvat erilailta toisiinsa nähden. Nämä ulottuvuudet ovat valtaetäisyys, epävarmuuden välttäminen, individualismi ja sen vastaulottuvuus kollektivismi, maskuliinisuus ja sen vastaulottuvuus feminiinisyys sekä lyhyen tai pitkäkätähtäimen orientaatio.

Hofsteden tutkimusta ja maiden sijoittelua hänen luomillaan arvoulottuvuuksilla on kritisoitu siitä, ettei se ota huomioon maiden monikulttuurisuutta rinnastaessaan maan kansan ja kulttuurin. Kuitenkin Hofsteden kulttuurilliset arvoulottuvuudet ovat pohjana monissa, etenkin johtamistieteiden tutkimuksissa, eikä niiden kulttuurin alalla saavuttama valta-asema ole heikentynyt 20 vuoden kuluessa tutkimuksen ilmestymisestä. Niitä on sovellettu myös laskentatoimen alakulttuuriin tutkittaessa kansallisen kulttuurin vaikutusta kansalliseen laskentatoimen järjestelmään ja kirjanpitokäytäntöön, merkittävämpänä Grayn tutkimus ja sen myöhemmät sovellukset. Gray liittää Hofsteden kansallisen kulttuurin arvot laskentatoimeen ja luo laskentatoimen kulttuurilliset arvoulottuvuudet: ammattimaisuus vs. lakiperusteinen sääntely, yhdenmukaisuus vs. joustavuus, konservatismi vs. optimismi sekä läpinäkymättömyys vs. läpinäkyvyys. Grayn mallia on kritisoitu vastaavasti kuin Hofsteden. Lisäksi sen nähdään jättävän huomiotta maan poliittisten, historiallisten, lainsäädännöllisten ja taloudellisten tekijöiden vaikutuksen vertaillessaan kansallisia laskentatoimen järjestelmiä.

Kulttuuri on moniulotteinen käsite, joka on antropologisessa kirjallisuudessa määritelty monella tavalla, ja jonka vaikutus kirjanpitokäytäntöön ei ole yksiselitteinen, eikä suora. Tässä tutkielmassa Saksan ja Suomen kansallisen kulttuurin katsotaan vaikuttavan maiden kirjanpitokäytäntöön yhteiskunnan institutionaalisten tekijöiden, etenkin lainsäädäntö-, verotus-, ja rahoitusjärjestelmien kautta sekä ilmenevän ihmisten käyttäytymisessä Hofsteden muotoilemina kulttuurillisina arvoina. Erityisesti laskentamattilaisilla nämä arvot ilmenevät Grayn laskentatoimen kulttuurillisina arvoina. Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksena on Saksaan ja Suomeen syntynyt niiden kansalliset kirjanpitokäytännöt eli kirjanpitoa sääntelevät elimet, kirjanpitosäännöt ja niiden soveltamistavat.

Saksalla ja Suomella on jo pitkään ollut vahvat kulttuurilliset ja kaupalliset suhteet. Muiden pohjoismaiden tavoin myös Suomen kirjanpitokäytäntö sai paljon vaikutteita Saksasta etenkin 1920- ja 1930-luvuilla. 1960-luvulla Suomen kirjanpitokäytäntöön vaikutti paljon Martti Saarion meno-tulo-teoria, joka perustui saksalaisen Schmalenbachin dynaamiseen taseteoriaan. Suomen kirjanpitokäytäntö muodostui teoriaperusteiseksi, kun se taas Saksassa on legalistista eli yksityiskohtaiseen lainsäädäntöön perustu-

vaa. Molempien maiden rahoitusjärjestelmä on pankkikeskeinen ja kirjanpidolla ja verotuksella on vahva sidos. Erityisesti Saksan laskentatoimen järjestelmää on kritisoitu luotonantajien informoimiseen keskittymisestä ja konservatismista.

Suomi sijoittuu Grayn ammattimaisuuden arvoulottuvuudella lähemmäs ammattimaisuutta kuin Saksa eli laskenta-ammattilaisilla on mahdollisuus käyttää ammattimaisista harkintaansa soveltaessaan kirjanpitosäännöksiä suuremmassa laajuudessa Suomessa kuin Saksassa. Kirjanpidon teoriataustaisuus antaa enemmän tilaa laskenta-ammattilaisten oman ammattimaisen harkinnan käyttämiselle kuin legalistisuus. Suomalaisen hyvän kirjanpitotavan lähteitä ovat lainsäädännön lisäksi myös KILA:n yleisohjeet ja lausunnot sekä meno-tulo-teoria. Saksankin kirjanpitokäytäntö on liikkunut 2000-luvulla tähän suuntaan kansallisen kirjanpitostandardeja julkaisevan elimen DRSC:n perustamisen johdosta. Saksassa pyrkimys kirjanpitokäytännön yhtenäisyyteen on vahvempi kuin Suomessa, vaikkakin molemmat maat sijoittuvat tämän Grayn arvoulottuvuuden keskivaiheille. Toimialakohtaisilla yhtenäisillä tilipuitteistoilla on Saksassa pitkät perinteet, joita Saksan teollisuusliitto edelleen jatkaa. Suomessa vastaavaa perinnettä ei ole ja kirjanpidon teoriataustaisuus tekee kirjanpitokäytännöstä joustavampaa.

Saksan kirjanpitokäytäntö on konservatiivisempaa kuin Suomen. Molemmissa maissa varovaisuus hallitsee kirjanpidollista arvostusta sekä voitoille ja tappioille on toisistaan poikkeavat ja epäsymmetriset kirjausedellytykset. Perinteisesti sekä Suomessa että Saksassa varat arvostetaan niiden historialliseen hankintamenuun ja uudelleenarvostamisessa tulee soveltaa alimman arvon periaatetta. Saksan kirjanpitokäytännössä on kuitenkin ollut Suomea pitempään ehdottoman konservatismiin piirteitä ja Suomen kirjanpitokäytäntö on lähentynyt kansainvälistä käytäntöä nopeammin kuin Saksan. Saksan kirjanpitokäytäntö on Grayn mukaan lisäksi läpinäkymättömämpää ulkoisille sidosryhmille kuin Suomen. Saksan kirjanpitokäytäntö on kuitenkin muuttunut Grayn tutkimuksen teon jälkeen informatiivisemmaksi etenkin vuoden 2009 kirjanpitolainsäädännön uudistamislain (BilMoG) myötä. Kansainvälisten harmonisointipyrkimysten ja molempien maiden EU-jäsenyyden seurauksena Suomeen ja Saksaan kohdistuu paineita soveltaa kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja ja etenkin parantaa tilinpäätösinformaation olennaisuutta ja läpinäkyvyyttä yhtiön ulkoisille sidosryhmille.

Suomen ja Saksan kirjanpitokäytäntöjen väliset erot eivät ole suuria johtuen historiallisesti vahvoista kulttuurillisista ja kaupallisista suhteista maiden välillä. Lisäksi EU:n direktiiveillä on ollut vaikutusta molempien maiden kirjanpitokäytäntöihin, jotka edelleen muuttuvat, johtuen etenkin kansainvälisistä harmonisointipyrkimyksistä. Käytännössä ei voida yksiselitteisesti todeta, johtuvatko kirjanpitokäytäntöjen eroavaisuudet maan historiallisen kehityksen ja kansainvälisten vaikutteiden yhdistelmästä vai maan kansallisessa kulttuurissa vallitsevista arvoista.

LÄHTEET

AktG Aktiengesetz 22.12.2011.

Alexander, David (1993) A European true and fair view? *European Accounting Review*, Vol. 2(1), 59–80.

Alexander, David (1996) Truer and fairer. Uninvited comments on invited comments. *European Accounting Review*, Vol. 5(3), 483–493.

American Accounting Association (AAA) (1966) *A Statement of Basic Accounting Theory*.

AMPL Arvopaperimarkkinalaki 26.5.1989/495.

Andersson, Maria – Holmberg, Sanna (2006) *Financial accounting: Finland*. Teoksessa: *Financial accounting in the Nordic countries*, toim. Fagerström, Arne – Lundh, Simon, 109–123. Linköpings universitet, Linköping.

Asetus kirjanpitolautakunnasta 19.10.1973/784.

Ball, Ray – Shivakumar, Lakshmanan (2005) Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness, *Journal of Accounting and Economics*, 39(1), 83–128.

Basic figures on the EU (2012) Eurostat, the statistical office of the European Union. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GL-12-001/EN/KS-GL-12-001-EN.PDF>, haettu 7.4.2012.

Baskerville, Rachel (2003) Hofstede never studied culture, *Accounting, Organizations and Society*, Vol.28(1), 1–14.

Basu, Sudipta (1997) The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 24, 3–37.

Beaver, William (1998) *Financial Reporting: An Accounting Revolution*. 3. uud. p. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.

Beaver, William – Ryan, Stephen (2005) Conditional and unconditional conservatism: concepts and modeling, *Review of Accounting Studies*, Vol. 10 (2–3), 269–309.

BilMoG Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz 25.5.2009, <http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Gesetz_zur_Modernisierung_des_Bilanzrechts.pdf?__blob=publicationFile>, haettu 23.9.2012.

Booth, Geoffrey – Brockman, Paul – Kallunki, Juha-Pekka – Martikainen, Teppo (2000) Accounting income smoothing and reductions in analysts' earnings forecast errors over the fiscal year: finnish evidence. *International Journal of Management*, Vol. 17(3), 311–322.

- Bundesministerium der Finanzen (2010) Maßgeblichkeit der handelsrechtlichen Grundsätze ordnungsmäßiger Buchführung für die steuerliche Gewinnermittlung; Änderung des § 5 Absatz 1 EStG durch das Gesetz zur Modernisierung des Bilanzrechts (Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz - BilMoG) vom 15. Mai 2009, <http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Downloads/BMF_Schreiben/Steuerarten/Einkommensteuer/235_a_Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=3>, haettu 26.9.2012.
- Bundesministerium der Justiz (2009) Wesentliche Änderungen des Bilanzrechtsmodernisierungsgesetzes im Überblick, <http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/Wesentliche_Aenderungen_des_Bilanzrechtsmodernisierungsgesetzes_im_Ueberblick.html?nn=1469326>, haettu 23.9.2012.
- Bundesministerium der Justiz (2011) Pressemitteilung: Deutsche Stimme in internationaler Rechnungslegung gesichert. 02.12.2011. <http://www.bmj.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2011/20111202_Deutsche_Stimme_in_internationaler_Rechnungslegung_gesichert.html>, haettu 29.10.2012.
- Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (2008) Bundesgesetzblatt Jahrgang 2008 Teil I Nr. 64. <<http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Gesetz/steuerliche-umsetzung-konjunkturpaket-i,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>>, haettu 13.11.2012.
- Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (2012) Wirtschaftsdaten- neue Bundesländer August 2012, <<http://www.bmwi.de/DE/Mediathek/publikationen,did=123198.html>>, haettu 22.9.2012.
- Bushman, Robert – Piotroski, Joseph – Smith, Abbie (2004) What determines corporate transparency? *Journal of Accounting Research*, Vol.42 (2), 207–252.
- Busse von Colbe, Walther (1984) *A true and fair view: a German perspective*. Teoksessa: *EEC accounting harmonization: implementation and impact of the fourth directive*, toim. Gray, S.J. – Coenenberg, A.G., 121–128. Elsevier Science Publishers B.V, Amsterdam.
- Chanchani, Shalin – MacGregor, Alan (1999) A synthesis of cultural studies in accounting. *Journal of Accounting Literature*, Vol. 18, 1–30.
- Cheng, Qiang – Warfield, Terry (2005) Equity incentives and earnings management, *The Accounting Review*, Vol. 80(2), 441–476.
- Choi, Frederick – Levich, Richard (1991) Behavioral effects of international accounting diversity. *Accounting Horizons*. Vol.5, 1–13.

- Choi, Frederick – Frost, Carol Ann – Meek, Gary (2001) *International Accounting*. 4. uud. p. Pearson Education, Upper Saddle River, New Jersey.
- Choi, Frederick – Meek, Gary (2005) *International Accounting*. 5. uud. p. Pearson Education, Upper Saddle River, New Jersey.
- Clifford, James (1986) *Introduction: partial truths*. Teoksessa: *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, toim. Clifford, James – Marcus, George, 1–26. University of California Press, Berkeley.
- Deutsche Bundesbank (2012) Ergebnisse der gesamtwirtschaftlichen Finanzierungsrechnung für Deutschland – 2006 bis 2011. Statistische Sonderveröffentlichung 4 Juni 2012. <http://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Downloads/Veroeffentlichungen/Statistische_Sonderveroeffentlichungen/Statso_4/statso_4_ergebnisse_der_gesamtwirtschaftlichen_finanzierungsrechnung_fuer_deutschland_1991_bis_2009.pdf?__blob=publicationFile>, haettu 31.10.2012.
- Deutscher Bundestag (2008) Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Modernisierung des Bilanzrechts (Bilanzrechtsmodernisierungsgesetz- BilMoG), Drucksache 16/10067. <<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/100/1610067.pdf>>, haettu 2.10.2012.
- Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee (2011a) Standardisierungsvertrag mit dem Bundesministerium der Justiz vom 2.12.2011. <http://www.drsc.de/docs/drsc/standardisierungsvertrag/111202_SV_BMJ-DRSC.pdf>, haettu 29.10.2012.
- Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee (2011b) Deutsche Rechnungslegungs Standards (Übersicht). <<http://www.drsc.de/service/drs/standards/index.php>>, haettu 29.10.2012.
- Doupnik, Timothy – Salter, Stephen (1995) External environment, culture, and accounting practice: a preliminary test of a general model of international accounting development. *The International Journal of Accounting*, Vol. 30(3), 189–207.
- Doupnik, Timothy – Richter, Martin (2003) Interpretations of uncertainty expressions: a cross-national study. *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 28(1), 15–35.
- Doupnik, Timothy – Richter, Martin (2004) The Impact of culture on the interpretation of “in context” verbal probability expressions. *Journal of Accounting Research*. Vol. 3(1), 1–20.
- Doupnik, Timothy – Tsakumis, George, (2004) A critical review of test of Gray’s theory of cultural relevance and suggestions for future research. *Journal of Accounting literature*, Vol. 23, 1–48.

- Douppnik, Timothy – Riccio, Edson (2006) The influence of conservatism and secrecy on the interpretation of verbal probability expressions in the Anglo and Latin cultural areas. *The International Journal of Accounting*, Vol. 41(3), 237–261.
- Douppnik, Timothy (2008) Influence on culture on earnings management: a note. *Abacus*, Vol. 44(3), 317–340.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2011) Yritysten rahoituskysely - vuosi 2010. <http://www.ek.fi/ek/fi/tutkimukset_julkaisut/2011/1_tammi/Yritysten-rahoituskysely_2010.pdf>, haettu 31.10.2012.
- Elinkeinoverolaki 24.6.1968/360.
- Eriksen, Thomas Hylland (2004) *Toista maata?: johdatus antropologiaan*. Suomen antropologinen seura: Gaudeamus, Helsinki.
- EStG Einkommensteuergesetz, alte Fassung. 19.10.2002.
- EStG Einkommensteuergesetz 8.5.2012.
- EStDV Einkommensteuer-Durchführungsverordnung 1.11.2011. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/estdv_1955/gesamt.pdf>, haettu 26.9.2012.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1606/2002.
- Euroopan yhteisöjen neuvoston neljäs direktiivi 78/660/ETY.
- Fagerstöm, Arne – Lundh, Simon (2009) Accounting development in the Nordic countries: a comparative study. *Journal for Global Business Advancement*, Vol. 2(1/2), 4–29.
- Flower, John (2004) *European financial reporting: adapting to a changing world*. Palgrave Macmillan, Houndmills.
- Forrester, David (1984) *German financial reporting*. Teoksessa: *International Accounting*, Toim. Holzer, H. Peter, 315–332, Harper & Row, New York.
- Fülbier, Rolf – Gassen, Joachim – Sellhorn, Thorsten (2008) Vorsichtige Rechnungslegung: theoretische Erklärung und empirische Evidenz. *Zeitschrift für Betriebswirtschaft*, Vol. 78(12), 1317–1342.
- Gallhofer, Sonja – Haslam, James (1991) The aura of accounting in the context of a crisis: Germany and the first world war. *Accounting, Organizations and Society*. Vol. 16(5/6), 487–520.
- García Lara, Juan – García Osma, Beatriz – Penalva, Fernando (2009) The economic determinants of conditional conservatism. *Journal of Business Finance and Accounting*. Vol. 36 (3–4), 336–372.
- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures*. Basic Books, New York.

- Geertz, Clifford (1995) *After the fact: two countries, four decades, one anthropologist*. Harvard University Press, Cambridge.
- Giroux, Gary (2003) *Financial analysis: a user approach*. John Wiley & Sons, New York.
- Giroux, Gary (2004) *Detecting earnings management*. Wiley, Hoboken.
- Gray, S. J., (1988) Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems internationally. *Abacus*, Vol. 24 (1), 1–15.
- Hallberg, Anders – Klein, Stefan (2006) *Accounting context: Finland*. Teoksessa: *Financial accounting in the Nordic countries*, toim. Fagerström, Arne – Lundh, Simon, 33–52. Linköpings universitet, Linköping.
- Haller, Alex (1992) The relationship of financial and tax accounting in Germany: a major reason for accounting disharmony in Europe. *The International Journal of Accounting*, Vol. 27(4), 310–323.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle kirjanpitolain ja laeiksi osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun ja osuuskuntalain 79 c §:n muuttamisesta (173/1997), <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1997/19970173>>, haettu 5.10.2012.
- Hansen, Reginald (1998) Assessing and tax accounting principles in the German civil and commercial code and the impact on tax compliance. *European Journal of Law and Economics*, Vol. 7(1), 15–46.
- Healy, Paul – Wahlen, James (1999) A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons*, Vol. 13(4), 365–383.
- Heidhues, Eva – Patel, Chris (2011) A critique of Gray's framework on accounting values using Germany as a case study. *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 22, 273–287.
- Hepworth, Samuel (1953) Smoothing periodic income. *Accounting review*, Vol. 28(1), 32–39.
- HGB Handelsgesetzbuch 22.12.2011.
- Hofstede, Geert (1980) *Culture's consequences*. Sage Publications, Beverly Hills.
- Hofstede, Geert (1991) *Cultures and organisations: software of the mind*. McGraw-Hill, London.
- Hofstede, Geert (1998) Attitudes, Values and organizational cultures: disentangling the concepts. *Organization Studies*, Vol. 19, 477–492.
- Hämäläinen, Sanna (2011a) Institutionaalisen ympäristön vaikutus tilinpäätösinformaation laatuun. *Tilintarkastus*, Vol. 4, 36–39.

- Hämäläinen, Sanna (2011b) The Effect of institutional settings on accounting conservatism – Empirical evidence from the Nordic countries and the transitional economies of Europe. Tohtorin väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
<<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69549/isbn%209789522650818.pdf?sequence=1>>, haettu 30.5.2012.
- Iatridis, George (2011) Accounting disclosures, accounting quality and conditional and unconditional conservatism. *International Review of Financial Analysis*, Vol. 20 (2), 88–102.
- IFRS-standardit. 1.1.2011 alkavilla tilikausilla noudatettavat vaatimukset. IFRS-standardien (IFRSs) konsolidoitu teksti mukaan lukien IAS-standardit (IASs) ja tulkinnat. Ei sisällä standardeja, jotka tulevat voimaan myöhemmin kuin 1.1.2011. KHT-Media, Helsinki.
- Jensen, Michael – Meckling (1976) William H. Theory of the firm: Managerial behaviour, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, 305–360.
- Kasanen, Eero – Lukka, Kari – Siitonen, Arto (1991) Konstruktiivinen tutkimusote liikeloustieteessä. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, Vol. 40 (3), 301–329.
- Kepsu, Mikko (2012) *Earnings management in the process of preparing corporate financial reports*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja A-3/2012, Turku.
- Kettunen, Pertti (1993) Financial accounting and reporting in Finland. *European Accounting Review*, Vol.3, 592–602.
- Kirjanpitolautakunta (2007) Yleisohje suunnitelman mukaisista poistoista 16.10.2007. <<http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/all/751B9F97EE8F7B2BC22573790048AF8E?openDocument>>, haettu 9.10.2012.
- Kohn, Melvin (1996) *Cross-national research as an analytic strategy: American sociological association, 1987 Presidential address*. Teoksessa: *Comparing nations and cultures: readings in a cross-disciplinary perspective*, toim. Inkeles, Alex – Sasaki, Masamichi, 28–53. Prentice Hall, New Jersey.
- KPL Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.
- Kvaal, Erlend – Nobes, Christopher (2010) International differences in IFRS policy choice: a research note. *Accounting and Business Research*, Vol. 40(2), 173–187.
- LaFond, Ryan – Watts, Ross (2008) The information role of conservatism. *The Accounting Review*, Vol. 83 (2), 447–478.
- LaPorta, Rafael – Lopez-de-Silanes, Florencio – Shleifer, Andrei – Vishny, Robert (1998) Law and Finance. *Journal of Political Economy*, Vol. 106(6), 1113–1155.

- Leppiniemi, Jarmo (2000) Onko meno-tulo-teoria kuollut? *Verotus*, Vol. 50(5), 532–538.
- Leppiniemi, Jarmo – Walden, Risto (2009) *Tilinpäätös- ja verosuunnittelu*. 10. uud. p. WSOYpro, Helsinki.
- Leuz, Christian – Nanda, Dhananjay – Wysocki, Peter (2003) Earnings management and investor protection: an international comparison. *Journal of Financial Economics*, Vol. 69(3), 505–527.
- Leuz, Christian – Wüstemann, Jens (2003) The role of accounting in the German financial system. *CFS Working Paper* No. 2003/16.
- Majala, Reino (1987) *Kirjanpitoikäytäntöjen vertailevan tutkimisen käsitteellisen viitekehyksen kehittelyä*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-5:1987. Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Nabar, Sandeep – Boonlert-U-Thai, K.K. (2007) Earnings management, investor protection and national culture. *Journal of International Accounting Research*, Vol.6(2), 35–54.
- Neilimo, Kari – Näsi, Juha (1980) *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen-taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Nobes, Christopher (1998) Towards a general model of the reasons for international differences in financial reporting. *Abacus*. Vol. 34(2), 162–187.
- Nobes, Christopher – Parker, Robert (2002) *Comparative international accounting*. 7. uud. p. Pearson Education, Essex.
- Nobes, Christopher – Parker, Robert (2006) *Comparative international accounting*. 9. uud. p. Pearson Education, Essex.
- Näsi, Juha (1980) *Ajatuksia käsiteanalyysistä ja sen käytöstä yrityksen taloustieteessä*. Tampereen yliopisto, yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden julkaisuja. Sarja A2: tutkielmia ja raportteja, Tampere.
- Näsi, Salme (1993) Finland. *European Accounting Review*, Vol.2, 319–328.
- Näsi, Salme – Näsi, Juha (1996) Accounting and business economics traditions in Finland – from a practical discipline into a scientific subject and field of research. *European Accounting Review*, Vol. 6(2), 199–229.
- Ordelheide, Dieter (1993) True and fair view: a European and a German perspective. *European Accounting Review*, Vol. 2(1), 81–90.
- Ordelheide, Dieter (1996) True and fair view: a European and a German perspective II. *European Accounting Review*, Vol. 5(3), 495–506.
- Ordelheide, Dieter – Pfaff, Dieter (1994) *Germany*. Routledge, London

- Ortner, Sherry (1999) *Introduction*. Teoksessa: *The fate of "culture": Geertz and beyond*, toim. Ortner, Sherry, 1–13. University of California Press, Berkeley.
- OYL Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624.
- Parker, R. H. (1983) Some international aspects of accounting. Teoksessa: *International accounting and transnational decisions*. toim. Gray, S.J., 9–17. Butterworths, London.
- Parsons, T. (1977) *The evolution of societies*. Prentice Hall, New Jersey.
- Perera, Hector (1989) Towards a framework to analyse the impact of culture on accounting. *International Journal of Accounting*, Vol.24(1), 42–56.
- Pirinen, Pekka (2005) Economic and normative pressures as drivers for the adoption of international accounting standards in Finland since 1976. *European Accounting Review*, Vol. 14(1), 213–235.
- Preface to International Financial Reporting Standards (2010). IFRS Foundation. <<http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/preface.pdf>>, haettu 7.4.2012.
- Qiang, Xinrong (2007) The Effects of Contracting, Litigation, Regulation, and Tax Costs on Conditional and Unconditional Conservatism: Cross-Sectional Evidence at the Firm Level. *The Accounting Review*, Vol. 82 (3), 759–797.
- Riahi-Belkaoui, Ahmed (2004) *Accounting Theory*, 5. uud. p. TJ International, Padstow, Cornwall.
- Roberts, Alan (1995) The very idea of classification in international accounting. *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 20(7/8), 639–664.
- Roberts, C. – Weetman, P. – Gordon, P. (2005) *International financial reporting: A comparative approach*. 3. uud. p. Pearson Education, Essex.
- Rokkan, Stein (1996) *Cross-cultural, cross-societal and cross-national research*. Teoksessa: *Comparing nations and cultures: readings in a cross-disciplinary perspective*, toim. Inkeles, Alex – Sasaki, Masamichi, 18–27. Prentice Hall, New Jersey.
- Räty, Päivi – Virkkunen, Virpi (1996) *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö*. WSOY, Helsinki.
- Saario, Martti (1959) *Kirjanpidon meno-tulo-teoria*. Otava, Helsinki.
- Schmalenbach, Eugen (1926) *Dynamische Bilanz*. G.A. Glöckner, Verlagsbuchhandlung, Leipzig.
- Schulz, Joseph – Lopez, Thomas (2001) The impact of national influence on accounting estimates: implications for international accounting standard setters. *The International Journal of Accounting*, Vol. 36(3), 271–290.
- Scott, William (2012) *Financial Accounting Theory*. 6. uud. p. Pearson Prentice Hall, Toronto.

- Statistisches Bundesamt (2011a) Statistisches Jahrbuch 2011 für die Bundesrepublik Deutschland mit internationalen Übersichten. <<https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/StatistischesJahrbuchKomplett.html>>, haettu 22.9.2012.
- Statistisches Bundesamt (2011b) Ausländische Bevölkerung- Fachserie 1 Reihe 2, <<https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung.html>>, haettu 22.9.2012.
- Statistisches Bundesamt (2011c) Bevölkerung mit Migrationshintergrund - Ergebnisse des Mikrozensus - Fachserie 1 Reihe 2.2. <<https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund.html>>, haettu 22.9.2012.
- Statistisches Bundesamt (2011d) Ausgewählte Aufsätze aus Wirtschaft und Statistik Der Zugang kleiner und mittlerer Unternehmen zu Finanzmitteln. <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/WirtschaftStatistik/UnternehmenGewerbeanzeigen/MittlereUnternehmenFinanzmittel.pdf?__blob=publicationFile>, haettu 31.10.2012.
- Statistisches Bundesamt (2012) 20 Jahre deutsche Einheit, Wunsch oder Wirklichkeit. <<https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/DeutscheEinheit.html>>, haettu 22.9.2012.
- Takala, Tuomo – Lämsä, Anna-Maija (2001) Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*. Vol. 3, 371–390.
- Tendeloo, Brenda, Van – Vanstraelen, Ann (2005) Earnings management under German GAAP versus IFRS. *European Accounting Review*, Vol. 14(1), 155–180.
- Tikka, Kari S. (1995) *Yritysverotuksen perusteet*, 2. uud. p. Lakimiesliiton kustannus, Gummerus, Jyväskylä.
- Trompenaars, Fons (1993) *Riding the waves of culture*. Chicago, IL:Irwin
- Tullihallitus (2012) Maatilastoja. Tuonti ja vienti maittain suuruusjärjestyksessä. <http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tilastoja/maatilastoja/index.jsp>, haettu 7.4.2012.
- Van Hulle, K. (1993) Truth and untruth about true and fair. A commentary on “A European true and fair view” comment. *European Accounting Review*, Vol. 2(1), 99–104.
- Violet, William (1983) The development of international accounting standards: an anthropological perspective. *International Journal of Accounting*, Vol.18(2), 1–12.
- Virtanen, Aila (2002) Laskentatoimi ja moraali: Laskenta-ammattilaisten käsityksiä hyvästä kirjanpitoavasta, hyväksyttävästä verosuunnittelusta ja hyvästä tilintarkastustavasta, Jyväskylän yliopiston julkaisuja 19/2002. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Virtanen, Aila (2008) *The future of financial accounting – will Finnish accounting survive?* Teoksessa: *Laskenta-ajattelun tutkija ja kehittäjä professori Salme Näsi 60 vuotta*, toim. Hyvönen, Timo – Laine, Matias – Mäkelä, Hannele, 155–167, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Virtanen, Aila (2009) Revealing financial accounting in Finland under five historical themes. *Accounting history*, Vol. 14(4), 357–378.
- Watts, Ross (2003) Conservatism in Accounting Part I: Explanations and Implications. *Accounting Horizons*, Vol. 17 (3), 207–221.
- Zarzeski, Marilyn (1996) Spontaneous harmonization effects of culture and market forces on accounting disclosure practices. *Accounting Horizons*, Vol. 10(1), 18–37.